Pierre-Jean Luizard

CAPCANA DAESH

Statul Islamic sau întoarcerea Istoriei

BESTSELLER

POLIROM

HEXAGON

Pierre-Jean Luizard, *Le piège Daech. L'État islamique ou le retour de l'Histoire*

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

LUIZARD, PIERRE-JEAN

Capcana Daesh: Statul Islamic sau întoarcerea Istoriei / Pierre-Jean Luizard; trad.: Nicolae Constantinescu. – Iași: Polirom, 2016

ISBN print: 978-973-46-5929-6
ISBN ePub: 978-973-46-5934-0
ISBN PDF: 978-973-46-5935-7

I. Constantinescu, Nicolae (trad.)

329.7(=411.2)Stat Islamic
94(5-15)

Printed in ROMANIA

Pierre-Jean Luizard

CAPCANA DAESH

Statul Islamic sau întoarcerea Istoriei

Traducere de Nicolae Constantinescu

POLIROM
2016

PIERRE-JEAN LUIZARD este director de cercetare la Centre National de la Recherche Scientifique, specializat în Orientul Mijlociu. A cunoscut îndeaproape cele mai multe dintre țările Orientului Mijlociu, în special Siria, Liban, Irak, statele din zona Golfului Persic și Egipt. Istoric al islamului contemporan în aceste țări, este preocupat în special de punerea în valoare a diferitelor sale manifestări, precum și de rolul jucat de fiecare dintre ele în cadrul sistemelor politice din țările respective. Pentru *Capcana Daesh*, cea mai cunoscută lucrare a lui, i s-a acordat Prix Brienne du livre géopolitique (2015). Publică regulat articole pe tema conflictelor din Orientul Mijlociu, în *Le Monde*, *Libération* sau *Nice-Matin*. De același autor: *La Formation de l'Irak contemporain* (1991), *La Question irakienne* (2002), *Laïcités autoritaires en terres d'islam* (2008), *Comment est né l'Irak moderne* (2009).

Am terminat de scris această carte cu câteva zile înainte de evenimentele din 7-9 ianuarie, execuţia sumară a membrilor redacţiei săptămânalului *Charlie Hebdo*, uciderea unei poliţiste la Montrouge şi asasinarea a patru persoane de confesiune iudaică într-un magazin alimentar cuşer de la Porte de Vincennes.

În ciuda repercusiunilor lor imense, în Franţa şi în alte ţări, n-am dorit să includ o analiză a acestor evenimente tragice care, după părerea mea, nu invalidează intenţia acestei lucrări.

P.-J. Luizard, 12 ianuarie 2015

Introducere

De câţiva ani, situaţia din Irak încetase să mai ţină prima pagină a presei occidentale, care nu se mai interesa de aceasta decât cu ocazia alegerilor sau atentatelor deosebit de sângeroase. Ţara părea împotmolită într-un fel de „război de mică intensitate”, prinsă într-un proces politic destul de haotic pe care numai câţiva specialişti în regiune păreau să-l poată descifra.

Anul 2014 a schimbat datele problemei. Într-un timp record, un nou actor, Statul Islamic, s-a impus pe scena politică irakiană, apoi siriană, creând un nou raport de forţe la scara întregului Orient Mijlociu. Iar mass-media occidentală a descoperit neîncrezătoare ceea ce i se părea un fel de „OZN politic”, o armată de jihadişti ivită de nicăieri pe care părea că nimeni nu poate s-o oprească[1].

1. În continuare, optez pentru utilizarea expresiei „Stat Islamic”, mai neutră decât termenul „Daesh”, acronim

Cu toate acestea, semnele prevestitoare ale acestui eveniment geopolitic major au fost numeroase. Din 2003 până în 2008, în timpul ocupației americane, un război confesional între sunniți și șiiți a însângerat Irakul, un conflict fără precedent în lunga istorie a relațiilor dintre cele două mari comunități musulmane din această țară: sute de mii de morți, în mare majoritate șiiți, și un proces de fragmentare și de comunitarizare teritorială al cărui simbol a rămas Bagdadul. În această metropolă cu 7 milioane de locuitori, șiiții și sunniții au trăit mult timp unii lângă alții, uneori în cartiere mixte, îndeosebi în centrul orașului. Bagdadul adăpostea tot atâția șiiți câți sunniți. Această coexistență a rezistat de bine, de rău lentei coborâri în infern a societății irakiene pe care o înlănțuire de tragedii – prima fiind războiul dintre Irak și Iran (1980-1988) – nu avea cum s-o oprească. Războiul confesional din anii 2000, consecință directă a războiului și ocupației americane din 2003, s-a soldat cu o purificare confesională care a golit cartiere întregi de populația

---

al expresiei arabe *Dawla islamiyya fi al-'Iraq wa ash-Sham* (Statul Islamic din Irak și Levant), folosit de adversarii politici declarați ai Statului Islamic.

lor sunnită. Cu prețul a mii de morți, milițiile șiite au reușit să-i alunge pe sunniți și să facă din Bagdad un oraș majoritar șiit, în timp ce vechile cartiere mixte aproape că dispăreau.

Un episod de la începutul anului 2014 ilustrează bine continuitatea acestei istorii irakiene. Un convoi al armatei irakiene a fost interceptat la nord de Bagdad de luptători jihadiști, probabil membri ai Statului Islamic din Irak și Levant (numele Statului Islamic până în iunie) sau având legături cu el. Soldații au fost obligați să coboare din camioane și li s-a dat ordin să-și facă rugăciunea. Intenția era clară: se urmărea identificarea șiiților. Sunniții și șiiții nu se roagă în același fel. Abluțiunile se practică și ele diferit. Presimțind pericolul, soldații șiiți au încercat să-și facă rugăciunea cu gestica sunnită, dar cei mai mulți s-au trădat prin „greșeli" care au făcut să fie identificați drept șiiți. Soldații sunniți au fost cruțați, în timp ce șiiții au fost executați.

Puterea și vizibilitatea Statului Islamic au crescut brusc odată cu extinderea ambițiilor sale politico-militare în Siria vecină, angajată și ea într-un război civil sângeros din 2012, și mai ales odată

cu proclamarea califatului de către liderul organizației, Abu Bakr al-Bagdadi, pe un teritoriu aflat de o parte și de alta a graniței dintre cele două țări. Ambiția de a forma un stat proclamată de ceea ce era doar un mic grup salafist jihadist printre altele i-a luat prin surprindere pe toți actorii locali și internaționali. Expansiunea teritorială incredibilă, realizată într-un timp record, și războiul declarat statelor din regiune și puterilor „necredincioase" au dat foarte repede fenomenului o dimensiune mondială. Criza statelor, consecință a primăverilor arabe și a ocupației americane din Irak, este și criza autorităților religioase sunnite, care erau legate în mod tradițional de aceste state. Dispariția lor, într-un context general de dezintegrare a autorității religioase sunnite, a lăsat o situație de vid pe care Statul Islamic a știut s-o exploateze.

Uluite de crimele și masacrele puse în scenă de Statul Islamic, țările occidentale au organizat la repezeală o mare coaliție militară la care au aderat majoritatea statelor arabe ce se simțeau amenințate (Iordania, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Bahrain, Qatar). Dar slăbiciunea majoră a acestei coaliții rămâne absența unui proiect politic

pentru o regiune aflată în plin proces de reașezare. Şi pare evident că forța armată nu va putea singură să-i vină de hac unui dușman hotărât și cu resurse importante.

Intenţia acestei cărţi este să încerce să explice succesul rapid al Statului Islamic și să înțeleagă cum și de ce puterile occidentale au căzut în capcana pe care acesta le-a întins-o implicându-le în războiul său. Pentru aceasta, o întoarcere la Istorie este indispensabilă. Istoria scurtă, cu ocupaţia americană a Irakului, izbucnirea primăverilor arabe, dar și istoria lungă, cu geneza statelor arabe create sub egida mandatului britanic și a celui francez. Căci, într-adevăr, sub ochii noştri are loc o bulversare generală a Orientului Mijlociu așa cum îl cunoaştem de aproape un secol, efect direct al unei întoarceri brutale – și totuși previzibile – a Istoriei.

1. Apariția bruscă a Statului Islamic

Apariția fulgerătoare a Statului Islamic în Orientul Mijlociu a provocat un fel de stupefacție atât pe scena internațională, cât și la nivelul elitelor politice regionale. Pentru prima oară, un grup salafist și-a proclamat clar obiectivul de a ocupa un teritoriu geografic cu ambiția de a construi un stat.

Ingredientele unui succes

Deși proiectul Statului Islamic era în germene în cursul anilor 2012-2013, abia în ianuarie 2014, odată cu ocuparea Fallujahului, unul dintre cele mai mari orașe din provincia irakiană occidentală Al-Anbar, acesta a început să capete formă: o mare aglomerare urbană, situată la numai 60 de kilometri vest de capitala Bagdad, a scăpat atunci în mod durabil de sub controlul unui guvern care s-a dovedit incapabil s-o recucerească. Ocuparea acestui oraș

a marcat și o puternică ruptură simbolică. Fallujah trecuse prin momente grele, îndeosebi în 2004, în timpul insurecției principalelor triburi din oraș și din împrejurimi contra ocupației americane. Zece ani mai târziu, în pofida iluziilor temporare ale unei ralieri a forțelor energice ale populației locale în jurul proiectului sprijinit de Statele Unite, anume reconstrucția statului irakian într-un cadru federal, dezertarea Fallujahului a părut să anunțe sfârșitul procesului de integrare a uneia dintre comunitățile fondatoare ale societății irakiene, comunitatea arabă sunnită.

Trebuie spus că, timp de mai multe luni, autoritățile irakiene și americane au părut să nu-și dea seama de importanța cuceririi acestui oraș. Politica struțului pe care au adoptat-o le-a făcut să dea impresia că pierderea era doar temporară și că nu avea niciun impact politic la scara întregului Irak. Dar dacă revenim la felul în care a triumfat ceea ce s-ar putea numi „a doua insurecție de la Fallujah”, putem deja repera un *modus operandi* foarte caracteristic al Statului Islamic, pe care îl vom vedea repetându-se în luna iunie în guvernoratele irakiene situate mai la nord, îndeosebi la Mosul. Acest

mod specific de a proceda explică de ce un simplu grup salafist jihadist a reușit să se impună și să provoace o derută totală în rândurile armatei irakiene.

Ingredientele succesului inițial al Statului Islamic nu au fost de ordin militar. Statul Islamic a părut, desigur, o avangardă armată în stare să izgonească armata irakiană dintr-un anumit număr de orașe și de teritorii, dar, contrar a ceea ce a făcut Al-Qaida în 2003 și 2004 – îndeosebi la Fallujah, la Ramadi și în alte așezări din provincia Al-Anbar –, nu s-a impus populației locale ca o forță de ocupație străină sau resimțită ca atare. Strategia sa, foarte diferită, s-a bazat pe restituirea puterii locale, în fiecare dintre aceste orașe, către actori locali. Procesul a fost extrem de rapid atât la Fallujah, cât și în celelalte mari orașe irakiene căzute în mâinile Statului Islamic în iunie 2014, îndeosebi Mosul și Tikrit. Cu câteva luni înainte, orașe siriene din valea Eufratului precum Raqqa sau Deir ez-Zor trecuseră primele prin aceeași experiență: a doua sau a treia zi după victorie, Statul Islamic a organizat o transmitere a puterii către șefi tribali, șefi de clan și lideri ai cartierelor care au fost învestiți

cu responsabilitatea administrării orașului în anumite condiții. Aceste condiții includeau între altele loialitatea exclusivă față de Statul Islamic și interdicția de a folosi alte embleme oficiale decât cele ale organizației, precum și obligația de a se supune comandamentelor jihadiste în materie de moravuri.

Această transmitere a puterii corespundea aspirațiilor unor actori locali pentru care armata irakiană, aflată la ordinele puterii de la Bagdad ce îl avea în frunte pe șiitul Nouri al-Maliki, se transformase într-o adevărată armată de ocupație. Așa s-a întâmplat la Fallujah, dar și la Tikrit sau Mosul, unde armata irakiană a reprimat cu bombardamente orbești manifestații pașnice și *sit-in*-uri organizate pentru a protesta împotriva marginalizării politice a comunității arabe sunnite, care a preluat cu această ocazie un număr de revendicări democratice ale primăverilor arabe, îndeosebi refuzul despotismului și al autoritarismului puterii de la acel moment, libertatea de expresie, cetățenia egală pentru toți etc. La Mosul, în cursul anului 2013 și în prima jumătate a anului 2014, forțele guvernamentale, îndeosebi poliția, au recurs la zeci de execuții fără judecată. Locotenentul Mahdi al-Gharawi,

aflat la conducerea poliției irakiene din oraș, este considerat și acum de locuitorii Mosulului un asasin care, sub acoperirea „războiului împotriva extremismului", a extorcat bani și a amenințat locuitorii cu arestarea sau cu moartea.

Înțelegem așadar de ce combatanții Statului Islamic, în ianuarie la Fallujah, apoi în iunie la Tikrit, Mosul și în alte părți, au fost considerați de o bună parte a populației locale drept o armată de eliberare. În toate aceste regiuni arabe sunnite, armata irakiană era deseori socotită drept o *check point army*, mai aptă să exercite un control excesiv de minuțios al deplasărilor locuitorilor, făcându-le viața pur și simplu infernală – era nevoie uneori de mai multe ore pentru a face câțiva kilometri –, decât să asigure un climat de minimă securitate, deoarece atentatele, deseori comise de celule ale Statului Islamic, continuau să vizeze ținte și personalități locale. Aceste *check points*, aceste baraje omniprezente nu erau de altfel controlate numai de armată, ci și de milițiile clanurilor locale aliate cu armata, cu tot arbitrarul ce urma de aici.

Trebuie amintit în această privință că, după cum se știe, Irakul este o țară petrolieră și că veniturile

din extragerea hidrocarburilor n-au încetat practic să crească din 2003 încoace. Or, venitul petrolier a reprezentat în mâinile diferitelor guverne un instrument cu care acestea și-au cumpărat loialitatea clientelelor locale și și-au asigurat serviciile milițiilor clanurilor. Guvernul lui Nouri al-Maliki, care a recurs cel mai mult la acest clientelism, a renunțat la politica americană de salarizare a milițiilor sunnite în scopul de a le îmblânzi, preferând să cumpere direct loialitatea unui număr de lideri și de notabilități de toate confesiunile. Așa se explică micile oaze de prosperitate ce puteau să existe, de exemplu, în unele cartiere din Mosul, în mijlocul unei mari mase de săraci. Statul Islamic a considerat că e de datoria lui să facă public luxul insolent acumulat de aliații și clienții regimului, după cum dovedește o înregistrare video difuzată pe internet în septembrie 2014, în care pot fi văzute milițiile Statului Islamic ocupând „palatul" lui Osama al-Nujaifi – un politician din Mosul trecut de partea puterii din Bagdad, unde a ocupat postul de președinte al Parlamentului – și găsind acolo tone de lingouri de aur ! Regia evenimentului trimite direct la unele episoade ale primăverilor arabe,

cum ar fi descoperirea palatelor lui Ben Ali de către poporul tunisian, și amintește de intrarea soldaților americani în palatele și locuințele lui Saddam.

În afara acestei „supradoze" de abuz la nivel local, locuitorii aflau cu regularitate că unii reprezentanți politici de la Bagdad, proveniți din elitele sunnite locale, erau supuși la persecuții judiciare sistematice sub varii capete de acuzare, care îi forțau să fugă și să plece în exil – cel mai cunoscut caz este cel al vicepreședintelui Tariq al-Hashimi, constrâns să se exileze în Kuwait, apoi în Arabia Saudită și, în cele din urmă, în Turcia. Pentru populația din aceste regiuni, toate acestea constituiau eșecul oricărei speranțe de integrare în sistemul politic irakian, în care mulți voiseră totuși să creadă – eșec de care era făcut în mare măsură responsabil, nu fără motiv, guvernul condus de Nouri al-Maliki.

Pe parcursul întregului an 2013, această insatisfacție profundă s-a manifestat mai întâi prin mișcări de protest pașnice care, după cum am spus, au preluat sloganurile primăverii arabe. Dar, chiar dacă opinia publică occidentală nu era deloc conștientă, aceste proteste au fost deseori reprimate în Irak cu aceeași brutalitate cu care au fost reprimate

manifestațiile pașnice ale populației siriene din 2011 și 2012 de către regimul lui Bashar al-Assad. Ca și în Siria, în Irak, mai ales la Tikrit și Mosul, armata nu a ezitat să folosească artileria grea și să lanseze butoaie cu TNT peste cartiere de locuințe, spitale și școli.

Recurgerea la astfel de metode a schimbat atitudinea unei populații care trecuse prin experiența faimoaselor „consilii ale redeșteptării", miliții arabe sunnite înarmate și plătite de americani începând din 2006, cu condiția să se întoarcă împotriva Al-Qaida. Această populație constatase că, potrivit mărturisirii prim-ministrului Nouri al-Maliki, autoritățile din Bagdad, controlate de o majoritate șiită, nu erau dispuse să integreze mai mult de 20% dintre aceste miliții sunnite, înarmate și plătite de americani, în armata irakiană, condamnând imensa majoritate a acestor combatanți – care aduseseră totuși o contribuție esențială la lupta împotriva Al-Qaida în Irak – la șomaj și marginalizare. Amărăciunea a fost cu atât mai mare cu cât armata irakiană, după cum vom vedea, fusese cândva coloana vertebrală a primului stat irakian controlat de arabii sunniți timp de mai bine de 80 de ani, deschizându-le

acestora o cale de promovare socială importantă, cu elite militare bine instruite și bine echipate, provenite deseori din marile familii sunnite din Bagdad sau Mosul.

În afara acestui sentiment de excludere și marginalizare, exista o reacţie de respingere profundă a nivelului de corupţie spectaculos favorizat de logica de ocupaţie a unei armate naţionale care în regiunile majoritar sunnite se comporta ca o armată străină. Se formaseră, de exemplu, reţele clientelare locale care mergeau până la organizarea unor crize artificiale de alimente de bază pentru a determina creşterea preţurilor.

Astfel, când Statul Islamic a intrat în Fallujah în ianuarie 2014, apoi în mai multe orașe mari din nord și în restul provinciei Al-Anbar la sfârșitul primăverii lui 2014, una dintre primele măsuri ale jihadiștilor a fost să recurgă la acţiuni emblematice împotriva corupţiei. Astfel, la Mosul, după victorie, milițiile Statului Islamic i-au executat public pe responsabilii desemnaţi ai corupţiei, înainte de a organiza o ceremonie de transmitere a puterii către șefi de clan și notabilități ale cartierelor pe care i-au învestit cu datoria de a lupta împotriva acestor

practici. Statul Islamic a acordat de la început o mare importanță și restabilirii serviciilor publice. De exemplu, în piețele din Mosul au reapărut anumite produse care constituiseră obiectul unor penurii speculative, cu prețuri reduse uneori la jumătate în cazul alimentelor de bază. Executarea celor vinovați de aceste penurii și de diferite forme de trafic a fost de altfel amplu pusă în scenă și mediatizată sub egida Statului Islamic, cu decapitări și crucificări destinate să șocheze și să marcheze contrastul dintre noua putere și guvernul lui Nouri al-Maliki.

Statul Islamic a fost acuzat deseori că organizează traficul și exportul ilicit de petrol, dar trebuie să reamintim că contrabanda cu petrol spre Iran sau Turcia era o practică favorizată de mult timp de statul irakian, încă din epoca lui Saddam Hussein. Între favorurile acordate de Nouri al-Maliki aliaților lui locali se număra tocmai accesul la organizarea și profiturile acestui trafic. Este de notorietate faptul că populația kurdă organiza o circulație permanentă a camioanelor-cisternă cu care exporta petrol în Turcia, în timp ce în sudul țării un număr de potentați locali din partidele șiite aliate cu puterea făceau același lucru înspre Iran.

„Stat” sau „organizație teroristă”?

Începând din iunie 2014, expansiunea literalmente stupefiantă a Statului Islamic i-a permis acestuia să cucerească practic fără luptă mai bine de trei sferturi din zonele arabe sunnite ale Irakului, cu toată ponderea politică și simbolică pe care o avea îndeosebi cucerirea Mosulului, un oraș cu peste două milioane de locuitori – al doilea din țară –, viitoarea capitală religioasă a Statului Islamic. Într-adevăr, după cucerirea orașului Mosul, în 29 iunie 2014, Abu Bakr al-Bagdadi s-a proclamat calif din înaltul *minbar*-ului, amvonul unei moschei din oraș.

Armata irakiană a abandonat practic orașul fără luptă. Pe hârtie, Mosul era apărat atunci de 25 000 de oameni, soldați și polițiști. În realitate nu erau mai mult de 10 000. Cei mai mulți erau soldați-fantomă, oameni care le lăsau jumătate din soldă superiorilor ierarhici ca să poată scăpa de obligații. Pe lângă prăbușirea unei armate irakiene puțin motivate (din care o parte importantă a dezertat în momentul ofensivei Statului Islamic), minată de corupție și considerată un corp străin și prădător

în regiunile sunnite, înaintarea Statului Islamic a profitat mult de „comunitarizarea" scenei politice irakiene, care în aceste regiuni s-a tradus printr-un acord explicit între unii conducători kurzi (Masoud Barzani, președintele guvernului regional al Kurdistanului Irakian, și anturajul său) și Statul Islamic, acord care urmărea împărțirea unui număr de teritorii. Statului Islamic i-a revenit rolul de a pune pe fugă armata irakiană, iar în schimb combatanții kurzi, *peshmerga*, nu s-au opus intrării trupelor jihadiste în Mosul (orașul este situat la numai câțiva zeci de kilometri de zonele kurdofone) și înaintării lor în sud, spre Tikrit și provincia multiconfesională și multietnică Diyala. În același timp, kurzii s-au instalat durabil în teritorii mixte arabo-kurde și sunnite-șiite, deseori populate și de minorități creștine sau yazidi.

Între aceste teritorii „disputate" revendicate de kurzi, cea mai celebră este regiunea Kirkuk, deosebit de bogată în petrol, care se întinde în jurul acestui oraș în mod tradițional multietnic. Se știe, de exemplu, că trupe ale Statului Islamic au fost prezente în suburbiile orașului în zilele de 11 și 12 iunie 2014, dar că, respectând înțelegerea făcută

cu kurzii, acestea s-au retras în ordine de îndată ce s-a anunțat apariția combatanților kurzi. În schimb, în provincia strategică Diyala, situată la est de capitala irakiană, forțele Statului Islamic au înaintat mai întâi semnificativ în iunie 2014, apropiindu-se de Bagdad, pentru ca apoi, în urma unor lupte intense, să fie obligate să abandoneze pozițiile cucerite în zone care nu erau majoritar arabe sunnite. În „marele joc" comunitar care guvernează Irakul, alți conducători kurzi (cei din Sulaymaniyya, bastion al partidului lui Talabani, Uniunea Patriotică a Kurdistanului, rival al Partidului Democratic al Kurdistanului al lui Barzani) au pactizat de această dată cu guvernul de la Bagdad pentru a împiedica o ocupare importantă și durabilă a provinciei. Aceasta a pus capăt înțelegerii punctuale dintre kurzi și Statul Islamic, cel din urmă fiind limitat la regiunile majoritar arabe sunnite.

În majoritatea lor, arabii sunniți au acceptat Statul Islamic, pasiv în cazul unora, activ în cazul altora, deoarece le permitea să redobândească vizibilitate politică prin intermediul acestui soi de „etichetă". Dar, de-a lungul săptămânilor și lunilor, această acceptare *a minima* a unui drapel unic s-a

transformat treptat în adeziune, mai întâi parțială, la proiectul transnațional al Statului Islamic : aveau arabii sunniți un viitor acceptabil în cadrul unui Irak dominat de majoritatea șiită ? N-ar fi trebuit mai curând să-și întoarcă fața spre frații lor întru islam și arabitate din valea Eufratului, dincolo de frontiera siriană ?

Spre deosebire de Al-Qaida, Statul Islamic s-a caracterizat astfel prin preocuparea pentru teritorializarea puterii, care pune de acum înainte în valoare un stat în construcție, un suveran (califul), o armată – nu numai un grup de mujahedini, ca luptătorii Al-Qaida – și chiar o monedă ! Altă diferență importantă este că Statul Islamic dispune de mulți bani ca să ducă un război și acești bani nu-l leagă de statele din regiune. Este vorba fie de donatori privați din Kuwait, Qatar, Emirate, Arabia Saudită, ba chiar și din alte țări, fie de sume însușite la fața locului, cum o arată episodul de la banca centrală din Mosul, în cursul căruia combatanții Statului Islamic au pus mâna pe o sumă considerabilă de dolari și lingouri de aur. Fie și numai această pradă de război de la Mosul, estimată la 313 milioane de euro, este de ajuns ca să-i confere Statului Islamic

o putere financiară fără precedent, deși este considerat în continuare de țările occidentale și statele arabe o simplă „organizație teroristă".

Se știe că Statul Islamic dispune de un volum important de echipamente militare americane recuperate de la armata irakiană – artileria grea de la Mosul, de exemplu – și că numeroși foști ofițeri ai armatei lui Saddam Hussein s-au alăturat trupelor sale și au contribuit la instruirea luptătorilor privind utilizarea echipamentelor și însușirea unor diferite tactici de luptă. Organizația poate să folosească blindate și ar avea capacitatea să piloteze avioane, cum este cazul în Siria, în mod special, cu aparatele de zbor rusești recuperate de la baza Deir ez-Zor. Pe scurt, Statul Islamic dispune de un veritabil embrion de armată condus de oameni calificați și constituit din soldați extrem de motivați, care merg la luptă aspirând la martiriu, contrar trupelor foarte descurajate ale armatei irakiene sau chiar combatanților kurzi, deseori prost echipați și prost instruiți.

Această profesionalizare reprezintă nu doar un atu militar, ci ea se înscrie și într-un proces de construire a unei suveranități statale, care se constată

și în domeniul civil și în cel administrativ. Auzim deseori spunându-se că Statul Islamic ar practica jaful la scară mare în regiunile pe care le controlează. Dar trebuie să amintim că, în săptămânile care au urmat cuceririi orașului Fallujah, încă din februarie 2014, Statul Islamic a pus în practică propriul sistem de taxare islamică, cu impozite precum *zakat*, milostenia legală, sau *sadaqa* și *jizya*[1], care permit plata salariilor, în timp ce, sub regimul lui Nouri al-Maliki, salariile funcționarilor erau deseori suspendate în semn de retorsiune. Din acest punct de vedere, Fallujah a devenit un fel de laborator al unei guvernări locale care s-a extins și în alte orașe începând din luna iunie.

Când trupele Statului Islamic au ajuns la Mosul, majoritatea populației nu era nici salafistă, nici jihadistă, ci pur și simplu... pasivă. Cei care aveau motive să le fie teamă, cum ar fi minoritățile, au plecat, iar ceilalți au așteptat să vadă ce se întâmplă. Și ceea ce au văzut era incontestabil o schimbare în bine în comparație cu situația precedentă,

1. *Sadaqa* este pomana dată de bunăvoie nevoiașilor, iar *jizya*, taxa de „protecție” pe care trebuie să o plătească așa-numiții *dhimmi,* cetățenii nemusulmani.

devenită insuportabilă. De aici consolidarea controlului Statului Islamic, bazat pe delegarea puterii către actori locali, contrar a ceea ce a făcut Al-Qaida. O delegare care nu este pur formală: la Fallujah și la Mosul, foarte repede după cucerirea orașului, milițiile Statului Islamic s-au retras din centrul orașului pentru a se instala la periferie și a apăra împrejurimile așezării.

Desigur, atât Statul Islamic, cât și actorii locali erau cât se poate de conștienți de caracterul versatil al politicii tribale și al notabililor locali, dar, pe măsură ce avea loc consolidarea și extinderea teritorială a hegemoniei sale, strategia Statului Islamic a constat tocmai în a trece rapid de la o logică a „etichetei" de circumstanță la cea a unei adeziuni reale la „un stat de drept islamic", străin, bineînțeles, de practicile occidentale și de dreptul internațional, dar care se vrea totuși stat de drept. În primele săptămâni de dominație a Statului Islamic, la Mosul și în provincia Al-Anbar s-au ridicat voci care au spus că, dacă guvernul lui Nouri al-Maliki le recunoaște populațiilor arabe sunnite aceleași drepturi care le-au fost acordate de Statul Islamic, acestea ar putea să susțină din nou autoritățile de

la Bagdad. În mod ciudat, Statul Islamic n-a trecut la represalii împotriva celor care se pronunțaseră în acest sens. De ce? În realitate, jihadiștii erau cât se poate de conștienți că guvernul lui Nouri al-Maliki nu era în stare să satisfacă aceste revendicări, fiind în prea mare măsură prizonierul unui sistem de vasalități confesionale prin care ce se acorda unora trebuia să le fie retras celorlalți, inclusiv în materie de reprezentare politică. Treptat, tot mai mulți actori locali, sceptici sau ezitanți, s-au lăsat convinși de Statul Islamic că statul irakian era imposibil de reformat, că era o construcție americană, colonialistă – la fel ca toate statele din regiune.

Internaționalizarea războiului

Această evoluție a stării de spirit trebuie pusă în relație cu etapele cuceririi militare angajate de Statul Islamic. Am văzut că succesul fulgerător al primei etape, în iunie 2014, a fost posibil datorită înțelegerii cu kurzii, la care s-a adăugat trădarea generalilor corupți din armată. Dar, de la sfârșitul lunii iunie, această înțelegere a fost ruptă, stopând

brusc posibilitatea unei expansiuni nelimitate pe teritoriul irakian. Până atunci, obiectivul proclamat al Statului Islamic fusese cucerirea Bagdadului, vechea capitală a califatului abbasid – un oraș acum majoritar șiit, după ce o mare parte a populației sale sunnite fusese alungată între 2006 și 2008. Ideea era prinderea capitalei într-un cleşte, între provincia Diyala, pe care Statul Islamic credea că o poate cuceri rapid grație jocului dublu al kurzilor, și provincia Al-Anbar, unde existau numeroase tabere de refugiaţi sunniţi expulzaţi din Bagdad de miliţiile şiite. La vremea aceea, purtătorii de cuvânt ai Statului Islamic vorbeau nu numai despre cucerirea Bagdadului, ci chiar și de aceea a orașelor sfinte Najaf și Karbala, ca o sfidare simbolică adresată șiiților. Reacția autorităților religioase șiite a venit imediat: vineri, 13 iunie, marele ayatolah Ali Sistani a chemat la jihad împotriva Statului Islamic.

La sfârșitul lunii iunie am asistat la o oprire bruscă a expansiunii Statului Islamic în provincia Diyala în fața mobilizării masive a milițiilor șiite, o răsturnare a situației favorizată de schimbarea totală a atitudinii kurzilor, ce veneau de această

dată în ajutorul guvernului central, care lăsase cale liberă acestor miliții. Din acel moment, Statul Islamic s-a văzut constrâns să abandoneze un anumit număr de orașe și sate cu populație mixtă sunnită și șiită – printre altele, satele populate de turkmeni[1] șiiți. Pentru Statul Islamic, asta însemna sfârșitul iluziilor: iluzia unui acord durabil cu kurzii și cea a cuceririi capitalei și, în cele din urmă, a întregului Irak.

Conducătorii Statului Islamic și-au dat repede seama că erau obligați să se mulțumească cu un teritoriu comunitar și confesional arab sunnit. Această conștientizare explică logica celei de-a doua faze de expansiune militară și a proiectului politic care a însoțit-o, cu proclamarea califatului în ziua de 29 iunie 2014 și abolirea simbolică a „frontierei Sykes-Picot" dintre Irak și Siria. Statul Islamic opta atunci pentru „o ieșire onorabilă": confruntați cu blocaje – de natură diferită, dar prezente în ambele țări, Siria și Irak –, conducătorii Statului Islamic au abandonat Kurdistanul și regiunile șiite și, în consecință,

1. Popor nomad originar din Asia Centrală, turkmenii au fost colonizați succesiv de diferitele puteri musulmane la marginea de sud a Kurdistanului pentru a controla contrabanda și a-i separa pe kurzi de arabi. 60% sunt sunniți, restul, șiiți.

Irakul însuși, au renunțat la cucerirea rapidă a Bagdadului și au ales în mod deliberat regionalizarea și internaționalizarea conflictului prin construirea unui stat transnațional. Și au început să denunțe statele regionale „impostoare" ca fiind la originea problemelor comunității musulmane.

De la sfârșitul lunii iulie 2014, în locul unei expansiuni continue, Statul Islamic și-a concentrat forțele mai curând asupra unei omogenizări teritoriale a spațiilor pe care le controla. Acest lucru s-a văzut în provincia Al-Anbar, unde era vorba de a absorbi micile sectoare izolate ocupate încă de trupele guvernamentale, dar și odată cu ocuparea unor zone de la frontierele cu Siria, cu Iordania, cu Arabia Saudită, ceea ce a fost de altfel perceput imediat ca un pericol mortal de ultimele două țări – după cum vom vedea în detaliu în capitolul 4. În fine, ocuparea unor zone nu neapărat majoritar sunnite, cum ar fi satele creștine din câmpia Mosul sau Jabal Sinjar, cu populație yazidi[1], situat de o parte și de alta a frontierei dintre Irak și Siria. O ocupație

1. Numiți deseori, pe nedrept, „adoratori ai diavolului", yazidiții reprezintă o sectă sincretică ce amestecă sufismul cu elemente maniheiste. Trăiesc în principal

ce corespundea unei logici duble: necesitatea geostrategică de a consolida un teritoriu continuu și eliminarea sau aservirea unei comunități care era considerată, cum e cazul celei yazidi, politeistă, ba chiar adoratoare a diavolului. În ambele cazuri, era vorba în mod clar de a provoca un Occident atent la soarta minorităților – când acest lucru îi convine, s-ar putea adăuga – pentru a-l implica în conflict.

Această strategie de regionalizare-internaționalizare a conflictului și de consolidare teritorială a fost însoțită de o „politică a celui mai mare rău", care urmărea să provoace Occidentul revendicând în mod deschis tot ce era susceptibil să producă spaimă în rândurile opiniei sale publice. Trebuie totuși să înțelegem bine că, dincolo de sentimentul de oroare pe care îl stârnesc, caracterul tot mai sistematic al acestor practici răspunde înainte de orice dificultăților sau, mai curând, limitelor geostrategice și militare de care se lovește Statul Islamic în Irak și, într-un alt mod, în Siria.

în Jabal Sinjar, de o parte și de alta a frontierei irakiano-siriene.

Prin internaționalizarea deliberată a conflictului și denunțarea generală a legitimității statelor din regiune, Statul Islamic a putut astfel (într-un mod paradoxal, din punct de vedere occidental) să se revendice ca singurul moștenitor veritabil al primăverilor arabe care au contribuit tocmai la slăbirea acestor state. El s-a proclamat drept singurul protagonist complet autonom și depinzând numai de bazele sale din societatea civilă locală (numeroasele triburi care îl susțin provin și ele din societatea civilă, în timp ce, de exemplu, celelalte grupuri de opoziție din Siria sunt toate susținute de statele din regiune, fie ele Qatar, Turcia, Arabia Saudită etc.).

Într-un anumit fel, se poate spune că expansiunea și strategia transfrontaliere ale Statului Islamic au rezultat și din caracterul comunitar și confesional foarte îngust al leagănului său irakian. Voința de a transcende această limită și de a disimula caracterul comunitar circumscris și teritorializat al bazei sale originare explică în parte un discurs militant și universalist care se adresează unei comunități mondiale. Acest lucru s-a văzut foarte clar, de pildă, cu ocazia execuțiilor amplu mediatizate difuzate prin înregistrări video: în fața coaliției

internaționale care i se opune, Statul Islamic prezintă propria coaliție, care nu mai are nimic arab, cu luptători europeni, uzbeci, ceceni etc. În această privință, el dă dovadă de o abilitate machiavelică și de un ascuțit simț politic, contrar nu numai regimurilor autoritare cărora li se opune – care nu cunosc decât logica represiunii oarbe –, ci și, din păcate, democrațiilor occidentale.

Această „ieșire onorabilă" a fost pentru Statul Islamic și un mod de a-și depăși limitele și slăbiciunile, plasându-se pe terenul duratei lungi, de unde referințele sale la Istorie, după cum vom vedea mai departe. Trebuie reamintit că, în lumea arabă și în pofida proclamărilor de panarabism ale mișcărilor naționaliste, frontierele stabilite și desenate de puterile coloniale nu fuseseră niciodată puse în discuție în mod serios până atunci. De aici puterea loviturii de forță simbolice – și nu numai simbolice – pe care a constituit-o ștergerea frontierei dintre Siria și Irak. Statul Islamic a fost, într-un fel, primul care a proclamat sus și tare că regele este gol și a decretat moartea unui stat irakian (și, în consecință, sirian) care, în fapt, nu mai era apărat cu adevărat decât de o clasă politică ce vorbea în numele șiiților.

Dar, ca să înțelegem semnificația acestei lovituri de forță, trebuie să revenim la istoria colonială și postcolonială a regiunii și la procesul de construire a statelor care trebuie să înfrunte astăzi ceea ce este, poate, cea mai mare provocare cu care s-au confruntat vreodată în existența lor de aproape 100 de ani.

2. De la Sykes-Picot la Yaarubiya, întoarcerea Istoriei

În imaginile difuzate de site-uri islamiste și pe Twitter se văd jihadiști care trec cu buldozerul peste un zid de nisip, creând astfel un drum pe care vin în urma lor camioane și automobile, în timp ce un insurgent agită drapelul negru al Statului Islamic. Prima fotografie din serie este datată 10 iunie 2014 și poartă titlul „Distrugerea frontierei Sykes-Picot”, o aluzie la acordul semnat în 1916 de Marea Britanie și Franța care prevedea împărțirea Orientului Mijlociu la sfârșitul Primului Război Mondial.

Această punere în scenă a ștergerii frontierei dintre Irak și Siria la Yaarubiya a fost un moment fondator, o tentativă deliberată a Statului Islamic de a instrumentaliza în mod simbolic în propriul folos elemente ale istoriei mai îndepărtate a Orientului Mijlociu, care datează de la prăbușirea Imperiului

Otoman și crearea statelor-națiuni arabe sub mandate europene.

Promisiuni trădate

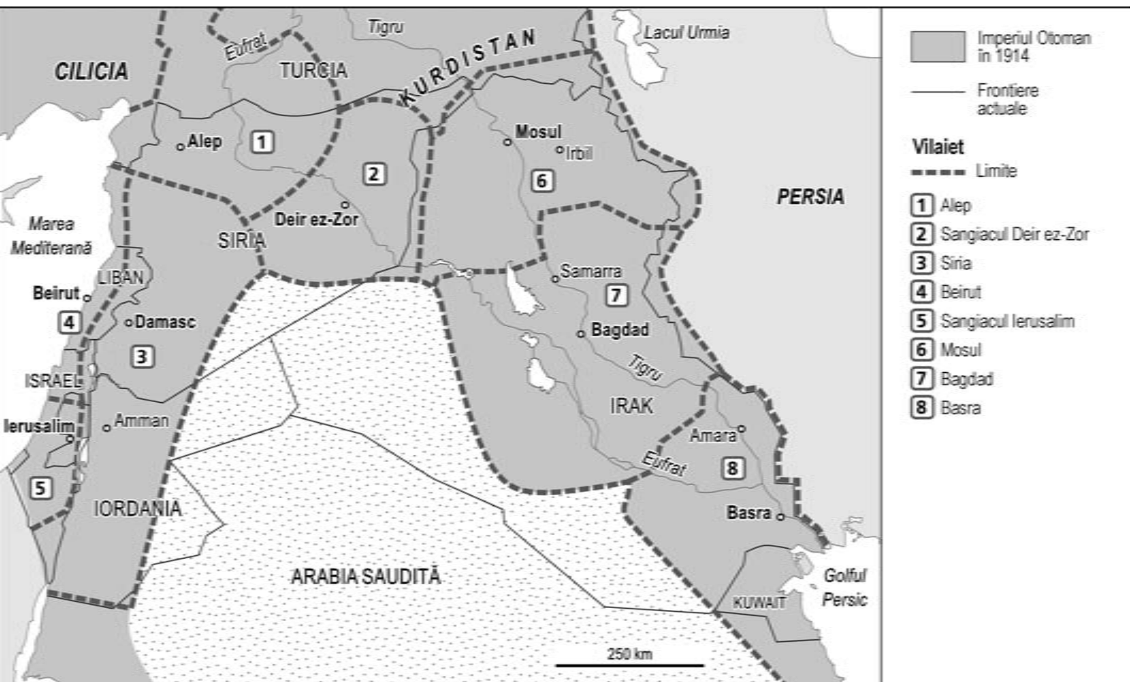
Contrar a ceea ce se spune deseori, tratativele secrete angajate în 1916 între cei doi negociatori, britanicul Sykes și francezul Picot, pentru împărțirea zonelor de influență ale celor două puteri în Orientul Mijlociu nu trasau câtuși de puțin frontiera dintre Siria și Irak în locul unde a fost distrusă în mod simbolic de Statul Islamic. Ceea ce nu i-a împiedicat pe jihadiști să se refere în mod explicit în acea zi, îndeosebi pe reţelele de socializare, la sfârșitul ordinii geopolitice „nedrepte impuse de acordul Sykes-Picot". În realitate, aici a fost vorba de un fel de „eroare creativă", care i-a permis Statului Islamic să-și înscrie lupta în durata lungă a traiectoriei statelor din regiune și a eșecului lor.

La vremea respectivă, acordul Sykes-Picot nu separa regiunea Mosulului de cea a Alepului, ambele fiind destinate să se afle în zona numită „A" de influență franceză. Abia mai târziu, în 1925,

vilaietul[1] Mosul, o regiune administrativă otomană caracterizată printr-o populaţie în mare măsură multietnică şi multiconfesională, unde convieţuiau arabi, kurzi, turkmeni, asiro-caldeeni şi yazidiţi, a fost definitiv alipit la Irak. Descoperirea de petrol la Kirkuk i-a determinat pe britanici să încorporeze vilaietul într-un stat irakian supus mandatului lor. În ceea ce priveşte frontiera siriano-irakiană „ştearsă" de Statul Islamic, aceasta nu a fost trasată decât după alipirea Mosulului la Irak, neavând aşadar nimic de-a face cu Sykes şi Picot.

Bineînţeles, pentru conducătorii Statului Islamic nu era vorba de stabilirea tipului de adevăr istoric ce permite obţinerea certificatului de profesor de istorie, ci de realizarea unei lovituri mediatice punând în scenă natura colonială a aproape tuturor frontierelor regionale. Această lovitură se înscrie de asemenea într-o tradiţie ideologică deja veche a mişcărilor islamiste, indiferent că este vorba de Fraţii Musulmani sau de salafişti, care au acuzat în mod constant anumite ţări arabe de a fi nu doar

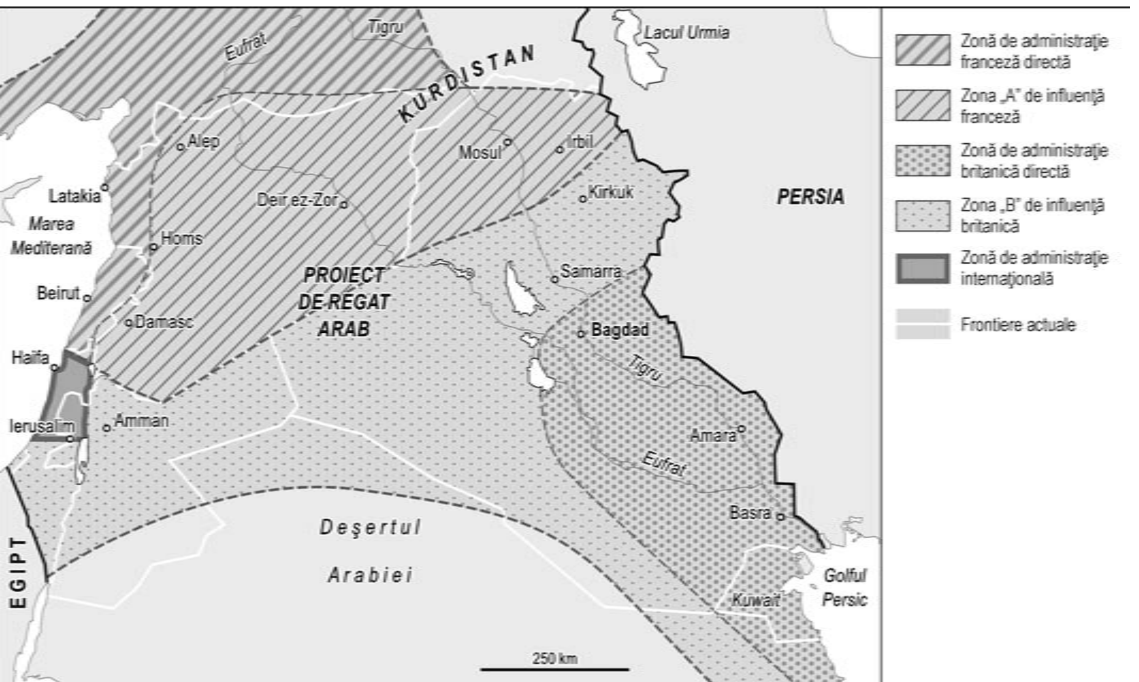
1. *Vilayet* (turcă) sau *wilaya* (arabă) : provincie, cea mai mare diviziune administrativă otomană şi a statelor care i-au succedat Imperiului Otoman.

Orientul Mijlociu otoman la începutul secolului XX

creații coloniale, ci și sediul unor puteri care își dominau în mod autoritar societatea sprijinindu-se pe comunități minoritare „ostile" față de *umma* sunnită – uitând totuși că în Irak minoritatea arabă sunnită a dominat statul mai bine de 80 de ani.

Este important așadar să revenim la istoria formării statelor din regiune pentru a înțelege de ce formula „Sykes-Picot" simbolizează trădarea promisiunilor făcute arabilor – și altora – de către Aliați în Primul Război Mondial. În ajunul conflictului, Imperiul Otoman unea întregul Orient Mijlociu în cadrul unor entități administrative provinciale. În ce privește regiunea care ne interesează, este vorba, de exemplu, de provinciile Basra, Bagdad, Mosul, Deir ez-Zor, Alep, Damasc și Beirut. Fiecare dintre aceste provincii era cârmuită la vremea respectivă de propriul guvernator, dar toate se conduceau după aceleași legi (cu excepția notabilă a Muntelui Liban, unde marile puteri europene au impus în secolul al XIX-lea un statut special destinat îndeosebi protecției creștinilor). Statele-națiuni care s-au creat mai târziu și care s-au comportat foarte repede ca state-fortărețe au anulat așadar continuități geografice și umane, cum ar fi valea Eufratului sau Djezireh.

Împărțirea Orientului Mijlociu conform acordului Sykes-Picot (1916)

Imperiul Otoman era transnațional și se baza pe loialitatea religioasă a musulmanilor sunniți față de sultanul-calif de la Istanbul, indiferent că erau turci, arabi sau kurzi. Minoritățile religioase recunoscute (în principal creștinii și evreii) trăiau sub regimul *millet*-urilor[1], care le acorda o anumită autonomie în gestionarea treburilor interne. Șiiții din Imperiul Otoman nu beneficiau de nicio recunoaștere și erau asimilați islamului majoritar sunnit.

Tocmai această unitate (foarte relativă) au încercat să o distrugă puterile europene odată cu începutul secolului al XIX-lea. Aceste puteri se sprijineau deopotrivă pe minoritățile etnice și religioase oferindu-le „protecția" lor și făceau totul ca să favorizeze apariția unor naționalisme etnice de tip european, pe linia mișcărilor care repurtau atunci succese în Europa Centrală sau în Balcani. Franța s-a impus ca „protectoare" a catolicilor, Rusia, a ortodocșilor și, într-o anumită măsură, a armenilor, în timp ce Marea Britanie a devenit „patroana" druzilor[2] și a

1. *Millet*: cuvânt turc ce desemnează comunitățile religioase recunoscute în mod oficial de Imperiul Otoman și care se bucurau de autonomie în gestionarea treburilor interne.
2. Druz: ramură heterodoxă a șiismului. Druzii sunt prezenți în Liban (7-8% din populație), în Siria

asiro-caldeenilor. Sarcina le-a fost facilitată de faptul că fiecare dintre aceste comunități avea motive mai mult sau mai puțin grave să se plângă de puterea otomană, între care masacrarea creștinilor maroniți de la Muntele Liban în 1860 nu este cel mai puțin însemnat. În momentul izbucnirii Primului Război Mondial, emisari ai puterilor europene au intrat în contact cu mișcările arabe, kurde, armene, asiriene etc. Ei le-au îndemnat să se revolte împotriva puterii otomane și să se alăture armatelor aliate, îndeosebi trupelor britanice care debarcaseră în sudul Irakului în 1914, făcând tot felul de promisiuni, de multe ori contradictorii, care de altfel se refereau adesea la aceleași teritorii.

Trebuie să ne oprim aici asupra rolului major și specific al Marii Britanii în regiune. Din cauza mărimii Imperiului Britanic, gestionarea problemelor musulmane era trasă în mai multe direcții. Dacă Biroul arab de la Cairo era favorabil unei acțiuni în numele naționalismului arab și al islamului împotriva Imperiului Otoman, Indian Office, Biroul indian, din motive specifice situației din India, se

---

(Jabalul Druz – 3%), în Iordania și în Palestina/Israel.

ferea de orice agitaţie cu caracter potenţial panislamic într-un moment în care sultanul-calif de la Istanbul chema la jihad generalizat contra Aliaţilor.

Unul dintre documentele esenţiale care ne permit să înţelegem promisiunile făcute atunci arabilor este celebra corespondenţă dintre înaltul comisar britanic la Cairo, sir Henry McMahon, şi şeriful[1] Hussein de la Mecca, păzitorul oficial al locurilor sfinte, care domnea peste cea mai mare parte din Hejaz. Familia şerifului Hussein, Haşemiţii, a fost contactată de britanici în perspectiva instaurării unui regat arab pe ruinele Imperiului Otoman. În această corespondenţă foarte bogată datând din 1915-1916, şeriful Hussein se angaja să îndemne la revoltă toate provinciile arabe în schimbul promisiunii Aliaţilor de a întemeia un regat arab unificat care să cuprindă toate regiunile arabe eliberate de sub tutela otomană.

Să ne amintim că ideea naţională era încă foarte nouă în rândurile diferitelor popoare din Imperiul Otoman. De altfel, ea a fost prezentă mai mult în

1. *Şerif* sau *sharif* (cu pluralul *ashraf*): denumeşte la sunniţi toţi descendenţii Profetului (de exemplu, Hussein, şeriful de la Mecca).

provinciile levantine, care cunoscuseră *Nahda* în secolul al XIX-lea, renașterea culturală și literară arabă la care participaseră numeroși creștini în Siria și în Liban, ca și în Egipt. Această mișcare cu caracter net protonaționalist s-a manifestat rapid prin revendicări mai specific politice privind autonomia. Așadar, în Levant, această renaștere a fost și realizarea unor intelectuali provenind din comunități care aveau relații mult mai strânse cu Occidentul, în particular creștinii, chiar dacă găsim și numeroși musulmani. Importând ideea europeană de națiune etnică, ei urmăreau să scape de un statut de minoritate față de puterea otomană și de islam, revendicând o cetățenie egală pentru toți, bazată pe o arabitate comună. Vedem deci apărând, la începutul secolului XX, în Siria, în Liban și în Palestina, asociații de notabilități și de intelectuali, îndeosebi urbani, care se reclamă în mod explicit de la un naționalism arab bazat pe limbă și etnicitate. Bineînțeles, în calitatea sa de șef religios, șeriful de la Mecca nu putea să adere total la acest tip de proiect etno-naționalist de inspirație seculară. Trebuia așadar să cupleze revendicarea națională ce se înfiripa cu o revendicare religioasă,

subliniind că turcii uzurpaseră funcția califatului, care trebuia, după părerea lui, să revină în mod firesc unui suveran arab.

Când citim astăzi corespondența dintre Hussein și McMahon, suntem frapați de răspunsurile dilatorii ale diplomatului britanic și de caracterul vag și versatil al promisiunilor sale. Astfel, McMahon părea când să promită întreg Orientul Mijlociu unui viitor regat arab, când, dimpotrivă, să recurgă la excepții sprijinindu-se pe caracterul nearab și nemusulman al cutărei sau cutărei regiuni, cum ar fi, de exemplu, munții alauiți sau Cilicia, o regiune din Anatolia meridională ce aparține astăzi Turciei – inclusiv sangiacul[1] majoritar arabofon Alexandretta[*], desprins de Siria și cedat Ankarei de Franța în 1939. Să nu uităm, desigur, spinoasa problemă palestiniană, care a făcut această corespondență celebră deoarece versiunea arabă și cea engleză ale schimbului de scrisori dintre Hussein și McMahon sunt total divergente în această privință, prima incluzând Palestina în regatul arab, a doua tergiversând lucrurile.

---

1. Diviziune administrativă otomană în cadrul unui vilaiet.

* În turcă, Iskenderun (n.tr.).

Acest caracter dilatoriu sau evaziv nu se explică doar prin eventuala duplicitate a lui McMahon sau a autorităților engleze (în fapt, atunci când acordul Sykes-Picot a fost făcut public de bolșevici, McMahon s-a considerat dezavuat și a demisionat), ci și prin contradicțiile și tensiunile politicii imperiale britanice (promisiunile lui McMahon și acordul Sykes-Picot erau imposibil de conciliat) și prin rivalitatea cu Franța. Așa cum am făcut deja aluzie, Biroul indian vedea cu ochi foarte răi faptul că McMahon flata ambițiile nu doar panarabe, ci și islamice ale șerifului de la Mecca și nici nu voia să audă de califat. În centrul acestor disensiuni se afla îndeosebi Irakul, deoarece armata britanică ce-l invadase în 1914 era în proporție de 90% indiană și dependentă de Biroul indian. Abia ulterior, în 1920, Biroul arab de la Cairo a redobândit controlul la Bagdad.

Consecințele propriu-zis militare ale acestor angajamente britanice față de Hussein sunt cunoscute în Occident prin saga lui Lawrence al Arabiei. În 1916, șeriful Hussein pornea revolta arabă împotriva otomanilor cu ajutorul britanicilor și al colonelului Lawrence. Plecată din Hejaz, armata șerifului

condusă de Faisal, unul dintre fiii lui Hussein, a înfrânt trupele otomane la Aqaba (1917), a pus stăpânire pe Jaffa și pe Ierusalim puțin după aceea și a ajuns până la Damasc, care a fost cucerit în septembrie 1918. Au fost eliberate atunci de sub tutela otomană întregul *Bilad ash-Sham* (Siria Mare, care includea, în afară de Siria actuală, Libanul, Palestina și Transiordania) și Hejaz. Faisal s-a încoronat la Damasc „rege al Siriei", un titlu care, în mintea lui și a contemporanilor arabi, cuprindea aproape tot Orientul Mijlociu, Libanul, Iordania, Palestina și o parte din vilaietul Mosul, exceptând doar regiunile majoritar șiite din Irak. La 7 martie 1920, un Congres Național Sirian a votat independența Siriei și unitatea sa integrală cu Palestina și Transiordania. Emirul Faisal a fost proclamat în mod oficial „rege constituțional" al regatului arab al Siriei sub numele de Faisal I.

Soarta regiunii a fost repede pecetluită la Conferința de la San Remo din 25 aprilie 1920, în absența oricărui reprezentant arab: Consiliul Suprem Aliat a decis să-i ofere Franței mandatul asupra Siriei și Libanului, iar Marii Britanii, mandatul asupra Irakului, Palestinei și Transiordaniei. Aceste hotărâri,

care încălcau principiile proclamate în 1918 privind dreptul popoarelor de a dispune de ele însele și promisiunile făcute arabilor, au stârnit un sentiment intens de trădare la Damasc. Faisal și-a pierdut tronul din Siria după o înfrângere militară în fața francezilor și Levantul a fost divizat într-o Sirie „mică", fără Liban, ambele fiind plasate sub mandat francez; Palestina s-a regăsit sub mandat britanic, în virtutea preocupării de a răspunde revendicărilor evreilor care cereau un „cămin național" în Palestina, revendicări ce fuseseră recunoscute de Declarația Balfour (1917). Transiordania și Irakul au fost și ele supuse mandatului britanic, doi fii ai șerifului Hussein urcând pe tronul unor state-națiuni arabe rămase fără legitimitate și cu hotarele încă nu foarte bine definite. Faisal a fost transferat de britanici la Bagdad, unde a devenit personajul secundar al unui stat irakian aflat sub mandat britanic. Acest stat irakian, proclamat în 1920 de rezidentul britanic la Bagdad, sir Percy Cox, a fost rodul convergenței a două proiecte: cel al puterii mandatare britanice și cel al elitelor provenite din rândul minorității arabe sunnite din Irak. El s-a construit sub dominația comunității arabe sunnite

minoritare și, prin urmare, într-un raport de antagonism permanent cu propria societate (majoritar șiită) care avea să fie reprodus de toate regimurile irakiene succesive.

Himere panarabiste

Visul șerifului privind regatul arab unificat a fost astfel frânt de cinismul puterilor aliate. Iar gestul transgresiv al Statului Islamic din 10 iunie 2014, la Yaarubiya, urmărea să reamintească această trădare. El vrea să însemne că, pentru prima oară, o forță politică regională pare astfel să facă un pas concret în sensul depășirii frontierelor mandatare, contrar naționaliștilor panarabiști laici sau laicizanți din trecut, baasiști, nasserieni etc., a căror duplicitate nu mai trebuie demonstrată. La aceştia din urmă, discursul unității arabe funcționa de mult timp ca un artificiu destinat să mascheze faptul că ținta lor era întâi de toate controlul politic al statelor apărute în urma mandatelor. Panarabismul le servea doar ca să le faciliteze accesul la putere.

Și, în fapt, de fiecare dată când visul de unitate panarabă părea că poate începe să se concretizeze,

ca în cazul uniunii dintre Egipt și Siria în cadrul Republicii Arabe Unite (1958-1961), naționaliștii laici „unitari" sirieni se grăbeau să-l facă să eșueze. Căci ceea ce îi interesa nu era, evident, să se piardă într-un ansamblu dominat de Egipt sau de altă țară, ci să folosească retorica panarabă a unității ca să-și afirme controlul asupra aparatului statului respectiv. În cazul Irakului, elitele arabe sunnite naționaliste au recurs la un discurs panarab cu unicul scop de a trata majoritatea demografică șiită din Irak ca și cum ar fi fost o comunitate minoritară. Jocurile de legitimare imaginară care s-au articulat în jurul acestei retorici artificiale a unității explică în bună parte frecvența și caracterul sistematic al divergențelor dintre nasserieni și baasiști și dintre diferitele facțiuni baasiste timp de mai bine de 40 de ani (din anii 1960 până la căderea regimului lui Saddam Hussein în 2003) în toată regiunea.

Mai rămâne de știut dacă, în imaginarul colectiv arab, sindromul „Sykes-Picot" stăruie suficient de pregnant pentru ca lovitura mediatică simbolică a Statului Islamic să aibă un impact real. Ca să ne dăm seama de acest lucru, trebuie să analizăm

paradoxurile discursului panarab. Îndată ce statele arabe sub mandat au fost create, ele au devenit ţinta tuturor elitelor locale, fie ele socio-economice, confesionale şi/sau militare. Aceste elite aveau o singură idee: să controleze statele în care arbitrarul ordinii mandatare și postmandatare le-a repartizat. Din acel moment, problema legitimităţii statelor şi a frontierelor lor a dispărut practic din discursurile publice. Cu excepţia unui curent politic precum cel reprezentat de Partidul Popular Sirian al lui Antun Saadeh (care a avut momentele lui de popularitate în Liban și în Siria, dar nu a ajuns niciodată la putere), referirile la un Orient Mijlociu arab unificat n-au mers niciodată prea departe şi au rămas foarte retorice. Desigur, acordul Sykes-Picot nu a încetat niciodată să fie menţionat în manualele de istorie din Irak și din Siria ca expresia perfidiei și a trădării puterilor occidentale, cu figura lui Faisal ca victimă a acestei trădări. Dar această evocare nu a trecut dincolo de o indignare patriotică și anticolonială respectabilă și nu a pus în discuție frontierele existente şi cu atât mai puţin statele.

Trădarea promisiunilor făcute în epoca respectivă de puterile occidentale nu a privit doar populaţiile

arabe, ci și, de exemplu, pe asirieni, ce locuiau în regiunea muntoasă Hakkari, care a fost încorporată în noua Turcie a lui Mustafa Kemal. În timpul Primului Război Mondial, britanicii au evacuat spre Persia – și ea un teatru de lupte – zeci de mii de membri ai acestei comunități cu tradiții războinice atestate ca să-i opună armatei otomane. Când Mustafa Kemal a interzis întoarcerea asirienilor pe teritoriul turc, britanicii le-au propus să instaureze un „cămin național" în regiunea Mosul. O promisiune rămasă și ea literă moartă. Asirienii au fost recrutați ca forțe auxiliare de britanici în Irak în faimoasele *levies*, miliții confesionale utilizate împotriva kurzilor și șiiților. Imediat după independența formală a Irakului, în 1932, aceste *levies* asiriene s-au revoltat ca să-și ceară gruparea într-un teritoriu autonom, conform promisiunilor care le fuseseră făcute. Britanicii au înăbușit revolta. Asirienii au fost atunci masacrați la instigarea unui general kurd, Bekir Sidqi, autorul unei lovituri de stat care, în 1936, îl va aduce la putere la Bagdad. O parte importantă dintre supraviețuitori și-au însoțit patriarhul în exil.

După cum vom vedea, kurzii înșiși au avut partea lor de tragedii. Tratatul născut mort de la Sèvres,

din 10 august 1920, prevedea o largă autonomie locală pentru kurzii din Turcia și chiar, dacă toți kurzii doreau (ceea ce era cazul), formarea unui stat independent care să se întindă peste partea kurdă a vilaietului Mosul (articolele 62 și 64), unde un șef religios, șeicul Mahmud Barzinji, se proclamase rege al Kurdistanului din Sulaymaniyya. Aceste promisiuni au rămas literă moartă, ca și cele făcute de marile puteri asirienilor, și n-a mai fost deloc vorba de kurzi în Tratatul de la Lausanne, care a consacrat victoria lui Mustafa Kemal. Consolidarea Turciei kemaliste și alipirea, în 1925, a vilaietului Mosul la un stat irakian care se definea constituțional drept „arab" și care avea să fie constant în război cu populația sa kurdă au pus capăt acestui vis. În realitate, denunțarea trădării Tratatului de la Sèvres joacă și astăzi, în unele privințe, pentru kurzi același rol ca evocarea acordului Sykes-Picot și a corespondenței Hussein-McMahon pentru arabi.

Nu e mai puțin adevărat că, la nivelul actorilor politici, acordul Sykes-Picot și trădarea Aliaților rămân referințe îndepărtate. Dacă ordinea de stat regională amenință să se prăbușească astăzi, motivele sunt înainte de orice epuizarea și contradicțiile

ei interne, devenite intolerabile. Nu califatul proclamat de Abu Bakr al-Bagdadi amenință azi statul irakian. Nu combatanții Statului Islamic au amorsat procesul de autodistrugere a regimului lui Bashar al-Assad care antrenează întreaga Sirie în căderea sa haotică și interminabilă. În realitate, forța Statului Islamic stă numai în slăbiciunea adversarilor săi, iar el prosperă pe ruinele unor instituții în curs de prăbușire. Să studiem acum acest lung proces de delegitimare și descompunere a unor state a căror viabilitate era puternic viciată încă de la origine.

3. În Irak, un stat contra societății sale

În ce fel să definim oare „problema irakiană" așa cum s-a impus unei întregi societăți din 1920 până în 2003 ? Pe scurt, ea este caracterizată de un dublu raport de dominare : confesională, a sunniților asupra șiiților, dar și etnică, a arabilor asupra kurzilor. Construirea statului irakian, în 1920-1925, exprimă, cum am mai spus, convergența a două proiecte politice, cel al puterii mandatare – Marea Britanie – și cel al unei elite arabe sunnite care, după ce a servit Imperiului Otoman drept intermediar local, a monopolizat întreaga putere, îndeosebi militară.

Stat-națiune arab după model european sau stat sunnit ?

Primul stat irakian era sunnit atât prin compoziție, cât și prin concepție. Originea lui mandatară și

confesională își găsea o legitimare ideologică printr-un discurs despre arabism și importul unui model european de națiune etnică. În Levant (Siria, Liban, Palestina, Iordania), ideea de națiune după model european capătă, de la începutul secolului XX, un embrion de legitimitate, și asta din două motive principale: grație contactelor mai intense și mai vechi ale acestor regiuni cu Europa și pentru că marile figuri levantine ale *Nahda*, așa cum am menționat, proveneau deseori din rândul unor minorități care considerau naționalismul etnic și cetățenia arabă un vector de legitimare și de promovare a statutului lor în sânul societăților locale.

În cazul Irakului, în schimb, această idee era practic inexistentă și importarea modelului național european a constituit un adevărat cutremur. Desigur, oamenii de acolo își spuneau „arabi" – și asta cu atât mai mult cu cât proclamarea inițială a întemeierii statului irakian privea numai vilaietele Bagdad și Basra, regiuni cu 95% arabi (să nu uităm că integrarea kurzilor și a celorlalte minorități nearabe s-a realizat doar odată cu alipirea ulterioară a Mosulului) –, însă această arabitate era legată mai întâi de un teritoriu bine delimitat și de o apartenență

tribală. Dincolo de teritoriu, raportarea se făcea mai curând la o autoritate religioasă. În cazul șii-ţilor, era vorba despre nişte mari ayatolahi care, în majoritatea lor, nu erau arabi, ci persani. Nu se punea așadar problema unui naționalism de tip etnic și exclusiv, ci a unei concepţii mai flexibile și mai civilizate asupra arabităţii, *'uruba,* foarte diferită de „naţionalismul arab" din epoca baasistă și nasseriană.

Statul irakian s-a impus aşadar în numele unor concepţii total străine concepţiilor marii majorităţi a populaţiei irakiene. Ideea de naţiune arabă a permis acapararea puterii de către o minoritate confesională, cu nişte elite care, în numele arabismului, nu vor înceta să trateze majoritatea șiită din Irak ca pe o minoritate. În momentul întemeierii statului, această idee de naţiune arabă nu prea era prezentă în rândul ofiţerilor de viţă nobilă, proveniţi deseori din mari familii sunnite din Irak, care participaseră sub conducerea lui Faisal la revolta arabă din Levant. Trebuie să ne amintim că, din punctul de vedere al carierei, în perioada otomană copiii de notabili sunniţi aveau două mari posibilităţi : cariera religioasă, pentru cine era, de exemplu,

sayyid sau *sharif*, adică descendent al Profetului, sau atașat unei confrerii sufiste, și cariera administrativă sau militară. În calitate de intermediari locali ai unei puteri otomane ce se presupunea a fi portdrapelul sunnismului în fața Persiei șiite, marele imperiu musulman rival, cei din casta așa-numiților *efendi* (membrii administrației otomane), aproape toți sunniți, s-au impus în sfera treburilor civile. În ceea ce privește cariera militară, tinerii plecau să-și facă studiile în academiile militare din Istanbul, unde circulau intens idei venite din Europa, printre care și aceea a națiunii ca sursă de legitimare a statului.

Ofițerii de origine irakiană ieșiți din academiile militare otomane s-au alăturat revoltei arabe din 1916 și au participat la luptele împotriva otomanilor din Levant. După armistițiu s-au întors în Irak, iar britanicii le-au încredințat conducerea armatei irakiene. În mod simbolic, armata a fost înființată de Jafar al-Askari, unul dintre cei mai iluștri reprezentanți ai acestei elite nobile. O altă figură importantă a acestei pături pretoriene a fost Nuri al-Said, un ofițer devenit politician, disprețuit de populație, care îl considera „omul englezilor". În

timpul insurecției care a pus capăt monarhiei în 1958, a încercat să fugă din țară deghizat în femeie, dar a fost descoperit și asasinat de insurgenți în același timp cu familia regală. Naționalismul arab era așadar în mod paradoxal arma privilegiată a puterii coloniale într-o regiune unde fidelitățile erau întâi de toate locale, tribale și de clan, și religioase.

Întemeierea statului irakian în 1920 s-a înscris în cadrul mandatului britanic, paralel cu mandatele franceze asupra Siriei și Libanului, și a fost întâmpinată cu ostilitate unanimă de comunitatea șiită, care reprezenta peste 75% din populație înainte de alipirea la Irak a vilaietului Mosul. Caracterul confesional al acestui nou stat care se reclama de la arabism era ocultat, deoarece nicăieri în texte nu era vorba de șiiți și de sunniți. Totuși, la adoptarea codului naționalității irakiene, în 1924, a fost clar că acesta acorda automat naționalitatea irakiană tuturor celor care avuseseră naționalitate otomană. Or, lucrul acesta era important numai pentru sunniți, deoarece șiiții nu recunoșteau legitimitatea sultanului-calif și, în imensa lor majoritate, trăiau în zone tribale unde nu-i putea ajunge puterea centrală.

În plus, o parte dintre ei aveau naționalitate persană fie în virtutea originii lor etnice, cum se întâmpla adesea în orașele sfinte șiite precum Karbala și Najaf, fie pentru că erau membri ai unor triburi arabe care optaseră pentru naționalitatea persană ca să scape de înrolarea în armată. În marea lor majoritate, șiiții nu aveau acte de identitate; ei nu aveau nicio naționalitate și cei mai mulţi nu ştiau ce putea să însemne „a avea o naționalitate". Când au trebuit să obțină documente irakiene, în 1924, au fost obligaţi să-și dovedească „irakitatea".

S-a ajuns așadar la crearea a două tipuri de certificate de naționalitate irakiană, A și B. Primul se referea la naționalitatea irakiană de „proveniență otomană", dobândită în mod automat chiar și de cei care nu erau născuţi pe teritoriul irakian. Certificatul B desemna „proveniența persană", mult mai problematică. Acest sistem dublu a dat naștere unor situații destul de suprarealiste. Astfel, un ministru al Învățământului, Sati al-Husri, a destituit în 1928 din postul de profesor un mare poet șiit, Muhammad Mahdi al-Jawahiri, sub pretextul că „nu era un irakian adevărat". Or, Al-Jawahiri nu avea niciun fel de rădăcini familiale în afara teritoriului

irakian, unde familia sa trăia de generaţii, în timp ce Sati al-Husri, principal teoretician al naţionalismului arab, se născuse în Yemen și avea naționalitate... siriană!

Această viziune discriminatorie a supraviețuit tuturor revoluțiilor. În numele ei i-a atacat Saddam Hussein, începând cu sfârșitul anilor 1960, pe irakienii de „proveniență iraniană" şi i-a forțat să plece în exil, înainte de a-i deporta în masă. După ce a pus mâna pe toate pârghiile puterii, în 1979, silindu-l pe protectorul său, Ahmad Hassan al-Bakr, să demisioneze, primele lui măsuri au fost îndreptate împotriva kurzilor fayli, care aveau dubla vină de a fi kurzi și șiiți. Aceştia au fost expulzaţi în valuri succesive în Iran în anii 1980. Imediat după războiul din Kuwait, în 1990, Saddam Hussein i-a arătat din nou cu degetul pe arabii șiiți din regiunea mlăștinoasă, care se ridicaseră împotriva regimului, acuzându-i că nu erau nici irakieni „autentici", nici „arabi adevărați". I-a acuzat că aveau obiceiuri care îi asimilau cu „perşii politeiști" și că erau străini de națiunea arabă. Deosebirea dintre naționalitatea A și naționalitatea B (zisă „de proveniență iraniană"), dezgropată cu această ocazie, a fost folosită

și împotriva unor clerici șiiți irakieni. Ea va rămâne mereu o sabie a lui Damocles amenințând comunitatea șiită din Irak, întotdeauna susceptibilă de a fi acuzată că este o „coloană a cincea" iraniană în Irak.

În anii 1920, acest tip de discriminare le viza îndeosebi pe ulemalele șiite, aproape toate de origine persană și care erau și principalii opozanți față de mandatul britanic și de noul stat irakian. Britanicii au fost chiar primii care au recurs la discursul arabist denunțându-i pe „străinii de Irak", care întinau puritatea Irakului arab și trebuiau să fie expulzați. În 1923, sub presiunea Marii Britanii, guvernul irakian i-a exilat pe cei mai mari ayatolahi sub pretextul originii lor străine. Marii ayatolahi le-au interzis într-adevăr șiiților să participe la orice formă de alegeri sub un regim de ocupație străină. Or, cel mai important dintre ei, șeicul Mahdi al-Khalisi, era un arab de origine tribală care nu avea rădăcini persane. Când s-au dus la el acasă să-l aresteze, ofițerii însărcinați cu această misiune au fost însoțiți de un interpret. Degeaba a susținut șeicul că nu vorbea persana, a fost urcat într-un tren și dus la frontiera iraniană, unde consulul

britanic venit să-l primească – era totuși vorba de o personalitate marcantă – a scris în raportul lui oficial că fusese foarte uimit că ayatolahul „nu vorbeşte deloc limba ţării sale de origine şi pare complet străin de Persia"! Unii dintre aceşti mari ayatolahi au primit încuviinţarea să revină în Irak în 1924, cu condiţia expresă să nu mai facă niciodată politică. În mod paradoxal, cei care au acceptat aceste condiţii şi au revenit pentru a se instala la Najaf au fost ayatolahii iranieni, în timp ce singurul arab, șeicul Al-Khalisi, a rămas în exil la Mashhad, în Iran, până la sfârșitul zilelor sale.

Pe lângă această discriminare recurentă faţă de şiiţi, armata, care era coloana vertebrală a noului stat şi un cvasimonopol sunnit, ducea un război permanent împotriva comunităţilor disidente. A fost cazul asirienilor, care au plătit scump pentru asta în 1932 şi în 1933, şi, *a fortiori*, al kurzilor, care s-au bucurat de puţini ani de pace[1]. Cât despre şiiţi, aceştia au respins de la început masiv ocupaţia britanică, mandatul şi noul stat sub mandat, cu

1. Între 1959 şi 1962, sub primul regim republican al generalului Kassem, şi între 1972 şi 1976, la începutul puterii personale a lui Saddam Hussein.

corolarul său, dominația elitelor arabe sunnite. Urmându-și marii ayatolahi, răspunseseră apelului la jihad împotriva invaziei britanice (1914-1918), când luptaseră alături de armata otomană, apoi revendicaseră „un stat irakian arab și islamic fără legătură de dependență față de o putere străină". După primele lor două mari înfrângeri militare, jihadul împotriva armatei britanice și revoluția din 1920 contra mandatului, și exilul forțat al marilor ayatolahi în 1923, conducătorii lor religioși au trecut printr-o lungă perioadă dificilă până în anii 1950. Atunci a apărut un nou cler șiit, care a favorizat o renaștere a mișcării religioase. Sosirea ayatolahului Khomeini, exilat în Irak din 1965, nu a făcut decât să-i încurajeze pe tinerii membri ai unui cler care voia să-i conteste Partidului Comunist locul preponderent în cadrul comunității șiite și să recapete rolul conducător pe care îl avusese până în 1925. La sfârșitul anilor 1970, această renaștere șiită s-a înscris într-o convergență a tuturor opozițiilor față de regimul baasist, cu reînceperea războiului în Kurdistan și reintrarea comuniștilor în clandestinitate.

Chiar dacă statul irakian s-a construit în mare măsură contra societății sale, vreme de trei decenii, din 1930 până în 1960, mitul național a reușit să definească orizontul comun al diferitelor familii politice. De exemplu, ideea conform căreia reforma socială ar fi putut să rezolve problema confesională s-a bucurat de o adeziune masivă. De aici, primirea favorabilă de către numeroși șiiți a idealurilor comuniste. De asemenea, șiiții au jucat un rol major în crearea Partidului Baas din Irak în 1952. Dar, foarte repede, ei s-au lovit de „problema irakiană". După revoluția din 1958, elitele arabe sunnite ale monarhiei au fost înlocuite de noi elite, și ele tot arabe sunnite, dar marcate mai puternic de apartenența la armată și originare din provincii. Mosul, Anah, Fallujah, Ramadi și, în fine, Tikrit au devenit leagănul noilor stăpâni ai țării. Prima lovitură de stat baasistă, în 1963, a marcat o întoarcere sângeroasă la „problema irakiană", cu ruptura brutală dintre mișcarea Baas și șiiți. Șiiții baasiști și-au dat seama atunci că militarii (sunniți) din cadrul partidului erau motivați atât de ura față de comuniști, cât și de cea față de șiiți. Adeziunea șiiților la comunism și la baasism exprima cât se poate de evident aspirații

„irakiste", altfel spus, care vizau protejarea identității Irakului majoritar șiit într-o lume arabă majoritar sunnită. Șiiții au crezut un moment că baasismul era o versiune levantină a naționalismului arab în care și-ar fi putut găsi locul în fața unui nasserism prea marcat de sunnismul lui. Ruptura a fost cu atât mai dureroasă. Procesul de reducere a bazei sociale a puterii s-a accelerat atunci, ducând la acapararea sa de clanul sunnit Takriti al lui Saddam Hussein. Odată cu sfârșitul anilor 1980, chiar și comunitatea arabă sunnită va suferi din cauza spiralei represive a regimului, confruntat cu opoziții din toate părțile.

Campaniile de epurare succesive, ca acelea pe care Saddam Hussein le-a dus împotriva clanurilor militare baasiste neoriginare din Tikrit, au redus treptat baza socială și politică a regimului, care, în mod logic, ar fi trebuit să se prăbușească la sfârșitul anilor 1970 dacă n-ar fi fost salvat de doi factori esențiali: boomul petrolier din anii 1970 și alianța strategică cu Occidentul, îndeosebi cu Statele Unite și Franța. Într-adevăr, naționalizarea industriei petrolului în 1972 i-a furnizat lui Saddam mijloacele de a-și salva regimul și de a construi o forță militară

disproporționată, care i-a permis, începând din 1979, să pară în ochii puterilor occidentale singurul zid de apărare în fața revoluției islamice din Iran. O revoluție percepută de regimul baasist ca o amenințare mortală, deoarece multe ulemale șiite din Irak au considerat atunci că evenimentele iraniene anunțau o revanșă istorică asupra unei puteri sunnite aliate cu Occidentul.

Dar, înainte de a ajunge la înlănțuirea apocaliptică a unor conflicte sângeroase (primul război din Golf dintre Iran și Irak între 1980 și 1988, al doilea război din Golf din 1990-1991, după ocuparea de către irakieni a Kuwaitului, *intifada* generalizată a șiiților și kurzilor împotriva regimului lui Saddam din februarie-martie 1991, invadarea și ocuparea Irakului de către americani începând din 2003, primul război confesional dintre șiiți și sunniți din 2003 până în 2008, al doilea război confesional în curs) care marchează o veritabilă coborâre în infern a țării începând cu sfârșitul anilor 1970, se cuvine să examinăm mai amănunțit caracteristicile fundamentale ale acestei societăți irakiene supuse permanent asalturilor și jafului din partea unui stat creat în condiții deosebit de conflictuale.

La originile clivajului sunniți-șiiți

Bineînțeles, la originea antagonismului actual dintre sunniți și șiiți se află în primul rând dimensiunea tribală, deseori greșit înțeleasă sau descrisă fără temei în termeni de arhaism rezidual, și dimensiunea socială.

Şiiţii din Irak sunt majoritar arabi. Există printre ei câteva minorități turkmene și kurde, dar, în esență, șiiții și arabii sunniți aparțin în mod fundamental aceleiași lumi culturale arabe, impregnată de valori beduine. Desigur, un șiit nu va purta niciodată prenumele primilor califi uzurpatori, cum ar fi Abu Bakr, Omar sau Uthman. Felul de a se ruga și de a-și face abluțiunile este diferit la un șiit față de un sunnit. Dar nici patronimele, nici accentul nu ne permit să deosebim un șiit de un sunnit. De altfel, acesta este și motivul pentru care, la Bagdad, de exemplu, ești întrebat deseori în ce cartier locuiești: e singurul mod în care poate fi identificată apartenența ta religioasă.

În Irak, șiiții și sunniții arabi sunt, în marea lor majoritate, descendenții unor triburi originare din Peninsula Arabică și care, de-a lungul secolelor, au

devenit sedentare, instalându-se în câmpiile mai mult sau mai puțin fertile ale Tigrului și Eufratului. Mesopotamia este astfel ultimul mare receptacul din lume al invaziilor beduine, ultima migrație datând doar de la începutul secolului XX, exodul tribului șammarilor, alungați din Nedjd de rivalii lor saudiți. Convertirea la șiism a unor triburi inițial sunnite este de secole întregi un proces continuu. Din ce motiv? O mare parte a centrului și sudului Mesopotamiei se afla deja sub o puternică influență șiită datorită proximității orașelor sfinte. Ca să se integreze mai bine în structura socială locală, nou-veniții au adoptat ritul dominant, printr-un efect de osmoză. Unele triburi, cum ar fi juburii, au astfel o ramură șiită și una sunnită, în funcție de teritoriul pe care s-au sedentarizat. La fel și în cazul șammarilor. Dar asta nu explică întru totul mișcarea de convertire la șiism. În virtutea mesajului, a practicilor și ritualurilor sale, șiismul este deosebit de apt să seducă populațiile oprimate sau aflate în situație de inferioritate, în măsura în care promovează datoria ce îi revine fiecărui credincios de a se revolta contra nedreptății, tiraniei și puterilor nelegitime.

Marile triburi nomade, rămase atașate sunnismului, și-au impus dominația asupra triburilor sedentarizate sau semisedentarizate de cultivatori, crescători de animale sau pescari. În această nouă ierarhie proprie lumii beduine se găsește originea mișcării de convertire la șiism. Masa de țărani fără pământ descoperă în șiism un cadru potrivit ca să-și exprime suferința și umilința. Convertirea la șiism a fost impulsionată de centrele de putere religioasă ale orașelor sfinte, o formă de reacție prozelită a clerului șiit care s-a întărit și mai mult în fața tendințelor centralizatoare și a pretențiilor panislamice ale Imperiului Otoman în cursul secolului al XIX-lea. Așa se face că majoritatea șiiților din Irak sunt foști sunniți, uneori de convertire relativ recentă (până în anii 1920). Marii ayatolahi de la Karbala și Najaf au reușit așadar, în câteva decenii, să determine formarea unui ținut șiit practic omogen, din sudul Bagdadului până la Basra, unde mai există doar câteva mici enclave sunnite.

Începând din secolul al XIX-lea, privatizarea pământului, inițiată de otomani și continuată de britanici, a creat, mai ales pentru șiiți, o situație de cvasișerbie. O situație care mergea chiar până la

a-i interzice țăranului să părăsească domeniul unui proprietar agricol dacă nu putea furniza o dovadă scrisă conform căreia nu avea nicio datorie față de el (o lege în acest sens chiar a fost dezbătută în Parlamentul irakian în anii 1930). De-a lungul secolului XX, țăranii șiiți fără pământ au fugit masiv de la țară ca să scape de sărăcie și de tirania șeicilor. Îndeosebi între 1930 și 1950, Irakul a cunoscut un exod rural fără echivalent în lumea arabă, astfel încât, după vreo 20 de ani, Saddam Hussein a fost obligat să aducă agricultori egipteni, deoarece nu mai erau destui irakieni care să lucreze pământul.

Aceste populații de origine rurală s-au instalat în bidonvilurile marilor aglomerări urbane, îndeosebi în faimosul cartier Sadr City din Bagdad, unde au format baza privilegiată a Partidului Comunist Irakian. Triburile sunnite au cunoscut și ele o mișcare similară de exod rural, cu diferența că acești noi orășeni au beneficiat repede de rețele de acces la putere, care le-au permis să se integreze în armată sau în administrație, o mare parte scăpând aservirii politice și declasării sociale de care au fost loviți milioane de șiiți.

La baza piramidei sociale irakiene se află deci o populaţie masiv şiită. Şi sub otomani, şi în perioada haşemită, şi în perioada republicană, sunniţii au dispus de monopolul puterii, aşadar de căile de promovare socială, îndeosebi armata. Dar, deşi cariera militară şi cea politică le erau total închise şiiţilor, aceştia ocupau în schimb o gamă mult mai amplă de poziţii sociale: o clasă ţărănească numeroasă, dar care părăsea mediul rural, o clasă muncitoare foarte importantă – de unde osmoza între şiism şi comunism începând din anii 1930 – şi o burghezie comercială ce avea multe trăsături comune cu întreprinzătorii evrei, deoarece cariera afacerilor era în ambele cazuri o formă de ascensiune socială care permitea remedierea excluderii din sferele militară şi politică. În plus, oamenii de afaceri şiiţi beneficiau de reţele internaţionale graţie filierelor clerului şiit, versiune irakiană a bazarului iranian. Pe scurt, oamenii cei mai săraci, dar şi cei mai bogaţi din Irak erau şiiţi.

Dimensiunea tribală a societăţii irakiene este complet transformată de exodul rural masiv pe care l-am descris. Chiar dacă există în mod evident

relații de ordin genealogic, triburile de astăzi nu mai au mare legătură cu ceea ce erau, de exemplu, în timpul jihadului antibritanic din 1914-1918. În zilele noastre, triburile se află în orașe, unde au „ocupat" spațiul urban în sensul literal al termenului, deoarece acești nou-veniți și descendenții lor formează azi, de exemplu, mai bine de trei sferturi din populația Bagdadului. La țară, fidelitățile tribale se defineau atât în raport cu legăturile de sânge, cât și cu un teritoriu cu o funcționare economică relativ autarhică. În mediul urban, unitatea economică a tribului nu prea mai are sens și identificarea descendențelor devine foarte problematică. Ocuparea cartierelor urbane s-a făcut așadar atât în funcție de locurile și de satele de origine, cât și de legăturile de rudenie (care puteau fi și reale, și imaginare). Într-un cartier mare, construit în unghiuri drepte, ca Sadr City, fiecare bloc este locuit de oameni care sunt sau se pretind a fi rude de sânge. Mulți dintre ei și-au făcut o nouă genealogie ca să-și poată câștiga existența, deoarece este imposibil să supraviețuiești în oraș ca simplu individ; acolo supraviețuiești doar grație grupului, cartierului – iar azi, grație miliției locale.

Aceste solidarități bazate pe rudenie și legături de sânge – pe care Michel Seurat le-a analizat foarte bine în cazul unui cartier din Tripoli (Liban) utilizând categoria de *ʿasabiyya*[1], împrumutată de la Ibn Khaldun – servesc drept fundament unor forme de reciprocitate și de redistribuire economică legate în esență de rețele clientelare. Într-o anumită perioadă, s-a putut crede că orașele vor fi mormântul triburilor. Dar s-a întâmplat exact contrariul: Bagdadul este o metropolă modernă *și* tribală. Structura tribală funcționează ca o formă de autoapărare în fața ostilității celor de la putere. Ca și în alte părți în lumea arabă, statul este considerat o *ʿasabiyya* printre altele, o entitate corporativă de clan de care trebuie să te protejezi.

Revenirea sângeroasă a „problemei irakiene"

Această societate, fragmentată și compartimentată, aflată în război tot mai deschis cu puterea, după ce beneficiase în mod foarte inegal de boomul petrolier din anii 1970, a fost prinsă în spirala

1. Mergea până acolo încât afirma că „în Orientul Mijlociu statul este o *ʿasabiyya* care a reușit" !

infernală a mizelor strategice și geopolitice regionale, care au asigurat atât supraviețuirea artificială a regimului lui Saddam Hussein, cât și prăbușirea sa finală și sfârșitul primului stat irakian.

Revoluția islamică din Iran, din anul 1979, a fost repede considerată un pericol mortal de regimul de la Bagdad. În orașele sfinte, clerul tânăr șiit militant, stimulat de evenimentele ce aveau loc la Teheran, a crezut că venise momentul revanșei. Foarte repede, mişcarea religioasă care renăştea și-a reluat locul deținut înainte ca Partidul Comunist să devină hegemonic. Conform unui parcurs clasic la scara regiunii, mulți foști militanți ai stângii laice au revenit la mişcarea religioasă.

În această privință, războiul de opt ani declanșat în 1980 de regimul lui Saddam împotriva tinerei Republici Islamice trebuie considerat prelungirea, dincolo de frontiere, a unui război civil irakian care mocnea. Din acel moment, o convergență de interese fără precedent a pecetluit o adevărată alianță strategică între regimul lui Saddam și marile puteri, în frunte cu Statele Unite. Adevărata *bonanza* reprezentată de boomul petrolier i-a permis, cum am mai spus, lui Saddam Hussein să treacă la o înarmare

care depășea orice logică și orice măsură, dar costul conflictului cu Iranul a provocat o îndatorare masivă a statului, care nu a fost posibilă decât prin angajamentul strategic al Statelor Unite față de regimul lui Saddam Hussein. Construirea incredibilului arsenal militar irakian a costat sute de miliarde de dolari investite în echipamente *high-tech* importate din Marea Britanie, Franța, Italia și SUA. Chiar dacă războiul pornit de Bagdad împotriva Iranului a fost finanțat în mare măsură de petromonarhiile din Golf, trebuie amintit că Statele Unite au garantat atunci solvabilitatea regimului prin intermediul unor împrumuturi repetate.

După terminarea războiului irano-irakian, în 1988, americanii au schimbat foaia, considerând că puterea militară a regimului baasist devenise o amenințare pentru aliații lor regionali. Washingtonul a împins așadar petromonarhiile din Golf să ceară rambursarea datoriilor contractate de Bagdad, știind foarte bine că distrugerea infrastructurilor petroliere și ruina economiei irakiene făceau ca aceste cereri să fie cât se poate de nerealiste. Ocuparea Kuwaitului în 1990 a fost o consecință și o reacție prin care regimul lui Saddam, confruntat cu situația de faliment a statului, încerca să se sustragă problemei.

Trebuie să subliniem aici duplicitatea Statelor Unite. Lobby-ul proirakian de la Washington nu a încetat să-l asigure pe Saddam că, deși războiul cu Iranul se sfârșise, alianța dintre Washington și Bagdad nu era conjuncturală și diferendul dintre Irak și Kuwait era doar expresia unor divergențe secundare între membrii aceleiași familii arabe. În același timp, Casa Albă i-a îndemnat pe conducătorii kuwaitieni să ceară ce li se datora, la care Saddam a răspuns afirmând – în parte pe bună dreptate – că Irakul plătise deja prin sângele vărsat în timpul războiului cu Iranul, sacrificând sute de mii de soldați și pentru a apăra privilegiile emirilor și monarhilor din Golf.

În aceeași logică, Washingtonul i-a încurajat pe kuwaitieni să inunde piața cu petrolul lor, provocând o scădere puternică a prețului acestuia și falimentul accelerat al statului irakian. Americanii au propus atunci Bagdadului o veritabilă punere a economiei și a petrolului țării sub tutela unor organisme internaționale. Ceea ce, evident, Saddam Hussein nu a putut să accepte. Urmarea se cunoaște. În ajunul invaziei irakiene în Kuwait, April Glaspie, ambasadoarea Statelor Unite în Irak, l-a liniștit din

nou pe dictatorul de la Bagdad, minimalizând gravitatea disensiunilor dintre Irak și Kuwait. Şi Saddam Hussein a căzut în capcana întinsă de americani.

Dar în locul căderii regimului, conflictul cu SUA și gestionarea echivocă de către americani a mizelor teritoriale au asigurat prelungirea dincolo de orice logică a unei puteri dictatoriale care devenise ultra-minoritară chiar în cadrul clanului Takriti, decimat de epurări și dispariții suspecte inclusiv în sânul familiei lui Saddam Hussein. În pofida insurecției generalizate a kurzilor și șiiților din februarie-martie 1991 și a trădării a 15 dintre cele 18 provincii ale țării, regimul lui Saddam Hussein a reușit să se mențină, contrar oricărei așteptări, grație unui acord tacit între Saddam și statul-major american, obsedat permanent de pericolul iranian. Contravenind termenilor oficiali ai armistițiului, americanii i-au permis lui Saddam să folosească împotriva insurgenților artileria grea și arme de distrugere în masă. Astfel, în regiunea Nassiriya, trupele americane – și franceze – au putut observa de la câțiva kilometri norii produși de atacurile toxice împotriva șiiților. Iar regimul și-a putut încununa răzbunarea lovind orașul sfânt Karbala cu arme

chimice fără a stârni nici cel mai firav protest din partea țărilor occidentale...

În cursul deceniului 1990-2000, statul irakian a fost pus sub tutelă în cadrul embargoului, cu încălcări tot mai mari ale suveranității sale, cum ar fi interdicțiile de survol dincolo de o anumită paralelă la nord sau la sud și controlul exercitat de ONU asupra resurselor sale petroliere. Ca să nu mai vorbim de zona kurdă, care, grație operațiunii militare *Provide Comfort* și rezoluțiilor ONU, a început să cunoască o autonomie tot mai mare sub comanda a două mari partide kurde (Uniunea Patriotică a Kurdistanului, condusă de Talabani, și Partidul Democratic al Kurdistanului, condus de Barzani).

Deși caracterizată de un mare grad de duplicitate, gestionarea americană a dosarului irakian în anii 1990 s-a supus unei logici strategice relativ raționale. Irakul a fost pus sub tutelă prin intermediul instrumentalizării rezoluțiilor ONU și Washingtonul a obținut o dominație *de facto* asupra petrolului irakian, care i-a permis îndeosebi manipularea cursului acestuia pentru exercitarea unei presiuni asupra unor concurenți comerciali mult mai dependenți de petrolul irakian, cum ar fi China, Japonia, unele țări europene sau Rusia – în realitate, Irakul era

doar un furnizor secundar pentru SUA. Invazia din 2003 a fost în schimb o reacție mult mai irațională chiar din punctul de vedere al intereselor puterii americane.

Trebuie spus că 11 Septembrie a schimbat situația. Din dorința îndârjită de a găsi un nou țap ispășitor pentru atentatele Al-Qaida pe teritoriul american, Washingtonul l-a desemnat pe cel care-i fusese întâi aliat și apoi debitor. Tropismul ideologic al neoconservatorilor a fost însoțit atunci de un amatorism stupefiant în gestionarea ocupației și de o neînțelegere totală a istoriei și dinamicii raporturilor dintre statul irakian și societatea sa. Regimul lui Saddam Hussein era ultimul avatar al sistemului politic fondat de britanici în 1920. Căderea lui a marcat și prăbușirea statului irakian. Un eveniment major pe care este clar că Washingtonul nu l-a anticipat. Americanii au căutat cu disperare o alternativă sunnită la puterea înlăturată înainte de a ceda la presiunile kurzilor și șiiților și de a oferi puterea „majorității", prefăcându-se a crede că majoritățile demografice puteau să formeze majoritatea democratică. Exclușii vechiului sistem, șiiții și kurzii, au fost promovați ca principali beneficiari ai noului

sistem. Comunitarismul a fost mascat de un federalism pervertit (oficializat prin Constituția din 2005) care era menit să ascundă faptul că bazele noii puteri numai cetățenești nu erau. Fiecare era solicitat pe baza apartenenței sale comunitare... Partidele politice au cedat locul unor partide religioase și etnice.

Viciul unui astfel de sistem este că există întotdeauna un exclus : arabii sunniți, traumatizați de pierderea unui monopol asupra statului pe care îl dețineau din primele secole ale islamului, au boicotat întâi instituțiile și fiecare proces electoral, încercându-și apoi norocul, după înăbușirea mișcării lor de rezistență împotriva ocupației (2003-2004). Boicotarea inițială a alegerilor de către arabii sunniți a lăsat locul unei participări tot mai mari la scrutinele care s-au succedat în 2010 și 2013. Repartizarea tripartită – șiiți, kurzi, sunniți – a puterii (după tipicul libanez) a atins astfel niveluri de absurditate și disfuncționalitate fără precedent, înmulțind centrele de putere în cadrul aparatului de stat. Președintele republicii trebuia să fie kurd, șeful guvernului – șiit, iar președintele Parlamentului – arab sunnit ! Noua armată irakiană era șiită așa

cum prima fusese sunnită. Noul stat, abia născut, a devenit acoperirea instituțională a unor mecanisme de acaparare a resurselor și a venitului petrolier în beneficiul unui teritoriu sau al unei fracțiuni comunitare. Ceea ce și explică, de altfel, diferențele de dezvoltare uneori stupefiante care pot fi constatate în Irak, cu regiuni care dispun, de exemplu, de spitale, aeroporturi sau autostrăzi nou-nouțe, în timp ce altele, cum ar fi chiar capitala, au fost complet neglijate.

Primul stat irakian creat de britanici a putut să dureze 80 de ani, în pofida războaielor și revoltelor. Americanii au învățat pe pielea lor acest paradox: e mai ușor să guvernezi prin intermediul unei minorități (sunnite) decât să te bazezi pe majorități (kurde și șiite, în cazul de față). La zece ani după reîntemeierea lui de către americani, noul stat irakian este în agonie. Tentativa de reconstruire a statului cu exclușii fostului sistem a dus, între 2005 și 2008, la ultimul mare sacrificiu, un război civil confesional între sunniți și șiiți care a provocat sute de mii de morți. Odată cu tentativa de putere autoritară și represivă a lui Nouri al-Maliki, schema irakiană a statului în război cu propria societate

s-a repetat, de data aceasta în slujba unei coaliții de facțiuni comunitare șiite marcate de o corupție și un clientelism fără limite. Speranțele pe care arabii sunniți și le mai puneau în statul irakian s-au spulberat odată cu reprimarea sălbatică a manifestațiilor lor din 2013 și 2014. Înțelegem acum succesul Statului Islamic și crearea de către acesta a unei „țări sunnite” în vecinătatea acestei comunități.

4. Statul sirian întors la confesionalism

Leagănul Statului Islamic este Irakul, dar Statul Islamic din Irak și Levant (denumirea lui până în iunie 2014) a cucerit primele teritorii în Siria, de cele mai multe ori în detrimentul altor grupuri de insurgenți. Raqqa și Deir ez-Zor, pe valea fluviului Eufrat, au trecut astfel sub controlul organizației în decembrie 2013, cu o lună înainte de cucerirea orașului Fallujah din Irak.

Spre deosebire de Irak, unde statul a avut întotdeauna o culoare confesională, Siria a revenit la confesionalism. Statul sirian s-a născut din amputarea unei mari părți din *Bilad ash-Sham* și n-a reușit niciodată să determine apariția unei naționalități împărtășite de toți. Populația siriană s-a întors așadar la solidaritățile primare, *ʿasabiyya* și comunitatea. Istoria genezei statului în Siria ne face să înțelegem de ce el a devenit miza privilegiată a unor

ʿasabiyya care au dus la triumful confesionalismului.

Un mozaic confesional în cadrul unor frontiere înguste

În perioada otomană, Siria, ca și Irakul, era organizată după modelul vilaietelor, circumscripții administrative între care se circula liber, din Palestina la Alep și de la Alep la Mosul. Siria era denumită atunci *Bilad ash-Sham* – denumire reluată astăzi de Statul Islamic –, care cuprindea Siria actuală, Libanul, Transiordania și Palestina. Vilaietele erau concentrate în jurul unor orașe-capitale: vilaietul Deir ez-Zor, care includea o parte din actuala provincie Al-Anbar din Irak, vilaietul Damasc (care îngloba Transiordania), vilaietul Alep (care ocupa o parte importantă a teritoriului turc actual). Beirutul se afla în fruntea unei entități administrative ce cuprindea întreg litoralul mediteranean, de la Latakia până la Haifa și Galileea, inclusiv Libanul actual. La acestea trebuie adăugați munții libanezi, care, în virtutea populației lor maronite și druze, aveau

un statut diferit de la acordul încheiat între Sublima Poartă și puterile occidentale în secolul al XIX-lea. Tot așa, Ierusalimul era capitala unei provincii cu legi aparte, cuprinzând numai partea meridională a actualei Palestine.

După cum am spus, în timpul Imperiului Otoman, minoritățile nu se bucurau toate de același grad de recunoaștere oficială. Statutul de *millet* se referea atunci la nemusulmanii recunoscuți ca Oameni ai Cărții, creștini (în jur de 10% din populația siriană actuală) și evrei, nu și șiiți, nici alauiți[1], nici ismaeliți[2], nici druzi – excepție făcând, în cazul celor din urmă, comunitatea din Liban, care, grație forței sale armate și concentrării teritoriale, a smuls această recunoaștere de la Imperiul Otoman. Populațiile musulmane nesunnite, cum ar fi șiiții duodecimani,

---

1. Ramură heterodoxă a șiismului, al cărei nume înseamnă „Adepții lui Ali"; în trecut, erau numiți frecvent „nusayri". Sunt reprezentați în principal în Siria (10-12% din populație), în Jabal Nusayri și pe litoralul mediteranean, în nordul Libanului și în provincia turcă Hatay.
2. Ramură a șiismului care nu recunoaște decât 7 imami în loc de cei 12 ai duodecimanilor. Sunt reprezentați mai ales pe subcontinentul indian (adepții lui Aga Khan) și sunt o minoritate infimă în Siria, unde trăiesc în sate la nord de frontiera libaneză.

și comunitățile care practicau culte mai mult sau mai puțin sincretice, precum alauiții (10-12% din populația siriană actuală) și druzii (în jur de 3% din populația siriană actuală), au fost așadar extrem de marginalizate. Într-adevăr, statutul țăranilor șiiți libanezi, supuși legii marilor proprietari de pământ, seamănă, sub o formă mai atenuată, cu semișerbia și cu oprimarea țăranilor șiiți fără pământ din Irak.

Într-un context multietnic și multiconfesional ca în Levant și în Mesopotamia, diferența structurală fundamentală a spațiului sirian – în sens istoric, precum și în sensul Siriei actuale – este că, în loc de trei mari comunități, ca în Irak, coexistă un număr mult mai ridicat de minorități în fața unei mari majorități arabe sunnite (pe teritoriul statului sirian actual trăiesc 69% arabi sunniți, la care se adaugă 6% kurzi, tot sunniți). În comparație cu Irakul, comunitățile nesunnite și nemusulmane sunt așadar mai diversificate, mai dispersate, mai mici și populează deseori regiunile de frontieră ale unor foste vilaiete sau litoralul mediteranean.

În mijlocul acestui mozaic cu o mare majoritate arabă sunnită au apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea asociațiile protonaționaliste arabe, aderând inițial la o formă de reformism otoman care

propovăduia descentralizarea și recunoașterea identității arabe. Dar, în fața eșecului acestei strategii, cele mai multe au ajuns să se îndrepte, în Primul Război Mondial, odată cu proiectul de regat arab promis de britanici, spre Dinastia Hașemită, pe care am analizat-o în capitolul 2. În ciuda dominației lor militare și diplomatice pe teren în Siria, în Palestina și în Transiordania, britanicii au fost constrânși să ia în calcul exigențele regionale ale aliaților lor francezi – mai centrați pe Liban –, fără să mai vorbim de promisiunile cu privire la un „cămin național evreiesc" în Palestina făcute sioniștilor și de presiunea revoltei kemaliste în Anatolia.

Iluzia în care se complăceau armata șerifului și Congresul Național Arab – reunit la Damasc în martie 1920 –, și anume crearea unui regat arab unificat de la Gaza la Alep, s-a transformat în deziluzie. Londra l-a părăsit pe Faisal, iar francezii au pornit spre Damasc. Armata șerifului a fost învinsă la Maysalun pe 24 iulie 1920, la aproximativ 30 de kilometri vest de Damasc, iar teritoriul Siriei istorice, *Bilad ash-Sham*, a fost decupat în patru entități: Siria și Libanul sub mandate franceze, Transiordania și Palestina sub mandate britanice.

Luând ca model experiența druză și maronită din Liban, Franța a vrut inițial să-și instaureze dominația în această Sirie „micșorată” reprimând mișcarea națională arabă și sprijinindu-se pe comunitățile minoritare druză și alauită, cărora le-a acordat forme de autonomie în cadrul unor structuri semistatale. Sub pretextul protejării minorităților religioase, Franța a divizat Siria, rămasă fără „Marele Liban” la 1 septembrie 1920, în unități politice distincte: în septembrie 1920 s-au creat un stat al Alepului (cu un regim special pentru sangiacul Alexandretta) și un stat al Damascului, precum și un Teritoriu al alauiților (care va deveni stat în 1922), iar în martie 1921, Jabalul Druz.

Această politică de divizare a stârnit furia naționaliștilor sirieni. După Maysalun, revoltele locale sunnite s-au succedat între 1920 și 1925, mai ales la Alep, Homs și în regiunea Deir ez-Zor. Cât privește druzii și alauiții, aceștia n-au fost deloc mulțumiți cu „privilegiile” acordate de Franța și s-au revoltat și ei periodic, fapt dovedit îndeosebi de marea rebeliune din Jabalul Druz din 1925, dar și de izbucnirile insurecționale din munții alauiți până în 1921. Aceasta este o altă deosebire față de

Irak, întrucât, de la origine, statul irakian a fost conceput ca un proiect numai pentru minoritatea arabă sunnită. În schimb, statul sirian sub mandat a fost contestat de la bun început de toate comunitățile, din motive diferite, iar construirea lui nu s-a sprijinit pe hegemonia uneia dintre ele.

Fiecare comunitate era în realitate împărțită între elite foarte minoritare care pactizau cu francezii și populau administrația mandatară și mari majorități care refuzau dominația franceză și ale căror răzvrătiri periodice erau înăbușite în sânge. Chiar dacă Franța nu exercita un favoritism sistematic față de vreo minoritate (dacă îi exceptăm pe creștinii catolici), majoritatea sunnită era probabil cea mai frustrată în măsura în care se simțea slăbită și fărâmițată de divizarea Siriei istorice. Se știe că sunniții de la Tripoli (Liban), de exemplu, au avut întotdeauna mult mai multe afinități cu coreligionarii lor din Damasc, Homs sau Hama decât cu șiiții din Jabal Amel, din sudul Libanului, sau cu maroniții din munții libanezi, și a fost nevoie de un anumit timp pentru ca „sirianitatea" și „libanitatea" să se decanteze și să dobândească adeziunea fragilă a acestor comunități.

Aceasta nu a împiedicat partidele politice siriene de inspirație naționalistă arabă să se resemneze destul de repede – la fel ca în Irak – în privința proiectului „șerifian" și a oricărei perspective panarabe, în afara unui discurs artificial convenit. Elitele locale au recunoscut destul de repede legitimitatea statului instaurat așa cum fusese delimitat și format de puterile mandatare pentru că au făcut din el ținta aspirațiilor lor la putere.

Această „moderare" a obiectivelor panarabe este bine ilustrată de istoria Partidului Baas, înființat în Siria anilor 1930 de trei personalități, Michel Aflaq, Zaki Arsuzi și Salah ad-Din Bitar. Toți trei erau foști studenți la Sorbona, îmbibați de cultură franceză și de ideile naționaliste la modă atunci în Europa. Aflaq era profesor de istorie de confesiune ortodoxă, Arsuzi, profesor de filosofie alauit originar din Antiohia (alipită Turciei în 1939), iar Bitar, singurul om de știință dintre toți trei, era arab sunnit.

Dacă angajamentul lui Aflaq și Arsuzi reflecta participarea minorităților siriene la Partidul Baas, sunniții, în schimb, au aderat mai lent la proiectul baasist. Situația a fost cu totul alta în Irak, unde,

de altfel, Partidul Baas local a fost înfiinţat de sirieni. Acesta era la origine clar multiconfesional, dar, începând din 1963, şiiţii, traumatizaţi de represiunea feroce exercitată de baasişti asupra comuniştilor irakieni, au părăsit partidul şi l-au lăsat în seama militarilor sunniţi (în câteva luni, s-a trecut de la 57% şiiţi în conducerea Partidului Baas irakian la numai 7%, apoi la dispariţia lor aproape totală). În Irak, ca şi în Siria, Partidul Baas a atras minorităţile – arabi sunniţi în Irak, comunităţi minoritare în Siria. Întotdeauna cu aceeaşi aspiraţie: de a scăpa de statutul de minoritate.

Compoziţia comunitară a Partidului Baas sirian şi cea a Partidului Baas irakian au ajuns să fie aşadar aproape diametral inversate, dar, în ambele ţări, în primul rând apartenenţa la casta militară le permitea membrilor să se impună în sânul partidului. În Siria, alauiţii şi druzii s-au angajat cel mai masiv în cariera militară, deci în Partidul Baas. Până la apariţia nasserismului, Partidul Baas a rămas marginal, deoarece era perceput ca fiind prea legat de această bază comunitară redusă. Abia după 1952, stimulaţi de valul de entuziasm panarab declanşat de revoluţia Ofiţerilor Liberi din Egipt, sunniţii

sirieni au aderat masiv la diferitele curente ale naţionalismului arab laic, printre care și cel baasist. Luna de miere dintre baasiştii sirieni și Nasser a dus la proclamarea Republicii Arabe Unite (RAU) în 1958.

În anii 1950, o nouă generaţie baasistă s-a manifestat în jurul lui Akram Hurani, provenit dintr-o mare familie sunnită din Hama, ce se distanţează foarte repede de părinţii fondatori ai Partidului Baas care, după cum am văzut, aparţineau mai curând minorităţilor. Experienţa efemeră a RAU (1959-1961) a părut iniţial să unească toate facţiunile militare ale Partidului Baas în jurul unui proiect de uniune cu Egiptul lui Nasser. Dar, foarte repede, subordonarea faţă de Cairo a cristalizat contradicțiile și a ajuns să-i discrediteze pe conducătorii baasiști adepți ai lui Nasser. Dominația serviciilor secrete egiptene asupra Siriei, redusă la rangul de simplă provincie marginalizată de veleitățile hegemonice ale Egiptului, și autodisoluția Partidului Baas în cadrul Uniunii Naţionale Arabe (partidul lui Nasser) au provocat nemulţumirea populară și au dus la o lovitură de stat separatistă care l-a îndepărtat pe Hurani. De altfel, în cele din

urmă, acesta s-a raliat el însuși secesiunii și Partidul Baas sirian s-a reconstituit, tot cu un discurs naționalist panarab, dar care nu mai era decât masca retorică a aderării sale la un proiect național strict sirian. De fapt, tendința pro-Nasser este exclusă din partid. După cum e lesne de bănuit, în cadrul partidului, minoritățile confesionale erau cele mai ostile controlului egiptean asupra Siriei, nasserismul fiind asimilat cu un sunnism dominator.

O nouă lovitură de stat, în martie 1963, a adus la putere în Siria un grup de tineri ofițeri baasiști pregătiți în Egipt care se opuneau generației părinților fondatori și care au bulversat organizarea partidului, inaugurând la puțin timp după aceea epoca a ceea ce s-a numit „partidul neobaasist”, mai înclinat spre reforme progresiste și socializante. Într-un joc de poziționări destul de complex, ei au validat ruptura față de RAU, demarcându-se în același timp de secesioniști.

A început atunci „colonizarea” armatei de către alauiți. Unul dintre acești ofițeri, alauitul Salah Jadid, a luat puterea în februarie 1966 și a încredințat Ministerul Apărării unuia dintre tovarășii lui de arme, Hafez al-Assad, și el originar din Qardaha,

un târgușor obscur din munții alauiți. Ascensiunea lor a fost emblematică pentru reînnoirea conducerii armatei. Vechile familii de ofițeri care ocupau ierarhia militară au fost treptat înlăturate de o nouă elită pretoriană provenită din regiuni sărace și periferice, cam așa cum s-a întâmplat și în Irak cu clanul Takriti din jurul lui Saddam.

Dar, spre deosebire de Irak, unde cele trei mari comunități, sunnită, șiită și kurdă, aveau strategii politice mai inteligibile, ocuparea treptată a ierarhiei militare siriene de alauiți, druzi și ismaeliți nu a fost reflectarea unei strategii comunitare conștiente și unificate la nivel politic. Era vorba mai curând de niște strategii locale de promovare socială pentru grupuri marginalizate care nu aveau acces la resursele economice ale burgheziei urbane sunnite – ținutul alauit era atunci o regiune săracă și nedezvoltată.

Numeric, acest avânt al minorităților în cadrul armatei a fost spectaculos. În 1963, druzii, ismaeliții și alauiții reprezentau doar 15% din casta ofițerilor superiori, ceva mai puțin decât ponderea lor globală în societate. În 1975, la cinci ani după preluarea puterii de către Hafez al-Assad, ei ocupau

60% din posturile de ofițeri superiori, în timp ce soldații de rând rămâneau sunniți. Dar, chiar în sânul acestui univers militar baasist din ce în ce mai dominat îndeosebi de alauiți, mizele de putere stârneau rivalități sângeroase între facțiuni care aveau baze mult mai restrânse: *ʿasabiyya* locale sau solidarități de generație între ofițeri membri ai aceleiași promoții.

Assad, regimul său autoritar și alauiții

În acest context complex de facțiuni, marginalizare a civililor și eclipsare a generației fondatoare a mișcării Baas, totul mascat de spoiala unui discurs naționalist arab, Assad a pornit propria luptă pentru putere în sânul partidului și al armatei și l-a destituit pe Jadid în 1970. El a inaugurat astfel o lungă fază de regim autoritar pe bază de clan, care a ajuns să disloce societatea siriană și să provoace întoarcerea confesionalului refulat. Și totuși, regimul pe care l-a instaurat nu poate fi descris ca un „regim alauit", așa cum se spune uneori. Primul stat irakian (1920-2003) era sunnit în concepție și compoziție. Dar ce ar fi însemnat un stat alauit?

Religia alauiților este marcată de un ezoterism real și nu pare în stare să producă un proiect politic. În Siria, întoarcerea comunitarismului și a confesionalismului a fost mult mai târzie decât în Irak, unde „sunnizarea" aproape integrală a Partidului Baas a avut loc încă din 1963. La Damasc, strategia așa-numitelor *'asabiyya* nu s-a supus, cel puțin la început, unei logici confesionale, ci mai curând familiale: cei cinci fraţi ai preşedintelui Assad, care ocupau posturi importante în partid, armată și guvern, erau într-adevăr pentru el o forţă de sprijin deloc neglijabilă. Dintre aceştia, Rifa'at al-Assad a condus din 1970 celebrele „Brigăzi de apărare" însărcinate să protejeze regimul, ceea ce nu-l va împiedica să cadă în dizgraţie în 1984. Alţi membri ai clanului au condus sinistrele *mukhabarat*, serviciile secrete atât de temute în rândul populaţiei.

Din anii 1970, observatorii externi au început să vadă apărând pe teritoriul sirian mișcări de protest cu o puternică conotație comunitară și confesională, chiar dacă sirienii nu le percepeau atunci și trăiau cu iluzia națională. Într-adevăr, Fraţii Musulmani din Siria au început să-și îndrepte

discursurile împotriva „regimului laic și necredincios” al Partidului Baas.

Dispariția afecțiunii sunniților față de regimul lui Assad a atins un prag critic odată cu cotitura pe care a constituit-o susținerea de către Damasc a revoluției islamice din Iran din 1979. Această susținere era oare manifestarea unui confesionalism șiit ascuns ? Legăturile dintre șiismul duodeciman majoritar și secta alauită din Siria datează de la începutul secolului XX și erau prea firave ca să putem face această afirmație. Mult mai plauzibilă este explicația geopolitică : în concurență cu Irakul condus de o ramură inamică a mișcării Baas, regimul lui Assad a ales Iranul. Alianța Damascului cu Teheranul a inaugurat, este adevărat, o deschidere fără precedent pentru șiism în Siria. În timp ce procesiunile sunnite erau interzise sau limitate la moschei de forțele de securitate, comunitatea șiită din Damasc, deși foarte puțin numeroasă, se bucura de toată atenția regimului angajat într-o alianță strategică cu Teheranul. Mormintele lui Sayyida Zaynab și Ruqayya de la Damasc au devenit locuri de pelerinaj șiit din ce în ce mai frecventate într-o perioadă în care accesul la orașele sfinte

din Irak era dificil. Era așadar ușor de denunțat „semiluna șiită”, o amenințare scoasă în evidență în mod regulat de sunniții din regiune.

În acea perioadă au apărut, îndeosebi la Alep și Hama, actori care se opuneau în mod violent regimului baasist în numele islamului sunnit. Aceste mișcări, mobilizate în jurul Fraților Musulmani, au fost reprimate sălbatic de armata siriană, care nu a ezitat să folosească arme de distrugere în masă împotriva propriei populații. Reacția sângeroasă a regimului a făcut zeci de mii de morți și s-a manifestat prin distrugerea aproape totală a vechiului oraș Hama în 1982. Ideea că 0,

dictatura baasistă era un regim nelegiuit și anti-musulman și că armata era total controlată de o minoritate nelegitimă și opresivă a început acum să prindă contur în mințile oamenilor și să răzbată din unele discursuri ale opoziției.

În anii 1990 și 2000 s-au format în clandestinitate diferite mișcări și partide, care au apărut la lumina zilei când unda de șoc a primăverilor arabe a atins Siria, în februarie-martie 2011. Inițial, protestatarii au susținut sloganuri pașnice în numele societății civile și au promovat mobilizări cu caracter multicomunitar și multiconfesional. *Wahed wahed wahed ! Ash-sha'b as-suri wahed !* („Unul, unul, unul ! Poporul sirian e unul !") a fost sloganul cel mai auzit. Dar, și în acest caz, represiunea sângeroasă pusă în practică de regim a favorizat caracterul comunitar și confesional al revoltei populare.

De la sfârșitul anului 2011, resentimentul anti-alauit a început să se exprime mult mai deschis și sub o formă uneori foarte radicală în cadrul unei

părți a majorității sunnite. Se uită deseori că Siria a fost teritoriul de predilecție al hanbalismului, rit al islamului sunnit care este și cel mai conservator și care a influențat puternic apariția wahhabismului[1] în Peninsula Arabică. Acest fond vechi, din care se alimenta îndeosebi un antișiism virulent, a favorizat atitudinile sectare față de minoritățile musulmane. Și curând, în cadrul opoziției armate s-au ivit primele grupuri salafiste și jihadiste, principalul fiind *Jabhat al-Nusra* (Frontul pentru Victorie), care va declara fidelitate mișcării Al-Qaida.

Ca să nu simplificăm în mod nepermis acest proces de radicalizare a unei părți a comunității sunnite din Siria și să-i înțelegem caracterul relativ târziu, trebuie să amintim că regimul Assad s-a arătat în stare, în anii 1990 și 2000, să determine apariția unui autentic *leadership* religios sunnit care nu-i era ostil. Astfel, de exemplu, la Damasc, șeicul Ahmad Kuftaro (1915-2004), susținător al dialogului interreligios și Mare Muftiu al Republicii

1. Wahhabismul: curent înființat de Muhammad ibn Abd al-Wahhab (1703-1792), predominant în Arabia Saudită și Qatar. Este o interpretare fundamentalistă a hanbalismului.

Arabe Siriene începând din 1964, apoi șeicul Al-Bouti (1929-2013), amândoi de origine kurdă și de credință sufistă, nu au fost simple marionete în mâinile regimului și au simbolizat atunci alianța de fapt dintre puterea baasistă și o parte importantă a burgheziei urbane sunnite care, deși în mare măsură exclusă de la vârful aparatului de stat și din ierarhia militară, nu și-a pierdut nimic din statutul social și din puterea economică. Ba chiar a obținut consolidarea lor cu ocazia politicii de *infitah*, adică de deschidere și liberalizare economică, angajată de Hafez al-Assad la sfârșitul domniei sale și continuată de fiul lui, Bashar.

Luând ca model gestionarea islamului moștenită de la Imperiul Otoman, dar și controlul exercitat de Nasser asupra moscheii Al-Azhar[1] și a confreriilor sufiste, Hafez al-Assad s-a distanțat foarte repede de discursul laic originar al Partidului Baas și a înmulțit ocaziile de a-și manifesta respectul față de instituțiile musulmane sunnite.

1. Celebră moschee-madrasa din Cairo, al cărei șeic este considerat o autoritate spirituală pentru musulmanii sunniți.

Muftiul republicii, Ministerul Wakf-urilor[1], Fundaţia islamică Abu an-Nur din Damasc și prestigiosul Institut al credinţelor și religiilor al Facultăţii Sharia din Damasc, care formează un mare număr de imami, îndeosebi imami europeni, sunt tot atâtea instituţii oficiale ale islamului sirian. Assad și-a asumat chiar o identitate „cripto-sunnită", mergând să se roage în mod ostentativ la moscheea Omeiazilor din Damasc, deși era o practică total străină alauiţilor. Mult timp, regimul baasist a practicat așadar faţă de comunitatea sunnită majoritară un amestec de seducţie confesională și de alianţe de afaceri și clientelare care explică în parte de ce, până astăzi, o fracţiune deloc neglijabilă a populaţiei citadine sunnite înstărite continuă să-l susţină pe Bashar al-Assad[2].

---

1. Wakf sau bun de mână-moartă. Danie sau lăsare a unui bun ori a unei proprietăţi drept moștenire pe veci statului musulman pentru opere pioase sau binele public.
2. Totuși, asasinarea șeicului Al-Bouti în martie 2013, într-un atentat sinucigaș care l-a avut drept ţintă, marchează eșecul final al islamului sunnit oficial în Siria.

Din 2011, confruntat cu revolta populară, Assad a ales politica celui mai mare rău și a jucat cartea unei confesionalizări excesive a conflictului, care dezvăluia o convergență perversă a regimului său cu obiectivele forțelor jihadiste ivite în acel moment. Din dorința deliberată de a slăbi tendințele cele mai laice și mai pașnice din sânul opoziției, autoritățile siriene au eliberat în 2011 sute de prizonieri salafiști jihadiști[1] care au plecat să se alăture fraților lor de arme pe diferitele fronturi ale insurecției. Regimul a avut grijă și să bombardeze în mod prioritar pozițiile și unitățile Armatei Siriene Libere (ASL), principala forță armată care se opunea regimului la începutul războiului civil, formată din foști ofițeri ai armatei siriene pătrunși de naționalismul arab și luptând pentru democrație[2].

---

1. Printre ei s-a aflat și Abu Musab al-Suri, considerat noul ideolog al jihadului global.
2. Din primăvara anului 2014, la inițiativa Statelor Unite, ASL, vlăguită și divizată, a fost înarmată și pregătită de Arabia Saudită, Iordania, Emiratele Arabe Unite și Franța, dar și de Turcia (începând din decembrie 2014). ASL este prezentă în regiunile Alep, Damasc, Homs și Deraa, lângă frontiera cu Iordania.

El a lăsat astfel să se extindă teritoriul controlat de milițiile salafiste. Procedând astfel, Assad a transmis un mesaj destinat atât occidentalilor, cât și propriei populații, îndeosebi unei burghezii sunnite care oscila între loialitate temătoare și veleități disidente : eu sau haosul ! Dar, odată cu fărâmițarea crescândă a teritoriului sirian, haosul a prosperat oricum și, în acest context de violență structurală, descompunere instituțională și fragmentare teritorială, Statul Islamic a reușit să se implanteze și să-și consolideze dominația în aproape tot nord-estul țării. În capitolul 6 vom vedea mai detaliat cum s-a desfășurat pe teren partea siriană a strategiei jihadiste a Statului Islamic, care a ales să-și instaleze capitala administrativă nu la Mosul, ci la Raqqa, la 160 de kilometri est de Alep, în Siria.

Ocupația militară americană din Irak și primăvara arabă din 2011 din Siria au dus așadar, în cele din urmă, la același rezultat : descompunerea statului și dezmembrarea teritoriului pe baze confesionale și comunitare. Și totuși, acest proces prezintă diferențe deloc neglijabile în fiecare dintre cele două țări. Dacă, în Irak, Statul Islamic a cucerit deocamdată adeziunea majoritară a arabilor sunniți,

în Siria, comunitatea sunnită rămâne împărțită între diferite obediențe, inclusiv obediențe salafiste distincte. Astfel, dacă Statul Islamic domnește peste zonele de stepă și deșert de cultură beduină din estul și nord-estul țării, miliția jihadistă *Jabhat al-Nusra*, afiliată la Al-Qaida, tinde mai curând să monopolizeze reprezentarea unei părți în creștere a populației sunnite din marile centre urbane din vest, Hama, Homs, Alep și Damasc. Mișcări de insurgență salafiste nejihadiste, angajate într-un demers care se dorește întâi de toate pietist, s-au implantat în diferitele zone „eliberate" sau controlate încă de regim.

În Irak, în ciuda unor încăierări episodice sau a unor ofensive locale limitate, în urma cărora unul dintre beligeranți poate să piardă sau să câștige o localitate minoră, frontierele dintre cele trei mari zone comunitare (sunnită-Stat Islamic, șiită și kurdă) sunt, până în prezent, în fază de stabilizare și delimitează teritorii relativ continue și omogene. Situația este cu totul alta în Siria, unde teritoriul este divizat „ca o piele de leopard" și supus unor evoluții și răsturnări de situație uneori foarte rapide. Statul sirian pare acum total incapabil să revină în mod

durabil în regiunile care i-au scăpat de sub control. În mijlocul acestei confuzii și al acestei incertitudini sângeroase, se poate estima că mizele siriene depind astăzi foarte mult de mizele irakiene. Dacă independența de fapt a Kurdistanului Irakian se manifestă cu claritate, dacă guvernul de la Bagdad nu mai reprezintă decât populația șiită și dacă Statul Islamic își consolidează dominația asupra zonelor sunnite ale țării, prăbușirea statului irakian va fi ireversibilă și va atrage după sine, în cele din urmă, și prăbușirea statului sirian. Celelalte state din regiune vor simți atunci cu siguranță, fiecare în felul lui și uneori cu consecințe nebănuite, unda de șoc a acestei bulversări geopolitice.

5. Spre o bulversare a Orientului Mijlociu ?

Descompunerea statului irakian și a celui sirian, însoțită de apariția Statului Islamic, are asupra statelor din zonă consecințe care trebuie analizate în mod diferit, în funcție de geneza fiecăruia. Trebuie, într-adevăr, să facem deosebire între statele create în urma stabilirii de mandate tutelare, cum ar fi Libanul sau Iordania, care, la fel ca Siria și Irakul, au fost profund marcate de originea lor colonială și de împărțirea regiunii între puterile învingătoare în Primul Război Mondial, și celelalte state frontaliere, cum ar fi Turcia sau Arabia Saudită[1].

1. Nu ne ocupăm în acest capitol de rolul Iranului, deși Republica Islamică este în mod evident implicată în spirala conflictuală stârnită de crearea și acțiunea Statului Islamic, pentru că această țară intervine doar ca un actor ce urmărește să protejeze niște interese geopolitice regionale, desigur, cruciale pentru Teheran, dar fără să cunoască riscuri majore de

Statul Islamic la porţile Libanului

Dintre toate ţările din Orientul Mijlociu, Libanul este cu siguranţă cel mai ameninţat nu numai de retorica Statului Islamic, ci şi de înaintarea lui concretă pe teren, deoarece jihadiştii sunt prezenţi de-a lungul frontierei siriano-libaneze şi au efectuat deja incursiuni pe teritoriul libanez.

Crearea, în 1920, a statului libanez şi separarea lui de restul Siriei istorice au fost expresia voinţei franceze de a înfiinţa în Orientul Mijlociu un stat cu populaţie majoritar creştină. Dar, vrând să alipească Beirutului şi munţilor libanezi creştini şi druzi regiuni ca Tripoli, Akkar sau câmpia Bekaa, în scopul asigurării unei baze mai ample teritoriului noului stat, Franţa a creat o problemă politică foarte greu de rezolvat şi a repus în discuţie majoritatea creştină.

Pe teritoriul libanez convieţuiesc de fapt optsprezece comunităţi diferite şi, începând din 1943, această realitate compozită s-a manifestat prin formarea unui stat independent care se baza pe o

---

destabilizare legate de mize politice interne, spre deosebire de Turcia sau Arabia Saudită, de exemplu.

convenţie instituţională tacită – nu este înscrisă în Constituţie – şi aplicată în mod sistematic: confesionalismul politic. La toate eşaloanele statului, fiecare dintre cele optsprezece confesiuni este reprezentată în funcţie de importanţa ei demografică reală sau presupusă, cu o tripartiţie bine-cunoscută între un preşedinte al republicii maronit, un prim-ministru sunnit şi un preşedinte al Parlamentului şiit. Această împărţire se multiplică la nivelul ministerelor şi al tuturor administraţiilor. După încheierea mandatului (ultimele trupe franceze au părăsit Libanul în 1946), acest sistem a funcţionat într-o aparenţă de pluralism politic atât timp cât Franţa a rămas puterea tutelară cea mai prezentă în Liban, dar a început să fie contestat pe măsură ce Parisul s-a retras, iar raporturile de forţă dintre comunităţi au evoluat.

De la sfârşitul anilor 1950 asistăm de fapt la debutul unui proces ireversibil: emanciparea comunităţii şiite, o comunitate prea des uitată în istoria Libanului, care se va impune politic şi militar ca primă comunitate a ţării (30% din populaţia libaneză este şiită, faţă de 21% sunniţi). Asemenea celorlalte, comunitatea şiită libaneză a cunoscut şi

ea o adevărată revoluție socială internă: masele șiite nevoiașe au scuturat jugul marilor familii feudale care le dominau și s-au dotat cu un nou *leadership* religios ce și-a revendicat locul cuvenit pe scena politică națională. Musa al-Sadr (1928-1978) a devenit primul ei apologet începând din anii 1960, iar Mișcarea Dezmoșteniților, creată de el în 1973, a militat pentru drepturi civice mai extinse și pentru ameliorarea condițiilor de viață ale celor mai săraci șiiți. Miliția lui, Amal, la capătul unor sciziuni și conflicte, a lăsat locul mișcării Hezbollah în 1982.

Pe de altă parte, războaiele succesive dintre lumea arabă și Israel au agravat tensiunile interne din Liban. Venirea a sute de mii de refugiați palestinieni, în valuri începând din 1948, a răsturnat echilibrul demografic și a destabilizat și mai mult sistemul politic libanez.

Toți acești factori au distrus echilibrul precar instaurat de Franța, chiar dacă, oarecum la fel ca în Irak și în Siria, o formă de „iluzie națională" a ajuns până la urmă să prindă rădăcini, îndeosebi odată cu „libanizarea" treptată a comunității care era cea mai atașată de Marea Sirie și căreia îi fusese cel mai greu să se recunoască în noul stat, și anume comunitatea sunnită.

Rezultatul acestui dezechilibru a fost războiul civil sau, mai curând, înlănțuirea confuză de războaie între comunități[1] care au durat din 1975 până în 1990 și în care s-au înfruntat libanezi (creștini, apoi șiiți) și palestinieni, apoi creștini și musulmani, implicându-i în mod specific și pe druzi și șiiți și provocând o serie de linii de fractură internă, de alianțe și schimbări de atitudine prea complexe ca să fie analizate aici. Toate conflictele din regiune au părut atunci să aibă rezonanță în Țara Cedrilor. Golul lăsat de retragerea Franței a fost umplut în anii 1950 de SUA, apoi, începând din 1976, de ocupația siriană, care a durat trei decenii și nu a reușit să pună capăt războiului civil.

După începutul retragerii sirienilor, în 2004, în Liban au revenit vechile discordii. În urma asasinării prim-ministrului saudito-libanez Rafic Hariri în 2005, trupele siriene s-au retras definitiv, iar forțele politice libaneze s-au împărțit în două tabere: tabăra prosiriană, care îi unește în principal pe șiiți și o parte a creștinilor în jurul generalului Aoun,

1. Prima mișcare insurecțională, susținută masiv de sunniți, a fost, în 1958, cea în favoarea lui Nasser și a Republicii Arabe Unite; ea a fost înăbușită de Statele Unite, care au trimis trupe la Beirut.

și tabăra antisiriană, în care se află sunniți, o altă fracțiune, majoritară, de creștini și druzii lui Walid Jumblatt. Dar cel mai important este că antagonismul principal, care îi opunea altădată pe creștini și musulmani și care structura conflictele libaneze, a cedat locul unei înfruntări în interiorul islamului, între șiiți și sunniți.

Începând de la revoluția islamică iraniană din 1979, comunitatea șiită libaneză și-a pornit marșul spre putere. În anii 2000, mișcarea Hezbollah a fost considerată un adevărat „stat în stat" și a cristalizat împotriva sa opoziția taberei antisiriene, inițial sub hegemonia notabililor sunniți moderați. Însă avântul mișcării Hezbollah a radicalizat sectoare importante din comunitatea sunnită, îndeosebi în provincii, unde noi actori religioși contestau *leadership*-ul tradițional al burgheziei sunnite din Beirut (îndeosebi după asasinarea lui Rafic Hariri și retragerea trupelor siriene în 2005). Din anii 1980 au început să se dezvolte curente salafiste, îndeosebi la Tripoli, Saida și în zonele sunnite ale văii Bekaa. Degenerarea revoltei populare din Siria începând din martie 2011 și transformarea ei în război civil confesional au exacerbat clivajul dintre

șiiții și sunniții din Liban, care provocase deja înfruntări violente, mai ales la Saida, în 2011, între miliția șeicului salafist Ahmed al-Assir și șiiții din Hezbollah. La Tripoli, înfruntarea încordată dintre un cartier sunnit devenit emblematic, Bab al-Tebbaneh, și Jabal Mohsen, un cartier cu majoritate alauită, a căpătat alura unei confruntări endemice. O parte tot mai mare a populației sunnite libaneze i-a susținut pe insurgenții sirieni, în primă fază pe cei din Armata Siriană Liberă, apoi, din ce în ce mai mult, pe jihadiștii din *Jabhat al-Nusra*. În același timp, afluxul masiv de refugiați sirieni în Liban – 1,1 milioane conform ONU, adică 25% din populația libaneză și de trei ori mai mulți decât palestinienii – a devenit un nou factor de destabilizare.

Această masă de refugiați, în majoritate sunniți, era împărțită între susținători ai insurecției împotriva lui Bashar al-Assad și partizani ai regimului de la Damasc. Prezența ei a destabilizat total piața locală a muncii, unde costurile cu un muncitor sirian ajunseseră să fie de trei ori mai mici decât cu un salariat libanez. De aici, fenomene de respingere în societatea libaneză care s-au manifestat prin acțiuni emblematice, cum ar fi distrugerea unei tabere de

refugiați sirieni, Burj el-Shemali, de către primarul șiit din Tir, sau prin violențe interconfesionale între șiiți și sunniți, ca în regiunea Bekaa.

Un factor esențial de agravare a situației a fost implicarea decisivă și susținută, din 2012, a luptătorilor Hezbollah în conflictul sirian, care a avut ca efect anularea simbolică (și chiar materială) a frontierei dintre Siria și Liban, legitimând faptic discursul transnațional al adversarilor salafiști jihadiști ai puternicei miliții șiite.

În acest context exploziv a intervenit Statul Islamic, întâi ocupând în Siria teritorii de frontieră controlate altădată de *Jabhat al-Nusra* – fie cucerindu-le direct, fie pentru că brigăzi locale din *Jabhat al-Nusra* și-au schimbat „suzeranul" –, învecinate cu valea Bekaa, drumul Damasc-Beirut sau nordul Libanului, apoi făcând incursiuni spectaculoase pe teritoriul libanez, cum ar fi ocuparea temporară a orașului Arsal, cu majoritate sunnită, în august 2014, la nord de Bekaa.

Așa cum a renunțat să ocupe zonele șiite din Irak, Statul Islamic nu a sperat să poată ocupa durabil teritorii dintr-o țară atât de multiconfesională

ca Libanul. Din mai multe motive evidente: prezența masivă a șiiților apărați de trupele bine antrenate ale mișcării Hezbollah, cea a unei comunități creștine care, chiar slăbită, are o pondere politică și militară mult mai mare decât creștinii sau yaziditii din Irak și o armată libaneză care, deși susținută cu mari eforturi și finanțată de Arabia Saudită, dar și de SUA și Franța, are astăzi o consistență și o eficacitate mult mai mari decât în faza războiului civil din 1975-1990.

În schimb, incursiunile Statului Islamic corespund unei strategii de provocare extrem de bine gândite, care urmărește erodarea fragilei coeziuni a societății libaneze. În realitate, „capcana Daesh" a funcționat deja în Liban în măsura în care, mai ales la Arsal și la Tripoli, jihadiștii Statului Islamic au reușit să implice în mod direct armata libaneză în conflictul sirian, să pună sub semnul întrebării neutralitatea ei și s-o discrediteze făcând-o să fie percepută de mulți sunniți ca un sprijin *de facto* al mișcării Hezbollah. Faptul că Statul Islamic a luat ostatici (la începutul lui august 2014) militari libanezi, cerând în schimb eliberarea unor militanți salafiști libanezi deținuți la Beirut, și intervenția

energică a armatei libaneze – sprijinită de bombardamente de artilerie – în anumite cartiere sunnite din Tripoli au alimentat zvonurile. În războiul deschis și fără milă dintre Hezbollah și Statul Islamic, armata libaneză poate fi antrenată în orice moment într-o direcție în care a refuzat să meargă până în prezent. Teama de a fi implicați în conflictul din țara vecină continuă totuși să suscite o susținere masivă de către libanezi a armatei lor.

Prin această strategie, Statul Islamic dorește să atragă de partea sa fracțiuni tot mai mari din comunitatea sunnită slăbindu-i sentimentul de „libanitate” și ațâțând o ostilitate antișiită (și antialauită la Tripoli, al doilea oraș al țării) care să alimenteze avântul curentelor salafiste locale. Procedând astfel, vrea să creeze mici focare destabilizatoare și zone „eliberate”, ca la Tripoli (cartierele sunnite Bab al-Tebbaneh și Qobbeh), unde imami salafiști și mass-media sunnită locală au declarat, în cursul ultimelor luni, fidelitate față de Statul Islamic și unde drapelul negru al califatului jihadist flutură în unele cartiere.

O Iordanie paralizată

Un alt stat care se poate plânge de trădarea promisiunilor făcute șerifului de la Mecca, Transiordania – înființată cu acest nume în 1921 și devenită Iordania în 1949, chiar dacă teritoriul i s-a restrâns din nou în 1967 la cel al Transiordaniei – a avut, la fel ca Irakul, caracteristica de a fi fost una dintre cele două soluții de retragere oferite Dinastiei Hașemite la sfârșitul revoltei arabe. După Conferința de la Cairo din 1921, domnia peste teritoriul transiordanian i-a fost acordată celui de-al treilea fiu al șerifului Hussein, Abdallah I, sub supravegherea unui rezident britanic.

Dintre toate statele aflate sub mandat, Iordania este și cel ale cărui existență politică și consistență teritorială au fost cel mai direct puse în pericol de problema palestiniană și de evoluțiile neprevăzute ale conflictului dintre Israel și lumea arabă. La sfârșitul anilor 1960, venirea a sute de mii de palestinieni a destabilizat profund regatul. Agitația aproape insurecțională care domnea în taberele de refugiați a fost înăbușită în sânge de o armată iordaniană antrenată de SUA, represiune ce a luat forma unei

adevărate operaţiuni militare în 1970, în timpul episodului „Septembrie negru".

Majoritatea populaţiei iordaniene este astăzi de origine palestiniană, chiar dacă aparţine unor valuri de migraţii distincte și e caracterizată de grade diferite de „iordanizare". Datorită democratizării în vigoare de la sfârșitul anilor 1980, liberalizarea politică și economică a ţării a contribuit la libertatea cuvântului în diferitele comunităţi și a exacerbat noile tensiuni intercomunitare dintre iordanieni și palestinieni : partidele politice care s-au creat atunci au corespuns în bună măsură divizărilor dintre comunităţi. Mulţi palestinieni s-au implicat în partidele progresiste apropiate de formaţiunile palestiniene din Cisiordania și Gaza, dar și în organizaţiile apropiate de Fraţii Musulmani. Din anii 1980, Iordania a fost și un refugiu pentru salafism, după cum o dovedește celebrul Abu Musab al-Zarqawi, șeful Al-Qaida din Irak, originar din Zarka și ucis în Irak, în 2006, în timpul unui raid american. Salafiștii iordanieni și-au întărit poziţiile graţie războiului care a urmat după ocuparea irakiană a Kuwaitului în 1990. Mai recent, ei au manifestat în mod regulat cerând eliberarea lui Abu Muhammad al-Maqdisi,

fost mentor al lui Abu Musab al-Zarqawi – eliberat în cele din urmă în decembrie 2014 –, și a lui Abu Sayyaf, pe adevăratul său nume Muhammad al-Shalabi, condamnat pentru terorism după ciocniri în sudul Iordaniei, în 2002. În sudul țării, o zonă foarte săracă, orașul Maan, unde Abu Sayyaf s-a impus ca lider local, este astăzi practic scăpat de sub controlul guvernului și a ajuns în mâinile salafiștilor, spunându-i-se chiar „Fallujahul" Iordaniei. Guvernul iordanian a evaluat la peste 2 000 numărul jihadiștilor iordanieni care luptă în Siria și în Irak.

În mod paradoxal, Iordania este caracterizată, pe de o parte, de slaba legitimitate a statului și a instituțiilor sale, de fragilitatea bazelor demografice și de caracterul extrem de artificial al frontierelor și, pe de altă parte, de faptul că Statele Unite și puterile regionale o consideră un actor-cheie în jocul din Orientul Mijlociu și în conflictul israeliano-palestinian, deci care trebuie protejat și apărat obligatoriu împotriva pericolelor de destabilizare. Or, Statul Islamic a ajuns de-acum la porțile regatului hașemit și nu e de mirare că regimul iordanian se află în primele rânduri ale coaliției regionale împotriva jihadiștilor.

Acest rol-cheie s-a manifestat prin intensificarea represiunii interne împotriva zonei de influență salafiste începând din 2011, cu campanii de arestări masive și o supraveghere strictă a rețelelor sociale și a predicilor din moschei. Circa 130 de simpatizanți ai Statului Islamic au fost reținuți de serviciile de securitate, care estimează la câteva mii numărul de salafist-jihadiști iordanieni gata să meargă să lupte în Siria sau în Irak.

Frații Musulmani din Iordania, care au o puternică prezență parlamentară, au denunțat această politică de represiune sistematică invocând faptul că este contraproductivă și riscă să pregătească terenul pentru jihadism. Ei au avertizat guvernul și pe rege, semnalându-le că observau în propriile rânduri o radicalizare tot mai mare și o răceală față de sistemul politic.

Teritoriul iordanian adăpostește în plus peste 600 000 de refugiați sirieni, percepuți astăzi cu și mai multă suspiciune decât palestinienii în anii 1970 și considerați elemente potențial subversive și destabilizatoare.

La frontiera siriano-iordaniană predomină în prezent mai curând luptătorii din *Jabhat al-Nusra* și cei din Armata Siriană Liberă, îndeosebi în regiunea

Deraa, pe drumul dintre Damasc și Amman. Dar, și aici, Statul Islamic mizează pe politica celui mai mare rău, lansând operațiuni împotriva posturilor de frontieră, încercând să provoace regatul hașemit și totodată să câștige loialitatea luptătorilor din *Jabhat al-Nusra* sau din alte grupuri salafiste. Ca și în Liban, aceste incursiuni provocatoare urmăresc prinderea în capcană a statului și armatei iordaniene și implicarea lor în război. De fapt, la câteva săptămâni după atacarea unui post de frontieră, Iordania a declarat oficial că participă la coaliția împotriva Statului Islamic a țărilor din regiune, alături de Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite. Aviația iordaniană a bombardat pozițiile jihadiste de la Raqqa și Deir ez-Zor, iar avioanele franceze, care înainte aveau baza în Emirate, decolează acum de la baze iordaniene. Conducătorii iordanieni se tem cel mai mult de o prăbușire a armatei irakiene. Teama s-a strecurat în cercurile conducătoare iordaniene, care se străduiesc să construiască un fel de zonă-tampon la frontierele lor, îndeosebi la cea irakiană, demarând tratative cu triburile rebele din provincia Al-Anbar ca să obțină formarea unei zone demilitarizate late de 10 kilometri de-a lungul liniei

de demarcaţie dintre cele două ţări. Statul Islamic are un litigiu specific cu monarhia haşemită: să ne amintim că Abu Musab al-Zarqawi a fost ucis de americani pe baza unor informaţii oferite de serviciile iordaniene. Regele Iordaniei, Abdallah al II-lea, a calificat conflictul în curs împotriva Statului Islamic drept „al Treilea Război Mondial", afirmând că este „un război în interiorul islamului între extremiști și moderați".

Arabia Saudită: regele e gol

Această obsesie a frontierelor o are și Arabia Saudită, care astăzi este angajată în construirea, pe o distanţă de peste 800 de kilometri, a unui sistem de supraveghere de-a lungul frontierei sale cu Irakul. Un gard echipat cu sisteme radar de detecţie va despărţi curând, în plin deșert, teritoriul saudit de provincia sunnită rebelă Al-Anbar, precum și de provinciile șiite Najaf și Al-Muthanna din Irak. Trebuie spus că regatul saudit se simte acum deosebit de ameninţat de decăderea statelor provenite din mandate de tutelă și de expansiunea Statului Islamic.

Prezentându-se drept păzitorii Locurilor Sfinte și ai unei anumite ortodoxii islamice wahhabite,

fiind în același timp total legați de interesele geopolitice și petroliere americane, saudiții au încercat mult timp să-și mascheze incredibilele contradicții răspândind în lume o versiune austeră a islamului, care a alimentat mișcări ce se întorc astăzi împotriva lor. Mai întâi au găsit la Frații Musulmani o bază transnațională în parte receptivă la ideologia lor. De exemplu, ne amintim că Frații Musulmani din Egipt, loviți de represiunea lui Nasser, s-au refugiat masiv în Arabia Saudită, după care au reimportat în țara lor idealurile și obiceiurile wahhabismului saudit. Dar, atunci când unii predicatori apropiați de confrerie au denunțat în 1991 folosirea teritoriului saudit de forțele aeriene americane care bombardau trupele irakiene din Kuwait, Frații au condamnat public politica saudită și relațiile lor cu Riadul s-au degradat. Ruptura s-a produs cu atât mai repede cu cât regimul saudit i-a considerat întotdeauna pe Frații Musulmani drept niște rivali potențiali. De altfel, Qatarul a pătruns curând în breșa formată, devenind noul garant al sferei de influență „frățiste". Saudiții au căutat noi intermediari și au început să ajute și să finanțeze cu generozitate diferite mișcări salafiste, uneori ele înseși provenite din Frații

Musulmani, dar care au rupt legăturile cu ei. Astăzi, în mod paradoxal, consecințele acestui prozelitism dezvăluie contradicţiile și tensiunile societăţii și ale monarhiei saudite.

Regatul întemeiat de Ibn Saud se confruntă astăzi cu trei pericole principale: problema șiită, situația din Yemen și subversiunea salafistă și jihadistă.

Şiiţii, majoritari în regiunea petrolieră din Golf, Hassa, sunt un factor major de anxietate pentru regim atât din cauza legăturilor cu coreligionarii lor revoltaţi din Bahrain, cât și a afinităţilor lor religioase cu Iranul și cu șiiţii din Irak. În urma războiului din Kuwait, când regimul saudit a ajutat puternic coaliţia antiirakiană dominată de SUA în 1991, Riadul și-a schimbat total politica faţă de populaţia sa șiită. Regimul saudit conștientizase faptul că sfera de influență salafist-jihadistă din Peninsula Arabică devenise complet incontrolabilă și risca să contamineze regatul, indiferent că era vorba de proliferarea unor grupuri sau a unor predicatori independenţi ori de tentaţii extremiste chiar în unele ramuri mai mult sau mai puţin marginalizate sau disidente ale familiei regale. Simţindu-se incapabil să lupte pe două fronturi în același timp,

Riadul a promovat așadar, începând din 1993, o apropiere spectaculoasă între monarhie și șiiții saudiți. Atentatele de la 11 septembrie 2001 și căderea lui Saddam Hussein s-au aflat la originea unei deschideri fără precedent a Dinastiei Al-Saud față de populația sa șiită. De exemplu, în 2004 și 2005 au avut loc întâlniri la nivel înalt între reprezentanți ai *establishment*-ului religios wahhabit și ulemale șiite cu turban. La primele alegeri municipale organizate în regat, în 2005, partidele religioase șiite au avut dreptul să prezinte candidați și au obținut un scor foarte bun în unele regiuni.

Însă persistența unei serii de discriminări – cum ar fi aceea care le interzice cadrelor șiite și inginerilor șiiți accesul la eșaloanele superioare ale companiei petroliere Aramco – și represiunea antișiită din Bahrain au pus sub semnul întrebării aceste eforturi. Așteptările generate de primăverile arabe și confesionalizarea sângeroasă a conflictului din Irak și din Siria au împins o bună parte din comunitatea șiită saudită în tabăra opoziției, risipind iluzia unei reconcilieri istorice capabile să-i ofere regimului o mai mare marjă de manevră în fața „principalului inamic” salafist-jihadist.

În Yemen, Riadul se confruntă cu o situație extrem de complexă și explozivă, care îi obligă pe conducătorii saudiți să facă față mișcării armate zaydite[1] din nord, guvernului de la Sanaa, separatiștilor din Aden și organizației Al-Qaida, bine înfiptă în regiunile deșertice din est, în provincia Ta'ezz și în regiunea Hadhramaut. Este amenințat întreg edificiul statului yemenit. Arabia Saudită este așadar destabilizată la frontiere și prinsă ca într-un clește între focare de tulburări care pun sub semnul întrebării statele actuale atât în nord, cât și în sud-vest.

Trebuie spus că Yemenul a devenit locul de refugiu al militanților saudiți din Al-Qaida: acolo s-a înființat, în 2009, Al-Qaida din Peninsula Arabică (AQPA), din care fac parte saudiți și yemeniți jihadiști. Un război fără milă a izbucnit atunci între miliția zaydită Ansar Allah (Adepții lui Dumnezeu) și Al-Qaida. Ansar Allah a reușit să supună capitala, Sanaa, în septembrie 2014. Zaydiții, care reprezintă o ramură minoritară a șiismului, au dominat

1. Zaydiți: adepții unei ramuri a șiismului deseori numiți „adepții celor cinci imami", marea lor majoritate trăind în Yemen.

înaltele platouri yemenite timp de secole prin imamatul lor, până în 1962. Astăzi se plâng că au fost marginalizați de guvern pe plan politic, economic și religios. Caracterul confesional pe care l-a îmbrăcat conflictul regional dintre sunniți și șiiți implică de acum comunități care aveau doar o relație îndepărtată cu șiismul duodeciman majoritar. Niciunul dintre cei doi protagoniști ai conflictului în curs din Yemen nu poate fi în avantajul regatului saudit.

Evenimentele din 11 septembrie 2001 i-au propulsat în prim-planul actualității pe jihadiștii saudiți, al căror cel mai remarcabil reprezentant a fost Osama bin Laden. Chiar în sânul regatului, mișcările salafiste radicale sunt astăzi foarte prezente în unele regiuni, lângă frontierele cu Yemenul și îndeosebi în Nedjd, leagănul originar al Dinastiei Saudite. În pofida supravegherii stricte a predicilor, unii predicatori se străduiesc să difuzeze pe diferite căi denunțarea unui sistem pe care îl consideră aservit americanilor și Israelului.

În acest context de provocări multiple s-a alăturat Arabia Saudită coaliției împotriva Daesh, iar Marele Muftiu al regatului l-a denunțat pe califul autoproclamat Abu Bakr al-Bagdadi ca fiind un uzurpator ce

trebuie combătut cu orice preţ. În august 2014, referindu-se la Statul Islamic și Al-Qaida, Marele Muftiu al Arabiei Saudite a declarat: „Ideile de extremism, radicalism și terorism [...] n-au nicio legătură cu islamul și [autorii lor] sunt primii inamici ai islamului". Şi a continuat: „Musulmanii sunt principalele victime ale acestui extremism, după cum o dovedesc crimele comise de așa-zisul Stat Islamic, de Al-Qaida și de grupurile aliate cu aceştia". După care a citat un verset din Coran chemând la „uciderea" autorilor unor acte ce prejudiciază islamul. Continuând pe aceeași linie, Riadul a ajuns astăzi să califice drept „teroriste" numeroase mișcări care doar cu câţiva ani – uneori chiar cu câteva luni – în urmă erau cei mai fideli vectori ai influenței wahhabite în regiune. Se pare că regimul saudit s-a lipsit astfel, într-un timp record, de nişte intermediari care, în lumea musulmană, puteau legitima un sistem politic bazat pe un mare dezacord (răspândește o versiune wahhabită a islamului în lume și în același timp este principalul aliat al intereselor americane în regiune), pe care puţine regimuri din lume l-au putut întruchipa cu atâtea paradoxuri.

Turcia: Erdogan prins în propria-i capcană

S-ar putea crede că statul turc și regimul musulman zis „moderat" al lui Recep Tayyip Erdogan, în virtutea bazei instituționale a primului și a ancorării populare și electorale a celui de-al doilea, ar fi mai capabile să reziste (spre deosebire de statele arabe învecinate) tornadei regionale ce se manifestă prin avântul Statului Islamic. Cu toate acestea – și chiar dacă nu se poate face o comparație cu deruta unor state arabe –, Turcia nu scapă nici ea de efectele „capcanei Daesh" și de periculoasa mișcare de confesionalizare a mizelor politice regionale pe care o provoacă.

Venirea la putere a Partidului Justiției și Dezvoltării (*Adalet ve Kalkinma Partisi*, AKP) în 2002 a constituit o ruptură în politica statului turc față de propriile minorități etnice și confesionale. În anii 2000, în parte sub presiunea Europei, guvernul s-a deschis spre kurzi și a satisfăcut o serie de revendicări, îndeosebi în domeniul cultural, fără să riște totuși o recunoaștere oficială a realității kurde, ca să nu înfrunte direct vigilența armatei în privința acestei probleme ultrasensibile. O altă minoritate foarte importantă a beneficiat și ea de această

politică de deschidere: aleviții, care reprezintă între 15% și 20% din populație și care nu trebuie confundați cu alauiții sirieni, chiar dacă multe trăsături apropie aceste două secte provenite din șiism și amestecate cu elemente gnostice, sufiste și sincretice, ba chiar și șamanice în cazul alevismului. În timp ce alauiții sunt arabi, 80% dintre aleviți sunt turci, iar 20% kurzi.

La fel ca multe minorități din Orientul Mijlociu atrase de ideologii ce par să le garanteze un statut de egalitate prin accesul la o cetățenie nediferențiată, comunitatea alevită a aderat mult timp la o versiune progresistă a naționalismului turc laic, ceea ce a făcut din ea unul dintre pilonii stângii și ai mișcării sindicale turce. Aleviții s-au raliat în imensa lor majoritate la kemalism, chiar dacă nu se abțineau să-i denunțe tendințele autoritare. Dar, începând din anii 1980, s-a constatat la aleviți o mișcare progresivă similară cu aceea care cuprinsese toate comunitățile din regiune, anume o epuizare a idealurilor laice și o întoarcere parțială spre practica religioasă, care a adus din nou în prim-plan un anumit număr de revendicări identitare. Aleviții au denunțat dificultatea de a-și vedea recunoscute

locurile de cult și au contestat obligația de a urma în școli lecții de islam sunnit (de care creștinii sunt scutiți în Turcia), deoarece erau asimilați în mod oficial cu islamul sunnit dominant. În fine, au cerut reformarea Direcției Afacerilor Religioase, *Diyanet*, fie pentru a include un departament alevit (care ar fi fost atunci sub controlul statului), fie pentru a reduce rolul acestei instituții. Sub guvernarea AKP, s-au organizat pentru prima dată, inclusiv în Parlament, dezbateri publice despre identitatea religioasă a Turciei și a început să se discute și să se ridice public problema legitimității cultului și practicilor alevite, știindu-se că această problemă este deosebit de complexă, căci nici aleviții nu vor toți să afle dacă sunt sau nu musulmani, dacă sunt o ramură a șiismului sau altceva.

În prima sa fază „liberală", ca să-și poată impune propria versiune de islam politic și totodată să satisfacă exigențele în favoarea multiculturalismului promovat de Bruxelles, AKP a favorizat așadar o ieșire din monolitismul cultural kemalist. Or, această „pluralizare" a identității turce nu putea duce decât la o contestare a asimilării între „turcitate" și apartenența la islamul sunnit, asimilare

explicită în kemalism, în pofida laicității sale afișate. Şi, bineînțeles, elitele musulmane emergente, ajungând la putere în siajul lui Erdogan, nu puteau trăi decât cu o anumită ambivalență această deschidere, în măsura în care tendințele lor conservatoare – pe aceeași lungime de undă cu cele ale unei bune părți a societății – le făceau să presupună că multiculturalismul era doar o nouă versiune a strategiei clasice a europenilor și occidentalilor, care consta în a promova și „proteja" minoritățile în Orientul Mijlociu doar pentru a diviza și aservi mai bine comunitatea musulmană. Or, începând din 2011, faza „liberală" a AKP s-a lovit de două obstacole majore: primăverile arabe și mișcarea de protest din Parcul Gezi care, pornită în 2013 de la contestarea unui proiect de urbanism controversat din centrul Istanbulului, a exprimat frustrarea unui sector important al societății în fața autoritarismului crescând al AKP și îndeosebi al lui Recep Erdogan.

Pe plan diplomatic și pe plan regional, AKP a promovat întâi o strategie care se desprindea de politica tradițională a kemalismului, optând pentru deschiderea spre vecinii orientali și intensificându-și considerabil relațiile cu lumea arabă, dar

și cu Kurdistanul Irakian, unde investițiile turcești erau foarte mari. În anii 2000, relațiile cu regimul Bashar al-Assad au fost deosebit de cordiale și Alepul a devenit practic o fortăreață economică turcească. Revoltele arabe din 2011 au schimbat însă complet datele problemei. AKP a nutrit atunci visul de a fi un fel de ghid musulman al primăverilor arabe. Trezirea la realitate va fi foarte brutală.

În faza inițială a revoltei siriene, AKP a luat repede legătura cu opoziția și a aruncat anatema asupra regimului lui Bashar al-Assad, exact în momentul în care i se deteriorau relațiile cu guvernul cu majoritate șiită de la Bagdad. Această luare de poziție se supune îndeosebi unui tropism confesional care face ca Ankara să susțină fără deosebire o întreagă gamă de mișcări ce se revendică de la islamul sunnit în sânul opoziției siriene, și asta chiar după ce *Jabhat al-Nusra* s-a revendicat oficial de la Al-Qaida. Având în vedere degenerarea periculoasă a conflictului sirian, această strategie a fost din ce în ce mai criticată în Turcia nu numai de armată și de kemaliști, ci și de o bună parte a electoratului AKP. După toate sondajele, peste 60% dintre turci condamnau politica lui Erdogan în Irak

și în Siria, iar prezența a peste două milioane de refugiați sirieni pe teritoriul Turciei creea tensiuni și un sentiment de exasperare tot mai accentuate. Acest sentiment este deosebit de acut în regiunea Iskenderun (provincia Hatay), de exemplu, unde majoritatea arabă și alauită a populației locale îl susține pe Bashar al-Assad și vede în refugiații sirieni potențiali agenți ai unor mișcări jihadiste.

Fondul problemei este că AKP a crezut că poate controla un proces de comunitarizare și confesionalizare a conflictului din Siria care astăzi creează grave probleme la frontierele Turciei și contaminează spațiul politic turc. În 2013, când manifestațiile pentru apărarea Parcului Gezi au provocat incidente violente, discursurile oficiale au arătat cu degetul spre aleviți, pronunțând de altfel acest cuvânt în turcă ca și cum ar fi fost vorba de alauiți, în timp ce poliția din Istanbul a publicat rapoarte pretinzând, cu o precizie surprinzătoare, că 78% dintre manifestanții din Parcul Gezi erau aleviți. Aluzia era clară: protestatarii erau doar niște renegați ai islamului, niște apostați, agenți ai lui Bashar al-Assad și trădători ai națiunii turce. Comunitatea alevită ar fi fost „coloana a cincea" într-un complot

al forțelor străine în cadrul căruia Erdogan asocia în mod deschis Israelul, Occidentul, pe generalii egipteni și „regimul alauit” de la Damasc.

Această contaminare a jocului politic turc nu era numai confesională, ci și etnică. AKP a trăit cu iluzia că se putea recunoaște pe deplin realitatea kurdă la vecin – în Irak –, fără a o recunoaște și în propria țară, în ciuda unui început promițător de negocieri de pace cu PKK (*Partiya Karkeren Kurdistane*, Partidul Muncitorilor din Kurdistan, principalul partid kurd din Turcia). În octombrie-noiembrie 2014, Ankara a fost constrânsă de presiunea internațională și de valul de proteste uneori violente ale populației kurde din Turcia să permită trecerea pe teritoriul ei a luptătorilor kurzi irakieni veniți să-și ajute frații kurzi din Siria, care erau asediați de Statul Islamic la Kobani. O astfel de încălcare a suveranității naționale într-o țară în mod tradițional foarte sensibilă în această privință implica o recunoaștere tacită, sub constrângere, însă cu consecințe probabil ireversibile, a realității kurde din Siria, dar și din Turcia.

Conducătorii PKK nu s-au înșelat. Interpretând în favoarea lor gravele dificultăți ale politicii Ankarei față de Siria și Irak, au făcut imediat pe marii seniori

propunând guvernului turc o alianță pentru apărarea Turciei de Statul Islamic, cu unele condiții. Aceasta însemna de fapt: „Suntem alături de frații noștri din PYD (*Partiya Yekitiya Demokrat*, Partidul Uniunii Democratice, corespondentul sirian al PKK din Turcia), dar și de guvernul de la Ankara pentru respingerea acestui pericol major pe care îl reprezintă Statul Islamic. În consecință, luptăm în aceeași tabără". Dar, ca să fie cu adevărat în aceeași tabără, ar fi trebuit ca guvernul turc să facă exact ceea ce nu se hotărâse niciodată să facă de-a lungul conflictului sirian: să-și desemneze adevăratul dușman.

Acest refuz încăpățânat de a alege o prioritate între două amenințări explică rezistența Ankarei la presiunile occidentale care o îndemnau să se alăture unei coaliții împotriva Daesh în privința căreia AKP se temea că va fi profitabilă pentru kurzi. La fel se explică faptul că autoritățile turce au lăsat mult timp frontiera cu Siria să se transforme într-o adevărată strecurătoare (există mărturii ale unor tineri jihadiști francezi care afirmă că niciodată n-au trecut atât de ușor o frontieră), închizând ochii la infiltrările jihadiste și trăind cu iluzia că erau în stare să controleze situația favorizând

când una, când cealaltă dintre forțele insurgente, în funcție de propriile interese. Această politică deliberată de „neintervenție” avea drept scop să slăbească atât regimul lui Bashar al-Assad, cât și pe kurzi, la fel cum pasivitatea inițială în fața asediului de la Kobani corespundea dorinței de a-i lăsa pe kurzi și pe jihadiștii Statului Islamic să se omoare între ei, crezând că Ankara putea câștiga oricum.

Dar, în acest joc de pocher, AKP a pierdut aproape toate pariurile. Astăzi, guvernul turc nu mai are mușterii în lumea arabă, după ce a făcut prea mult pe ucenicul vrăjitor. Are legături foarte proaste cu Armata Siriană Liberă – cu care relațiile s-au deteriorat în mod clar după ce aceasta a intervenit la Kobani alături de kurzi –, iar de acum se află în conflict deschis, deși tardiv, cu *Jabhat al-Nusra* și cu Statul Islamic. Ankara nu prea mai are ca potențiali aliați decât câțiva reprezentanți din zona de influență apropiată Fraților Musulmani, organizație care este oricum minoritară pe teren și foarte slăbită în fața diferitelor miliții salafiste.

AKP a crezut că poate folosi conflictele confesionale din lumea arabă sprijinindu-se pe comunitățile

sunnite ca să-și extindă dominația, dar a căzut într-o capcană, deoarece aceste conflicte s-au extins acum pe propriu-i teritoriu, iar locul lăsat liber e ocupat de Statul Islamic. Acesta din urmă a lipsit Turcia de o parte esențială a bazei sale locale, adică de marea majoritate a arabilor sunniți din Irak și de o parte importantă a sunniților din Siria. Pe de altă parte, lovitura de stat a generalului Sisi în Egipt a pus capăt oricărei speranțe de *leadership* musulman exercitat de la Ankara. Bănuită deja de aroganță și de condescendență neootomană, Turcia și-a pierdut mult din capacitatea de a se adresa în mod convingător societăților civile arabe.

Așa se explică izolarea și refluxul diplomației turce, care contrastează cu dinamismul său din anii 2000. Ankara tinde acum să se conformeze obiectivelor coaliției care luptă împotriva Statului Islamic, fiind reticentă totuși față de o implicare militară directă în Siria și în Irak. Guvernul turc continuă să facă o prioritate din căderea lui Bashar al-Assad, în timp ce coaliția a desemnat-o clar pe a ei : înfrângerea Statului Islamic chiar cu prețul unei reconcilieri cu Iranul, ba chiar și cu regimul de la Damasc.

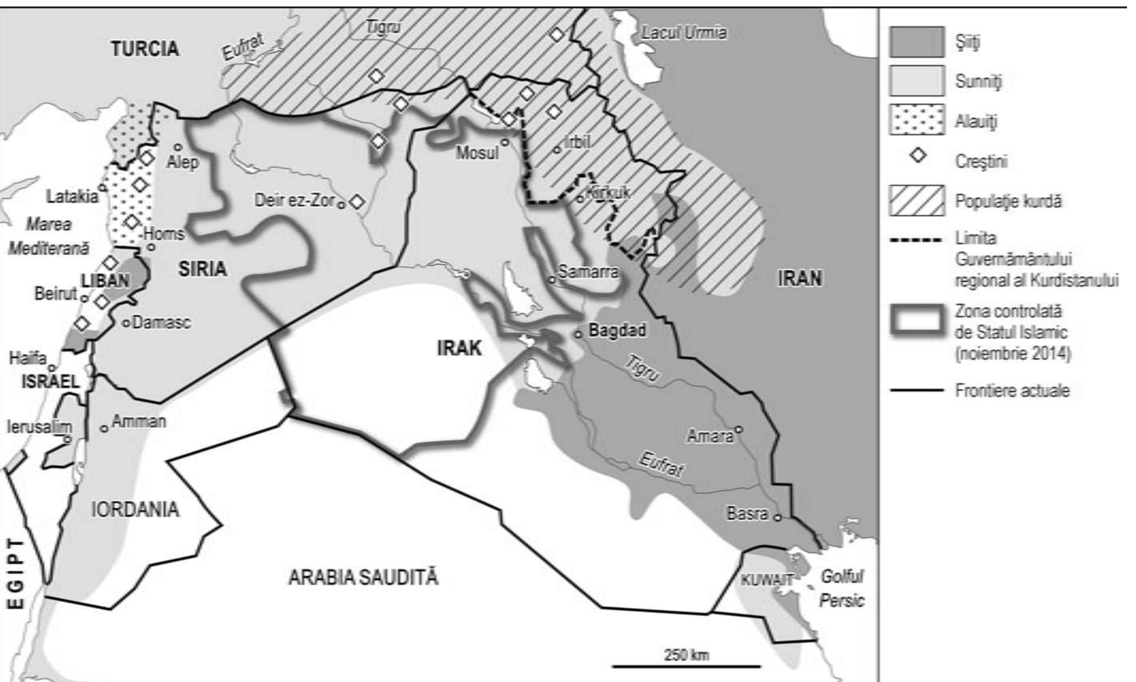
„Capcana Daesh" a exploatat așadar visul AKP de reconstituire a unei sfere de influență neootomane, dezvăluind ambiguitatea vinovată a strategiei turce și reconfesionalizând de fapt politica externă și internă a Ankarei. Și în acest caz, Statul Islamic a răspândit în mod deliberat, cât mai mult posibil, otrava confesionalismului. Acest lucru s-a văzut, de exemplu, cu ocazia expulzării, în august 2014, a yazidiților din Jabal Sinjar, dintre care o parte au trebuit să fie primiți în tabere de refugiați din Turcia, stârnind o polemică în presa turcă și incitând somităţi din AKP să declare că erau de acord să primească pe teritoriul turcesc musulmani și creștini, „dar nu și adoratori ai diavolului". Statul Islamic a devenit incontestabil un actor decisiv și un element major de perturbare a jocului politic turc.

6. Capcana Daesh

Consolidarea relativă a Statului Islamic în zonele sunnite din Irak şi, mai ales, succesul „ieşirii onorabile" care i-a permis să depășească riscul de izolare comunitară nu s-ar fi putut produce fără expansiunea simultană a spațiului controlat de jihadiști pe un teritoriu sirian devastat de război. Soarta Irakului și cea a Siriei sunt de acum înainte intim legate. Se cuvine așadar să revenim asupra dinamicii acestei expansiuni înainte de a examina formele de organizare și de administrare pe care acest stat emergent vrea să le aplice atât în Siria, cât și în Irak.

Siria, Irak: o expansiune concomitentă

Din momentul în care a început să se diferențieze de *Jabhat al-Nusra*, în 2013, Statul Islamic a aplicat în Siria o strategie de cucerire îndeosebi în detrimentul

Orientul Mijlociu și Statul Islamic (noiembrie 2014)

regiunilor deja ocupate de Armata Siriană Liberă sau de diferite miliţii salafiste. Este exact cazul miliţiei jihadiste sunnite *Jabhat al-Nusra*, care a ocupat Raqqa în martie 2013, ca apoi să fie alungată între decembrie 2013 și ianuarie 2014 de Statul Islamic. Acesta din urmă a profitat ca să atragă și să coopteze o parte din trupele miliţiei rivale, strategie pe care a reprodus-o și în alte părţi pe frontul sirian. Statul Islamic a ocupat curând valea Eufratului, de la Abu Kemal până la Raqqa, trecând prin Deir ez-Zor, într-o mișcare ce coincidea practic cu ocuparea orașului Fallujah din Irak în ianuarie 2014.

În timp ce, până în iunie 2014, expansiunea lui siriană corespundea încă unei prezenţe pe un teritoriu „ca pielea de leopard", în paralel au avut loc consolidarea teritoriului jihadist în regiunile sunnite din Irak și o omogenizare a zonelor controlate de Statul Islamic în Siria. Acestea s-au tradus îndeosebi prin ocuparea majorităţii posturilor de frontieră dintre Irak și Siria, în provinciile Al-Anbar și Ninive din Irak și Deir ez-Zor, Homs și Al-Hasaka din Siria (o parte dintre aceste posturi de frontieră au fost totuși recucerite de kurzii din Irak și de armata irakiană în decembrie 2014). Se poate spune

că, la sfârșitul anului 2014, în Siria existau în realitate două teritorii omogene relativ consolidate, cel controlat de regimul lui Bashar al-Assad și cel controlat de Statul Islamic. Restul era extrem de fragmentat, cu frontiere schimbătoare și mici zone care treceau permanent de la unii la alții.

Statul Islamic a înaintat în Siria și în Irak aproape concomitent, dar cu strategii diferite, din cauza contextelor de război distincte. În Siria, această înaintare s-a făcut prin pătrunderea de jihadiști irakieni pe teritoriul sirian și totodată prin cooptarea de jihadiști sirieni. Astăzi, în fruntea ierarhiei Statului Islamic în Siria se găsesc atât sirieni, cât și irakieni, dar se observă o anumită propensiune a irakienilor de a se prezenta ca liderii unei mișcări în care sirienii trebuie să se integreze. După mărturiile care ne-au parvenit de la Raqqa, orașul ar fi ocupat de luptători care sunt deseori străini – ar fi îndeosebi mulți tunisieni –, cu șefi în general irakieni. Aceeași logică hegemonică s-a manifestat, de exemplu, când Abu Bakr al-Bagdadi a declarat unilateral, pe 9 aprilie 2013, că *Jabhat al-Nusra* era ramura siriană a Statului Islamic din Irak și Levant, înainte ca această loialitate forțată să fie denunțată

de liderii sirieni ai *Jabhat al-Nusra,* care și-au reafirmat, în iunie același an, fidelitatea față de Al-Qaida. Eșecul acestei „tentative de achiziționare" și ostilitatea dintre conducătorii celor două grupări[1] nu au împiedicat migrarea constantă a unei părți a trupelor dinspre *Jabhat al-Nusra* și alte miliții salafiste spre Statul Islamic.

Şi se înţelege motivul. Din momentul în care unul dintre actorii aflaţi în competiţie în tabăra salafist-jihadistă proclamă instaurarea califatului (29 iunie 2014), el creează o dinamică de supunere sau de nesupunere. Or, în măsura în care califatul nu a fost pur și simplu proclamat dintr-o grotă pierdută din Afganistan sau de pe un site salafist de pe internet, ci se sprijină pe un minimum de implantare teritorială, este vorba de mult mai mult decât de o lovitură de forță simbolică: de acum înainte avem de-a face cu o realitate a cărei putere de atracţie este mult sporită.

Ceea ce deosebește Statul Islamic de toate celelalte mișcări jihadiste este voința de a aplica șaria pe un teritoriu specific, înzestrat cu un stat propriu

1. În Irak, spre deosebire de ceea ce se petrece în Siria, Al-Qaida este integrată în Statul Islamic.

și cu instituții proprii. Există aici o diferență fundamentală față de practica Al-Qaida în măsura în care el le oferă comunităților sunnite pe care le solicită „o ieșire onorabilă". În timp ce Al-Qaida nu oferă decât terorism și un război fără sfârșit, cu o perspectivă foarte îndepărtată și prea puțin realistă de instaurare a califatului.

Dorința afișată de a construi un stat

În iunie 2014, Statul Islamic din Irak și Levant s-a transformat în Stat Islamic. Deși Statul Islamic nu acceptă granițele, în practică ține cont în mod destul de realist de frontierele etnice și comunitare, așa cum o demonstrează, de exemplu, faptul că a renunțat să cucerească teritoriile șiit și kurd din Irak. Pe plan local, majoritatea luptătorilor pe care se sprijină sunt de origine tribală, dar trupele califatului sunt formate într-o proporție importantă din luptători străini, arabi, ceceni, originari din Asia Centrală, precum și din tineri proveniți din țările occidentale, printre care o minoritate de nou-convertiți. Dintr-o armată de aproximativ 30 000 de

luptători, în Irak și Siria, o treime ar fi formată din străini.

Chiar dacă este atestat faptul că Statul Islamic s-a înzestrat cu o serie de funcţii corespunzătoare unui rudiment de stat modern, încă nu se știe cine îi asigură conducerea reală. De fapt, nimeni nu poate să afirme astăzi în mod serios că Abu Bakr al-Bagdadi este adevăratul deţinător al puterii. În afară de calif, singura personalitate pe care organele de propagandă ale Statului Islamic o promovează este Abu Muhammad al-Adnani, purtătorul de cuvânt oficial al grupării, originar din provincia Idlib din Siria. Dar tot ce se știe despre organizarea concretă a Statului Islamic se bazează pe observaţii parţiale și ipoteze emise de cercetători, jurnaliști sau servicii de informaţii mai mult sau mai puţin apropiate de realitatea din teren.

Nu se știe nici dacă există lupte pentru putere sau disensiuni în sânul Statului Islamic, dar este clar că proclamarea califatului joacă și un rol de reprezentare simbolică a unităţii comenzii (după imaginea unicităţii divine). Până în prezent, această imagine de unitate nezdruncinată pe care Statul Islamic dorește să o proiecteze a fost respectată de

diferiții protagoniști din interiorul organizației, fie că este vorba de posibile facțiuni interne sau de triburi totuși deseori recalcitrante pe care se sprijină în Irak și în regiunea Deir ez-Zor. Este adevărat că membri ai unor grupuri tribale au fost masacrați de Statul Islamic în provincia Al-Anbar, la Raqqa și la Deir-ez-Zor, dar nu era vorba de facțiuni care se întorseseră împotriva jihadiștilor. Aceste triburi rebele fuseseră de la început ostile pe față Statului Islamic și participaseră la „consiliile redeșteptării" din Irak sau erau aliate de mult timp cu regimul lui Bashar al-Assad. Așadar, unul dintre marile succese ale Statului Islamic este acela că, după toate aparențele, nu a suferit deocamdată nicio defecțiune notabilă, nici la bază, nici în ierarhia conducătoare.

Un viitor stat ?

Primul stat salafist ce s-a revendicat ca atare, Statul Islamic a inovat în multe domenii. Nu există ministere în sens strict în cadrul Statului Islamic, însă găsim aici o diviziune funcțională a muncii și departamente administrative specializate. Chiar

denumirile acestor funcţii și departamente evocă recrearea imaginară a primelor state musulmane din perioada Tovarășilor Profetului și, în același timp, specializarea birocratică a unui stat modern. Teritoriul a fost împărţit în șapte administrații provinciale care, în mod foarte semnificativ, se întind uneori de o parte și de alta a frontierelor statelor, de la provincia Alep la provincia Kirkuk (deoarece Statul Islamic controlează o parte din această regiune). Pe planul acestei simbolistici transnaționale, cel mai important este vilaietul Al-Firat (provincia Eufrat), care reunește provincia siriană Deir ez-Zor cu o parte din provincia irakiană Al-Anbar.

O putere judiciară identificabilă se bazează pe numirea unor judecători religioși, cadiii, pe întreg teritoriul Statului Islamic. Acești cadii dispun de o poliție care are misiunea de a impune respectarea hotărârilor luate în conformitate cu felul în care văd ei șaria. În Irak, acești judecători sunt deseori foști cadii sunniți ce s-au pus în slujba Statului Islamic în același timp cu o parte a *establishment*-ului religios preexistent, care începuse să fie infiltrat de salafiști încă din perioada lui Saddam Hussein. De atunci, s-a putut observa o osmoză progresivă

între acești foști funcționari ai statului baasist și insurgenții jihadiști. Un alt corp, creat după modelul acelor *muhtasibin* instituiți de califul Omar (634-644), are grijă să se respecte *hisba*. Atunci era vorba de funcționari care aveau sarcina să se ocupe de ordinea din piețe, de controlul măsurilor și greutăților și, în general, să vegheze la buna conduită a tuturor în public, eventual să reprime abuzurile, conform doctrinei *hisba*, bazată pe principiul coranic „Încurajați ce este bun și interziceți ce este rău". În cazul de față, este vorba de „o poliție de moravuri" ce are misiunea de a controla conformitatea comportamentelor cu normele drastice ale Statului Islamic: absența amestecului bărbaților cu femeile, obligația pentru femei de a purta văl integral în spațiul public, interzicerea muzicii și a dansului, interzicerea alcoolului etc.

Cadiii și *muhtasibin* intervin și în faptele de corupție. Cazul cel mai celebru este acela al unuia dintre conducătorii Statului Islamic, Abu Muntasir, de naționalitate siriană, decapitat și crucificat pentru „furt și deturnare de fonduri" – chiar dacă, bineînțeles, este posibil ca această sentință să ascundă divergențe politice. Poliția de moravuri exercită și

ea un control foarte strict al prețurilor în piețe și se cunosc multe cazuri de execuție pentru „speculă și monopol”.

Reportaje clandestine făcute la Raqqa au arătat că Brigăzile feminine Al-Khansa (după numele unei poetese legendare din secolul al VII-lea, convertită la islam și supranumită „Mama martirilor”), care au misiunea să vegheze la conformitatea islamică a ținutei și comportamentului tinerelor femei locale, sunt formate în majoritate din tinere din Occident. Conform mărturiei unei tinere siriene, „când ne opresc pe stradă, de cele mai multe ori nici măcar nu știm ce vor să ne spună, fiindcă aproape că nu vorbesc araba”. Aceste milițiene se ocupă și de impunerea respectării unei separări stricte între cele două sexe în mijloacele de transport în comun, în școli și în locurile publice, orice amestec între bărbați și femei fiind condamnat și aspru pedepsit. Femeile care ies singure pe stradă trebuie să aibă la ele un permis de ieșire din partea tutorelui lor (tată, frate etc.).

Statul Islamic nu are o putere legislativă în sensul occidental al termenului. Șaria fiind considerată singura în stare să rezolve toate problemele vieții, nu este nevoie de alte legi. *Majlis ash-Shura*,

o adunare consultativă, ține loc de putere legislativă, dar acest organism nu se supune principiului majorității și nu are nicio legătură așadar cu un parlament de tip islamist, cum există în Iran. Din motive practice, există un *majlis* în Irak și unul în Siria. În Irak, din el fac parte un anumit număr de predicatori și de imami de moschee de pe vremea lui Saddam Hussein, precum și șefi de trib și notabilități de clan din marile orașe.

În organizație se găsesc și foști ofițeri din armata lui Saddam Hussein, dintre care unii se raliaseră la salafism încă dinainte de căderea regimului baasist în 2003, în timp ce alții s-au alăturat mai târziu Statului Islamic pe baza unui amestec variabil de oportunism și convingere sinceră. Nu trebuie să uităm că terenul acestei reconfesionalizări a foștilor baasiști fusese deja pregătit de Saddam însuși odată cu sfârșitul anilor 1970. În timpul războiului cu Iranul, dictatorul irakian începuse să se prezinte ca apărătorul arabității și al islamului sunnit contra „ereziei persane” șiite. Discursul islamic folosit atunci de regimul baasist a coincis uneori cu cel la care recurge Statul Islamic în prezent. De exemplu, Saddam Hussein o glorifica și el la vremea aceea

pe Al-Khansa. Or, tot de la această poetesă politeistă convertită la islam și ai cărei fii au murit în bătălia de la Qadissiya (636) împotriva perșilor politeiști și-a luat numele foarte cosmopolita Brigadă Al-Khansa, însărcinată cu supravegherea moravurilor.

Foștii ofițeri baasiști convertiți la salafismul jihadist joacă, după cum se știe, un rol crucial în cadrul armatei și al serviciilor de informații, organe vitale ale Statului Islamic. O altă ramură esențială a acestui aparat de stat în formare este gestionarea finanțelor, indiferent că e vorba de trafic de petrol, de ceea ce s-a recuperat din bănci – îndeosebi la Mosul – sau de numeroasele donații private care continuă să vină din Arabia Saudită și din țări precum Qatarul, Kuwaitul sau Emiratele Arabe Unite. Cât despre impozitele islamice, ale căror premise și logică le-am examinat în capitolul 1, acestea se bazează pe prelevări regulate, cu proceduri și bareme care se doresc formalizate.

Educația – care urmărește, bineînțeles, înainte de toate, să formeze buni musulmani – este prezentată ca o prioritate de Statul Islamic, care insistă prin mijloacele sale de comunicare de masă și prin organele

de propagandă asupra necesității redeschiderii școlilor și universităților. Nu dispunem totuși decât de informații fragmentare despre ce se petrece la Mosul sau la Raqqa în acest domeniu. Știm însă că, atunci când așezămintele școlare sunt redeschise, discipline precum filosofia, istoria și științele sociale sunt sistematic proscrise. Altele, cum ar fi desenul și artele plastice, sunt și ele considerate profanatoare, fiind prea înclinate spre reprezentarea antropomorfică. Muzica și sportul sunt și ele prohibite.

Învățarea Coranului și a *hadith*-urilor are partea leului. Școlile care funcționează la Raqqa dispun de cărți inspirate după manualele saudite, fără fotografii sau desene în care să apară vreo ființă umană. În primă fază, Statul Islamic i-a încurajat pe funcționarii locali din învățământ să nu-și părăsească locurile și, timp de câteva luni, aceștia chiar au continuat, în partea siriană, să fie plătiți de autoritățile de la Damasc. Dar astăzi, îndeosebi din cauza războiului și a bombardamentelor coaliției, activitatea școlară la Raqqa este extrem de redusă.

În schimb, universitățile de la Mosul au reînceput să funcționeze. O parte dintre profesorii care n-au fugit în Kurdistan sau la Bagdad au acceptat să predea disciplinele care au fost aprobate. Dar

științele dure sunt și ele vizate de vigilența strictă a Statului Islamic, îndeosebi biologia darwinistă și unele teorii din fizică și chimie. Această sărăcire drastică a domeniului educativ riscă, desigur, să-i pună probleme Statului Islamic pe termen mediu, chiar dacă, în această fază de bulversare revoluționară, următoarea sesiune de bacalaureat nu e tocmai preocuparea principală. În ceea ce privește Siria, în contextul războiului civil, școlile nu prea funcționează în restul teritoriului, astfel încât observatorii vorbesc de riscul unei generații întregi de tineri sirieni complet analfabeți.

Propagandă și comunicare: o sofisticare remarcabilă

Unul dintre factorii esențiali ai succesului Statului Islamic este aparatul său mediatic, în special celula de comunicare pe internet, care își zice *Al-Furqan*. Această celulă difuzează imagini video spectaculoase cu execuții și decapitări de „dușmani" și „delincvenți", cu lapidări pentru adulter, ucideri de homosexuali, cu execuții în masă și distrugerea

unor locuri de cult „nelegiuite”, cum ar fi sanctuarele șiite, mormintele sfinților sufiști sau chiar mormântul profetului biblic Iona de la Mosul, care a fost dinamitat. Ca să nu mai vorbim de unele situri arheologice distruse în mod deliberat... Revista de lux a Statului Islamic, *Dabiq*, mobilizează serviciile unor redactori vizibil anglofoni din naștere și ale unor machetiști profesioniști de talent. Titlul are o încărcătură vădit simbolică: Dabiq este un sat situat la nord de Alep, lângă frontiera turcă, și care, după cum pretind mai multe *hadith*-uri, va fi locul unei ultime bătălii înaintea Judecății de Apoi, în cadrul unui război al civilizațiilor în care musulmanii vor învinge definitiv armatele creștinilor. Bizanțul și apoi Roma vor fi atunci cucerite.

Politica de comunicare a Statului Islamic se bazează pe un amestec sofisticat de publicitate senzaționalistă – cu o savantă punere în scenă a crimelor comise – și de secret ermetic, îndeosebi o deconectare între predicarea universală și divulgarea mizelor locale, chiar și atunci când acestea se pretează totuși la o astfel de tactică. Față de divizarea triburilor politeiste și aplecarea lor spre fragmentare și disensiune, strictul monoteism musulman sună ca o dorință de unificare, departe de pericolele

alianțelor locale și tribale. Așa se face că marea adunare care a avut loc la Mosul la sfârșitul lui iunie 2014, în cursul căreia o serie de șefi de cartiere și de clanuri au jurat că nu vor permite niciodată întoarcerea poliției și armatei irakiene în oraș, nu a constituit obiectul vreunei puneri în scenă a organelor de propagandă ale Statului Islamic. Tot așa, nu se poate ști, de exemplu, dacă imaginile unor execuții publice difuzate pe internet au fost filmate în Siria sau în Irak.

Aceste puneri în scenă macabre par să contravină iconoclasmului riguros al puritanismului salafist. În realitate, ele respectă o strategie iconografică foarte riguroasă și foarte bine gândită de Statul Islamic. Astfel, mass-media organizației nu prezintă niciodată imaginea califului. Desigur, predica lui Abu Bakr al-Bagdadi de la Mosul a fost difuzată pe YouTube, dar nu în prim-plan – instituția califatului este cea care vorbește din înaltul amvonului. Singurele figuri umane sunt mulțimile neclare de luptători sau portretele unor „necredincioși". Situația se schimbă când este vorba de dușmani detestați, cum ar fi Barack Obama, François Hollande și alți câțiva, figurile acestora apărând în prim-plan...

Tratamentul aplicat minorităţilor, altă capcană

Există un aspect al politicii „interne" a Statului Islamic asupra căruia se cuvine să zăbovim, căci diabolizarea acestui stat – produsă chiar de jihadişti prin strategia lor de provocare deliberată – este atât de mare, încât poate să ducă la confuzii: tratamentul aplicat minorităţilor.

Problema sorţii creştinilor este, bineînţeles, extrem de sensibilă în Occident, chiar dacă e prost interpretată uneori. Nu vrem să minimalizăm destinul tragic al celor mai vechi comunităţi de creştini din lume, dar trebuie să subliniem că felul în care se comportă Statul Islamic faţă de ele respectă nişte reguli, oricât de aberante ar putea să ni se pară, şi că Statul Islamic se străduieşte să impună respectarea acestor reguli. Creştinii, ca „Oameni ai Cărţii", au dreptul să rămână pe teritoriul controlat de Statul Islamic ca „protejaţi", *dhimmi*[1], dar cu condiţia să renunţe la o cetăţenie egală şi să plătească

1. „Protejat": se aplică „Oamenilor Cărţii", comunităţile religioase recunoscute de islam ca monoteiste (creştini, evrei, sabeeni şi zoroastrieni).

un impozit specific, *jizya*. Locurile lor de cult și bunurile lor se consideră a fi astfel respectate de autoritățile musulmane. Atacul împotriva palatului episcopal al sirienilor catolici și cel asupra unei catedrale caldeene la Mosul par să fie mai curând acțiuni violente necontrolate.

Or, Statul Islamic a aplicat în mod efectiv aceste reguli peste tot unde existau creștini. Le-a propus o alegere explicită între convertirea la islam, statutul de *dhimmi* cu plata impozitului sau exilul. Cei care refuzau să aleagă se expuneau morții. Într-un oraș ca Raqqa, creștinii nu mai erau decât câteva zeci și aveau nevoie de protecție – războiul făcea ravagii la Alep și era foarte greu de ajuns la Damasc. Așadar, cei mai mulți au acceptat statutul de *dhimmi* și au rămas pe loc. Locurile de cult le sunt în general respectate în schimbul unor constrângeri cărora nu pot să nu li se supună.

Creștinii din Mosul, unde își au sediul mai multe episcopii și care adăpostește o populație creștină foarte numeroasă, au făcut altă alegere. Episcopii de diferite confesiuni creștine s-au adunat și au hotărât cu toții să nu accepte condițiile Statului Islamic. Au preferat așadar exilul, creștinii din Mosul

refugiindu-se masiv în Kurdistan. Dar, împotriva a ceea ce se vehiculează uneori, nu se poate spune că aceste comunități creștine au fost victimele arbitrarului total al unei politici de eradicare: niște reguli – desigur, pline de cruzime și odioase – au fost relativ respectate. De-acum, nu mai există creștini la Mosul.

În schimb, față de yazidiți s-a aplicat o politică nemiloasă de eradicare bazată pe faptul că aceștia sunt considerați de Statul Islamic eretici, apostați care au renegat islamul și nu pot așadar să beneficieze de statutul de *dhimmi*. Aceasta este justificarea juridico-teologică a expulzării lor brutale și a atrocităților comise împotriva lor, inclusiv transformarea în sclavi. Și în acest caz, justificarea aservirii unor ființe omenești are pretenția de a face trimitere la islamul de la origini, care a apărut în niște societăți arabe politeiste unde sclavia era extrem de răspândită. Noua religie s-a prezentat atunci efectiv ca fiind mai curând eliberatoare și primii doctori ai legii islamice voiau să reglementeze practica sclaviei ca s-o limiteze. Totuși, procedând astfel, o și legitimau, deoarece doctrina lor statua că niciun musulman nu putea să aservească

alt musulman – sclavia nu era abolită ca atare. Cel mult se preciza, printre alte ameliorări, că se recomanda cu insistență ca sclavii să fie bine tratați sau că eliberarea lor atrăgea bunăvoința lui Allah. Bineînțeles, în imperiile musulmane, practicile sclavagiste au continuat să prospere cu diferite justificări politice și religioase, până la abolirea lor la începutul reformelor numite Tanzimat (1839-1876), puse în practică de otomani. Aceasta nu a împiedicat ca situații asimilabile sclaviei să se perpetueze încă mult timp după aceea, precum cele – descrise deja – ale țăranilor șiiți din Irak sau, în zilele noastre, ale unui mare număr de muncitori imigranți în Arabia Saudită și în Golful Persic, fără a mai aminti de numeroase ținuturi din Sahel. Astăzi, sclavia este condamnată de autoritățile religioase oficiale, cum ar fi Al-Azhar, dar îngăduită de grupurile jihadiste și de Statul Islamic în special când e vorba de politeiști și de alte categorii uneori vagi, deoarece le oferă triplul avantaj de a pretinde că revin la principiile islamului Tovarășilor Profetului, de a-i putea teroriza pe „necredincioși" și de a-i provoca pe occidentali. În privința femeilor și copiilor, un număr al revistei *Dabiq* justifică sclavia lor

făcând referire la practici curente în timpurile de început ale islamului.

Așa cum am sugerat la începutul acestei lucrări, lucrurile se petrec ca și cum Statul Islamic ar fi „listat" cu conștiinciozitate tot ce poate să revolte opinia publică occidentală: atingeri aduse drepturilor minorităților, drepturilor femeilor, îndeosebi prin căsătorii forțate, executarea homosexualilor, restabilirea sclaviei, fără a mai vorbi de zvonurile neîntemeiate, pe care Statul Islamic nu încearcă cu adevărat să le dezmintă, cum ar fi cel despre mutilarea genitală obligatorie a femeilor (în timp ce, în Irak, această cutumă este mai curând o realitate în unele regiuni kurde). Și fără a mai aminti scenele cu decapitări și execuții în masă.

Dar, departe de a se reduce la capriciile unei idiosincrazii culturale barbare, discursul Statului Islamic are o puternică dimensiune universalistă, a cărei putere de seducție se întinde mult dincolo de baza sa arabă sunnită din Orientul Mijlociu. Când recitim *Ciocnirea civilizațiilor* de Samuel Huntington, suntem frapați de jocul de oglinzi care se instaurează odată cu concepțiile salafismului jihadist. Statul Islamic reia uneori cuvânt cu cuvânt tezele

lui Huntington ca să pună în scenă o astfel de „ciocnire a civilizațiilor". Nu este vorba de un conflict între două culturi, între Orient și Occident, între arabitate și lumea euro-atlantică, ci de o ciocnire de titani între islam și necredință. Iar în islam oricine este bine-venit, chiar și europenii blonzi cu ochi albaștri de origine catolică, tot așa cum necredința îi include și pe mulți dintre arabi și dintre musulmanii nevrednici. Așadar, este vorba despre un discurs foarte universalist și neangajat în mizele locale, dar a cărui putere de atracție – mult mai mare decât cea a Al-Qaida – vine, în mod paradoxal, doar din faptul că Statul Islamic este înrădăcinat într-un teritoriu. Această universalitate care transcende orice particularism îngust și, totodată, această ancorare în construirea pe teren a unei „utopii" concrete au un mare ecou în rândurile unor tineri care trăiesc în Occident.

Insistând asupra istoriei coloniale a regiunii, Statul Islamic atinge o temă care „face impresie" în țări ca Franța, Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii. Prezentându-i pe musulmani ca victime eterne ale unui Occident dominator și necredincios, el cristalizează sentimentul difuz de nedreptate al

unor tineri. Pe de altă parte, șefii Statului Islamic sunt foarte bine informaţi despre modul cum funcţionează scena politică în ţările occidentale, despre importanţa opiniei publice şi despre faptul că acolo conducătorii sunt foarte sensibili la emoţiile momentului. Și, manipulând aceste resorturi, și-au atins pe deplin obiectivul : formarea cu rapiditate a unei coaliţii militare conduse de americani, înainte chiar ca această coaliție să fi putut defini vreun obiectiv politic pentru regiune.

Concluzie

Statul Islamic a reușit să-și atingă scopurile în multe privințe, implicând Occidentul în războiul lui. Deși inițiatorii occidentali ai coaliției anti-Daesh au identificat un pericol prioritar nu numai pentru statele din regiune, ci și pentru democrațiile occidentale, ei nu-și asumă intrarea în război până la capăt prin trimiterea de trupe terestre. Mai rău, se sprijină la fața locului pe parteneri care sunt coresponsabili pentru prăbușirea ordinii statale în Orientul Mijlociu : armata irakiană și kurzii astăzi; iar mâine, poate, Bashar al-Assad...

Mai presus de toate, coaliția anti-Daesh nu are de oferit absolut nicio perspectivă politică populațiilor care s-au raliat Statului Islamic sau care s-au resemnat cu dominația sa, considerându-l un rău mai mic în comparație cu regimurile opresive sub care au suferit în Irak și în Siria.

Reformarea sistemului politic irakian este astăzi imposibilă. Arabilor sunniți din Irak nu li se mai poate face figura cu „consiliile redeșteptării”, iar „soluția” unui federalism dus la extrem, cu o gardă „națională” sunnită, este o înșelătorie. Când Laurent Fabius, de exemplu, vorbește despre „a ajuta guvernul de la Bagdad să-și restabilească suveranitatea”, își dă seama oare că astăzi acesta este, indubitabil, ultimul lucru pe care și-l doresc locuitorii din Mosul, Tikrit și Fallujah ? Și ce ar putea să însemne înfrângerea militară a Statului Islamic în Siria dacă nu se va reuși rezolvarea problemei regimului Bashar al-Assad și, în plus, a fragmentării Siriei ? Diplomațiile occidentale nu par să înțeleagă caracterul ireversibil a ceea se întâmplă astăzi în statele din Orientul Mijlociu.

E posibil ca 2014 să fie anul în care totul s-a dat peste cap. Pe teritoriul statului irakian stau acum față în față trei entități cu pretenții statale. Fiecare are teritoriu, armată, drapel (și chiar monedă proprie, în cazul Statului Islamic !), instituții. Guvernul de la Bagdad nu mai reprezintă decât niște elite care vorbesc în numele comunității șiite majoritare. Kurdistanul are toate atributele suveranității,

căreia nu-i mai lipsește decât o recunoaștere regională și internațională. Statul Islamic a prosperat pe seama conflictului confesional în creștere dintre sunniți și șiiți la scară regională. Acest conflict a apărut din cauza incapacității statelor din zonă de a accepta pe o bază cetățenească mișcarea de emancipare politică și socială a comunităților șiite din lumea arabă. Statul Islamic, a cărui bază este arabă sunnită, a declarat război tuturor mizând pe un bluf magistral despre care nu se știe cum se va sfârși.

Guvernul de la Bagdad tinde să mențină ficțiunea unei reprezentări „naționale". Dar prezența în guvern a kurzilor, care își cântă propria partitură, și a câtorva politicieni sunniți repudiați de propria comunitate nu trebuie să stârnească vreo iluzie. În 17 octombrie 2014, conducerea irakiană a aprobat ultimele numiri în guvernul lui Haider al-Abadi. Un sunnit din Mosul, Khaled al-Ubaydi, a devenit ministrul Apărării. Un șiit, Muhammad al-Ghabban, a fost învestit ministru de Interne. Khaled al-Ubaydi este apropiat de noul vicepreședinte (sunnit) Osama al-Nujaifi (fost președinte al Parlamentului irakian) și de fratele lui, Atheel al-Nujaifi, guvernatorul

provinciei Ninive, care acoperise cu autoritatea sa abuzurile (cuvântul e palid) față de locuitorii din Mosul, înainte de a fugi în fața înaintării Statului Islamic. Muhammad al-Ghabban face parte din puternica miliție șiită Badr, antrenată și înarmată de Gărzile Revoluționare iraniene (*pasdaran*). În calitate de ministru de Interne, el conduce serviciile de informații, ceea ce îi conferă autoritate și asupra forțelor armate. Conducătorii irakieni erau somați de americani și de europeni să formeze un guvern „cuprinzător"... Îl au !

Bagdadul este de acum apărat de mai multe miliții șiite, fiecăreia fiindu-i repartizat un sector : Brigada Badr, *Asa'ib Ahl al-Haq* (Liga Virtuoșilor, o emanație a Armatei lui Mahdi, condusă de Muqtada al-Sadr), *Jaysh as-Salam* (Armata Păcii, reprezentând curentul sadrist) și altele... Aceste miliții răspund și apelului la jihad împotriva așa-numiților *takfiri* („excomunicatori", nume dat jihadiștilor de adversarii lor musulmani) lansat în iunie 2014 de cele mai înalte autorități religioase șiite, în frunte cu ayatolahul Sistani. Ne amintim că Nouri al-Maliki, predecesorul lui Al-Abadi, prezentase aceste miliții ca pe nucleul viitoarei armate irakiene... Aceasta

nu împiedică Statul Islamic să continue să răspândească teroarea la Bagdad prin atentate zilnice care îi vizează pe șiiți.

În aceste condiții, e greu să afirmi că statul irakian există încă. Mai ales că înfruntarea a devenit regională: mișcarea Hezbollah luptă chiar în Siria împotriva opoziției unite contra regimului lui Bashar al-Asad, milițiile șiite irakiene fac la fel, jihadiștii sirieni ocupă orașul libanez Arsal, luptătorii kurzi irakieni trec prin Turcia ca să atace Statul Islamic la Kobani, în Siria, PKK din Turcia participă la ofensiva lansată la sfârșitul lui decembrie 2014 împotriva Statului Islamic în Jabal Sinjar, în Irak...

Este evident că e dificil de prezis viitorul Statului Islamic, prins astăzi ca într-un clește între forțe ostile. Dar înfrângerea lui militară nu ar rezolva nimic dacă nu sunt luate în calcul cauzele succesului său inițial. Vechilor puteri mandatare le este foarte greu să-și asume trecutul colonial. Multe dintre idealurile proclamate ale colonizării și îndeosebi ale mandatelor, inspirate de Secolul Luminilor, au fost în contradicție cu realitatea unei dominații imperiale. E de ajuns să ne amintim de Jules Ferry,

părintele școlii franceze laice, care apăra din toate puterile colonizarea Tunisiei… „Misiunea civilizatoare" a Europei a servit ca acoperire pentru niște apetituri coloniale fără limite. Acest refuz de asumare a trecutului explică dificultatea diplomațiilor occidentale de a prevedea un viitor pentru Orientul Mijlociu.

Se încheie o lungă perioadă istorică: nu se va reveni la Orientul Mijlociu așa cum l-am cunoscut de aproape un secol. Un război lansat fără perspective politice nu este oare pierdut dinainte? Aceasta este capcana pe care Statul Islamic le-o întinde democrațiilor occidentale, pentru care reprezintă cu siguranță un pericol mortal. Lecțiile Istoriei trebuie să ne folosească și în lupta împotriva lui.

28 decembrie 2014

Repere cronologice

1914: debarcarea primelor detașamente britanice la Fao, în sudul Irakului otoman.

Noiembrie și decembrie 1914: apel la jihad lansat de ulemalele șiite din Irak împotriva ocupației britanice.

3 ianuarie 1916: acordul secret Sykes-Picot privind împărțirea Orientului Mijlociu între Franța și Marea Britanie.

1916: revoltă arabă împotriva otomanilor condusă de șeriful Hussein de la Mecca, drept răspuns la promisiunile britanice (corespondența Hussein-McMahon).

1918-1920: Regatul Arab al Siriei condus de Faisal.

Aprilie 1920: Conferința de la San Remo; atribuirea de mandate Franței și Marii Britanii asupra unor ministate arabe: Irak, Siria, Liban, Transiordania.

Iunie-noiembrie 1920: revoluția de la 1920 din Irak împotriva mandatului britanic.

Iulie 1920: naționaliștii sirieni sunt înfrânți la Maysalun, lângă Damasc, de armata franceză.

10 august 1920: Tratatul de la Sèvres, care prevede independența Kurdistanului și Armeniei.

1921: alungat din Siria de francezi, Faisal este încoronat rege al Irakului la Bagdad.

24 iulie 1923: Tratatul de la Lausanne retractează toate promisiunile făcute kurzilor și armenilor.

1923: britanicii îi exilează în Iran pe marii ayatolahi șiiți din Irak.

1925: în Siria, Jabalul Druz se revoltă împotriva francezilor.

1943: confesionalism politic în Liban.

1968: venirea la putere în Irak a tandemului Hassan al-Bakr/Saddam Hussein.

1970: venirea la putere în Siria a lui Hafez al-Assad.

1975-1990: război civil în Liban.

1980-1988: război între Iran și Irak.

1982: înăbușirea sângeroasă a Fraților Musulmani în Siria, la Hama și Alep.

1990: Irakul ocupă Kuwaitul.

1991: al doilea război din Golf, care duce la înfrângerea armatei irakiene.

Februarie-martie 1991: *intifada* generalizată a șiiților și kurzilor împotriva regimului lui Saddam Hussein.

1991-2003: punerea sub tutelă a Irakului în numele comunității internaționale.

2003: al treilea război din Golf: ocuparea de către americani a Irakului, căderea regimului lui Saddam Hussein și prăbușirea statului irakian.

August 2003 : primul consiliu al guvernului irakian sub patronaj american.

2003-2004 : primele revolte de la Fallujah împotriva americanilor.

2005-2008 : război confesional între șiiți și sunniți în Irak.

2006 : în Irak, Al-Qaida formează, împreună cu alte cinci grupuri jihadiste, Consiliul consultativ al mujahedinilor din Irak. Pe 13 octombrie, Consiliul consultativ proclamă Statul Islamic în Irak.

2011 : începutul primăverilor arabe ; manifestații în Siria împotriva regimului lui Bashar al-Assad.

Jumătatea anului 2011 : înființarea în Siria a miliției jihadiste sunnite *Jabhat al-Nusra*.

Decembrie 2011 : retragerea ultimilor soldați americani din Irak.

Martie 2013 : *Jabhat al-Nusra* cucerește Raqqa, în Siria.

9 aprilie 2013 : Statul Islamic din Irak devine Statul Islamic din Irak și Levant (Daesh). *Jabhat al-Nusra* este prezentată ca ramura siriană a Statului Islamic.

Iunie 2013 : ruptură între Statul Islamic din Irak și Levant și miliția *Jabhat al-Nusra*, care își reînnoiește fidelitatea față de Al-Qaida ; șeful acesteia din urmă, Ayman az-Zawahiri, anulează dominația Statului Islamic în Siria.

Decembrie 2013 : Statul Islamic din Irak și Levant ocupă Raqqa și Deir ez-Zor, în Siria.

Ianuarie 2014: Fallujah cade în mâinile Statului Islamic din Irak și Levant.

10 iunie 2014: orașele Mosul și Tikrit, precum și cea mai mare parte a provinciei Al-Anbar cad în mâinile Statului Islamic.

13 iunie 2014: ayatolahul Sistani cheamă la jihad împotriva Statului Islamic.

29 iunie 2014: Abu Bakr al-Bagdadi se proclamă calif al musulmanilor; Statul Islamic din Irak și Levant se transformă în Stat Islamic.

August 2014: Statul Islamic ocupă Jabal Sinjar și câmpia Mosul în direcția Kurdistanului. Organizarea unei mari coaliții anti-Daesh, formată din 22 de state și condusă de SUA și țările occidentale.

August-septembrie 2014: primele bombardamente împotriva pozițiilor Statului Islamic încep la 8 august în Irak și la 23 septembrie în Siria.

15 septembrie 2014: conferință anti-Daesh la Paris, unde 30 de țări se angajează să lupte împotriva Statului Islamic.

16 septembrie 2014: Statul Islamic începe asediul orașului kurd Kobani din Siria.

Cuprins

www.polirom.ro

Redactor: Giuliano Sfichi
Coperta: Radu Răileanu

Apărut: 2016
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la GANESHA PUBLISHING HOUSE – București
tel.: 021 423.20.58, tel./fax: 021 424.98.13,
e-mail: contact@ganesa.ro, web: ganesa.ro